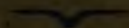

ՀԱՅ. ԲՆԴԱՄԱՆԻ Կ. ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ՄԵՐ ԳԻՐԱ ԳՐԻԳՐ ՅԱՊՈՒԹԻՍԵԱՆ

ԿՐԹԱԿԱՆ

ԴԻՅԱՍԸՉ ԳԻՐ ԷՅԱՐ

Կ. ՊՅԼԼՈ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ Կ. ԳՐԱԴԱՐԱՆ

ԵՐԵՎ

ՎԵՐ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԿԱՆ

ՀԱՅԿ

ԲԻՅՍԱՐԶ ԳԻՐ ԷԶԵՐ

ՄԱՍՆԱԿԱՐԵՆ

ԳՐԻԳՈՐ Գ. Ս. ԼԱՐՍԵԱՆԻ

ԵՐԵՎԱՆ - ԷԼԻՆԳ - ԳՐԱԴՐԱՆ

ԳԻՐ Ե. ԵՐԵՎԱՆ 1907

ԷՍԵՐ

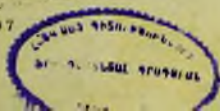
ԳԻՐ. ԵՐԵՎԱՆԻ Գ. ԳՐԱԴՐԱՆ

Կ. ԳՐԱԴՐԱՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ Գ. ԳՐԱԴՐԱՆ

1907

Թ Ա Ւ Ս Ւ Ս

Վ.Լ. Գաբա Գերբերն Այնթապ Լճնի Քիլիս-
սինի յազանի բախտիս զուհմասընն Թորեկեան 1906
Լառն 2-րդ Այնթապիս ինրա Լաիլիս քի : Պու Լառն
աւր միւսեք զաւրննա Պապ. Գաբա Գերբերն ոլ նկ-
մասըն իլ. շէնազար Լիմի զուլ, անլիւր «վազրը
վազրըն զազ Լիլիմի. անլիւր իլ. պիւլիւ-Ն. Աւա ի
Բապպանի սոճաւար Լիւրննա Բապպըն Լիլիմի
զիւր Լիլիմի. յոնուլարըն վաճիլ Լիլիմի. նիւնա-
լարըն զրըն, մեւերեքիւրն անլիւր իլ. պերապեր
մեւեր զուլ. միւլալալարըն սիւլիւր միւլա-
լալա շէնիմի. նեւազիւրնի շէն Լիլիմի. վե Բապպ
Լիլիմիս աւլիւր Լիլիմի. անլիւրն աւաւնա հա-
մալ իլիւ մեւարըն շիւնիսն հազը Լիլիմի. վե
նիւնալիւր Բապպըն շէն իլ. զուհուր Լիլիմիս ան-
լիւր իլ. պերապեր Անր իւրիւլալ Լիլիմի միւլազը
վե իւմիւլաւ զուլաւնուր քի :

Իմի միւլալիլիմի շու զրա Բերնեմի հալիմի
զու Թորեկեան միւլաւալիլիլ. շու խալիսան. սե-
վիւլ Լիլիմի անլիւր իլ. Բեւիլի Լիլիմի

ԱՅՆԹԱՊԸՆ ԻՆՃԻԼԻ ՃԵՄԱՍԹԸՆ

Վե պիլ իւլաւա

ՀԱՅԻԿ ԻՆՃԻԼԻ ՔԻԼԻՍԷ ՎԵ ՃԵՄԱՍԹԸՆ

Լիւլալ իւլիւլալիլ բախտիս Լիլիմի :

ՎԵՐ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ ՅԱՐՈՒԹԻՆԵԱՆ

460. ԵՄՍ ԳՐԻԳՐԻ ԲԱՆԴԱՅԻՆԱՆԻՍԻԱՆ

Վ.Է. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ ԶԱՐԴԻԹԻՆԵԱՆ,

ՀԱՅԿԻ

ՐԻՅԱՍՈՋ ՊԻՐ ԷՕՍՐ

Ա.

Գ Ա Ր Ա Գ Ր Ի Գ Ո Ր

«Գէն թիւ Ի Է. վէ խանէմ նէ տիւր թիւ. պէնի
պուրայա դատար կէթիւթին» Զ. Մէ— 7—18.

Գարա Դրիգոր 1825 ին սօն այլարընտա Այնթապ-
տա տօղմուշ օլուպ, փէտէրինին իսմի Յարութիւն վէ
վալիտէսինին իսմի Մարիամ իտի: Վալիտէսի թարա-
ֆրնտան էնտատր Հագգընտա յօգլուգ պիր մալիւմաթը-
մրգ եօգ տըր. աննագ շու գատար պիլիյօրուգ քի, Գրի-
գորըն պէօյիւք վալիտէսի քէնտի օղլու իլէ պիրլիքտէ
սաքին օլուր իտի, վէ Գարա Գրիգոր իլէ Հէմշիրէսի,
սէպավէթլէրինտէ պիր գաչ սէնէ անլէրին խանէսինտէ
գալմըշ իտիլէր: Լաքին Գրիգորըն փէտէրինին էնտատընա
տաիր Վարդենի «պանը» վասըթասըլլա էտիլէն ըիվա-
լէթ պիգէ պիրազ մուֆասսալ մալիւմաթ վէրմիշ տիր:

ՄիւմաիլէյՀանըն ըիվայէթինէ կէօրէ թախմինէն թա-
րիխ ի Միլատըն 1700ինտէ Իրանտան Պալը նամ պիր

քիմսէ քէնտի պիրատերի իլէ պէրապէր Երուսաղէմէ կիթմէք իւզրէ Այնթապտան կէչէր իքէն, պիր սապահ՝ երմէնիլէրէն քիլիսէսինէ կիտիպ օրատա իպատէթ էթմէք իսթէր: Իպատէթ մահալինէ տաիր սօրուպ սիւալ էթտիյինտէ քէնտիսինէ մաղարա կիպի պիր եէր կէօսթէրիրլէր: Նիչիւն պէօյլէ պիր մահալտէ իպատէթ էթտիքլէրինի սիւալ էթտիյինտէ, ճէմաաթըն ազ վէ ֆագիր օլտուղը սէպէպտէն միւնասիպ պիր պինա ինշա էտէմէտիքլէրի զիքր օլունուր: Պալը պու շէյտէն միւթէէսսիր օլարագ, Երուսաղէմէ կիթմէքտէն վազ կէչմէքլիյի վէ Այնթապտա գալարագ, Եօլնուլուզ իչիւն սարֆ էտէճէյի մէպլաղ իլէ պու ճէմաաթ իչիւն պիր քիլիսէ եափտըրմագլըղը թասմիմ վէ թասավվուր էտէր: Վէ պու Նիյէթինի պիրատէրինէ իֆատէ էտէրէք, անըն տա ըիզասընը թահսիլ էտէր, վէ սէրվէթլէրինտէն քէնտինէ տիւշէն հիսսէյի ալարագ քէնտիսի Այնթապտա գալըր, պիրատէրի իսէ քէնտի Եօլունա տէվամ էտէր: Պալը Հիւքիւմէթ ի Սէնիյէտէն լազըմ կէլէն ըուխսաթը իսթիհսալ իլէ էնճամ պիր քիլիսէ ինշա էթտիրմէք արգուսընա մուվաֆֆագ օլուր: Պիր միւտտէթ սօնրա պու պինանըն եէրինէ տահա կէնիշ պիր քիլիսէ ինշա էտիլիր: Պալը՝ քիլիսէյի ինշա էթտիրտիքտէն սօնրա պազը գալան ազչէսի իլէ Այնթապտա թիճարէթ վէ Անա-նիկ օղլու նամ պիր էրմէնի իլէ էքինճիլիք էթմէյէ պաշլար: Պու Եօլտա պիր խէյլի սէրվէթէ մալիք օլմուշ օլարագ, օլ պէրապէրլէրտէ վուզու պուլան պիր գըթլըզ էսնասընտա էլինտէ պուլունան գախիրէյի էհ-

վնն ֆիյաթիւ սաթրպ, էհալիյէ հիւան ի խըտմէթ իֆա
էյլէր վէ ~~Ար~~ քէսին թէվէճճիւհիւնիւ զազանըր: Պիր
միւտտէթ սօնրա Պալը էվլէսիպ պիրի Մանուկ վէ տի-
կէրի Գրիգոր իսմինտէ իքի օղլու օլուր: Պու չօճուզար
պէօյիտիւքլէրինտէ Գրիգոր պիր քահանայ, Մանուկ իսէ
պիր սարկաւագ օլուր: Գրիգորըն պէշ գըզը վէ Սա-
մուէլ իսմինտէ պիր օղլու օլուր: Սամուէլին տախի 16
չօճուզարը օլուպ, պունլարըն 14 իւնճիւսիւ Վարդենի
իսմինտէ պիր գըզ իտի: Պու Վարդենի Այնթապճա
մարուֆ օլան «Վարդենի պանը» տըր: Վարդենի քիւ-
չիւքլիւյինտէն օգումաղըր էօյրէնիր վէ 1845տէ էլինէ
պիր ~~Թիւրքնէ~~ Խնճիլ կէչէրէք անը օգումաղա պաշլար:
Քահանայար պու Խնճիլի կէօրտիւքլէրինտէ գրաքառ
Խնճիլ իլէ մուզայէսէ էտիպ, անա միւթապըզ օլտուղընը
կէօրտիւքլէրինտէ, Վարդենիին անը օգումասընա միւ-
սաատէ էտլըլէր: Լաքին պիր սէնէ սօնրա փրօթէս-
թանլար ալէյհինտէ օլան թէճավուզ էսնասընտա, օլ
Խնճիլի Վարդենիին էլինտէն ալմագ իսթէտիքլէրինտէ,
մերգումմէ՝ Էվվէյճէ պունըն տօղրու Խնճիլ օլտուղընը քէն-
տինէ պէյան էթտիքլէրինի գիքր իլէ, անը վէրմէքտէն
իմթինա էտէր. իմտի քահանայար անը օգումաղըր վա-
գըթ պաշընա պիր էօրթիւ ալըպ էօյլէ օգումասընը
թավսիյլ, Լտլըլէր:

1848տէ Այնթապտա Խնճիլի քիլիսէ թէշքիլ օլուն-
տըգտա Վարդենի օլ քիլիսէյէ ազա օլուր: Օլ վա-
գըթտան իթիպարէն, թա 1899 տա վէֆաթըր կիւնիւնէ
տէք Վարդենի քէնտի խանէսինտէ եէթիմէ չօճուզար

հրֆզ էտէր, վէ անլէրի Թալիմ էտէր իտի: Վէ պիւ-
թին միւտտէթ ի էօմրիւնտէ էհալի արասընտա էյիլիք
էտէրէք խըտմէթ էտէն պիր քիմսէ օլմուշ տըր:

ՎԱՐԴԵՆԻ ՊԱՃԸ

Պատ. Գարա Գրիգորըն ամճագաւէսի, քի ԱյնՊապ փրօթէսթան
ճէմաաթընըն առասոնթան օլուպ, պունթան 10 սէնէ էվլէ
Յագրիպէն 100 սիննինթէ վէֆաթ էթմիշ սիր:

Պալընըն իքինճի օղլու Մանուկ (սաչընը ուզուն
պըրագմըշ օլտուղը իչիւն «Սաչը Մանուկ» իսմի իլէտէ

մարուֆ իմիշ) փէք տինտար օլուպ, օգուճաղը տա պի-
լիր իտի: Վէ մէշղոպիյէթի իզթիզասընտան էվտէն էվէ
կէզիպ էշեա սաթար իքէն, խասթալարը տա զիյարէթ
էտէր վէ պաշլարընա նարեկ վէ Խնճիլ օգուր, վէ Խ-
նճիլտէն օգուտուղը մաճալլարըն մանասընը իզաճ էտէր
իտի: Օլ վազթլարտա՝ Սիս Կաթողիկոսը Այնթապը
զիյարէթ էլլէտիյինտէ, Սաչը Մանուկըն խասթալար
իւզէրինէ Խնճիլ օգուտըղընը անլայարագ, անըն պու
շէյի թէրք էթմէսինի թէնպիճ էտէր իսէտէ, Մանուկ
պու էյի իշտէ տէվամ էտէճէյինի սէօյլէմէսի իւզէրինէ,
Կաթողիկոս քէնտինէ պիր ֆալագա շէքէր, լաքին
Կաթողիկոս Այնթապը թէրք էտինճէ, եինէ Մանուկըն
քէնտի մէսլէքինտէ տէվամ էտէր: Վարդենի պաճը
քէնտիսի տախի 14 եաշընտա իքէն աղըր պիր խաս-
թալըզտան թութուլտըղընը վէ սաչը Մանուկըն կէլիպ
քէնտի իչիւն տուա էթմէսի իւզէրինէ շիֆա պուլտը-
ղընը զիքըր էտէր իտի: Մանուկըն եալընըզ Յարութիւն
իսմինտէ պիր յօճուղը օլուր: Յարութիւն պէօյիտիւ-
յիւնտէ թիւֆէնքճի սէնաթըր իլէ մէշղու պուլունուպ էյի
փարա զազանրըր իտի իսէտէ, սէսի շիրին վէ թապի-
աթըր միւլայիմ օլուպ, իշրէթէ տէ միւպթէլա օլտուղը
իչիւն զազանճընըն խայլը պիր գըսմընը իշքիյէ սարֆ
վէ թէլէֆ էթմիշ տիր: 1826 տա միւսթէվլի օլան
թաոււտա* մէրգում Յարութիւն վէֆաթ էտէր, վէ

(*) Մէլգորիւր Սաուճ Սարգիս ի շիւքինին 1242 տինտէ վուզու պուլմուշ
օլուպ, Սարգիս ի Մէլգորիւր իսէ Սարգիս ի Միլատըն 1826 Յունիս 27 տինտէ
պուլլատըղըր հալտէ, էյի Սաուճ 1826 նըն Յուլիս եա Ողոստոսընտա գու-

կէրիտէ տու գարըսը իլէ Տուտու իսմինտէ 3 եաշընտա պիր գըզ վէ Գրիգոր իսմինտէ 10 այլըզ պիր օղլան թէրք էտէր: Պու Գրիգոր՝ մէվզու ի պահսըմըզ օլան Գարա Գրիգոր տըր: Յարութիւնըն զէվճէսի Մարիամ իքի սէնէ սօնրա պիր քիմսէ իլէ էվլէնիպ, պու իքի չօնուգլարը իլէ պէրապէր իւչ սէնէ գատար օլ իքինճի զէվճինին եանընտա գալտըգտան սօնրա, օ տախի վէֆաթ էտէր: Վէ պու իքի չօնուգլար փէտէր վէ վալիտէտէն մահրում եէթիմլէր մագամընտա մէյտանտա գալըրլար:

Լաքին անլէրին պէօյիւք վալիտէսի, եանի վալիտէլէրինին վալիտէսի, օլ վագթըն միւթէպէրանընտան օլան Պազարպաշը Հաճի Սարգիս աղանըն թէալլիւգաթընտան օլարագ անըն խանէսինէ միւթթասըլ պիր խանէտէ քէնտի օղլունըն (Գրիգորըն տայըսընըն) եանընտա սաքին օլուր իտի: Պու խաթուն քէնտի թօրնլարընը քէնտի եանընա ալըպ, անլէրին Հաճի Սարգիս աղանըն խանէսինտէ խըտմէթ էթմէլէրի պապընտա տա միւմաիլէյհին միւսաատէսինի իսթիհսալ էտէր: Գրիգոր՝ պէօյիւք վալիտէսինին խանէսինէ կէլտիքտէն սօնրա, 8 եաշընտա իքէն օգումաղը էօյրէնմէք իչիւն պիր ճիւզա եանընա կիտէր: Օլ վագթլարտա Այնթապտա պիւթիւն էրմէնի ճէմաաթընըն անճագ պիր մէքթէպի օլուպ, անըն

Գուր էմմիշ իսէ, Գրիգորըն փէտէրի Օգոստոս եա Սեպտեմբերտէ վէֆամ էմմիշ օլուր Գրիգոր իսէ փէտէրինին վէֆամընտա 10 այլըզ օլտուղը իչիւն Թարիխ ի վէլատէթի 1825 թ. Հոկտեմբեր եա Նոյեմբեր այլընտա օլմագ լազըմ կէլիւր:

մուսալիմիտէ Հաֆըզ Գէորգ Խալֆէ նամ ալիլ պիր վար-
ժապետ օլտուղը հալտէ, օրայտ անճագ էփէյի պէօյիք
վէ օգուճագտա թէրագզը էթմիշ օլանլար կիտէրլէր
իտի: Զօնուզլար ալէմ ումում օգումաղը եա ճիւլհա
տէզկեահը պաշընտա եախօտ քէօշկէր քիւթիւյի եա-
նընտա էօյրէնիւրլէր իտի:

Գրիգորըն սիննի օն պիր օլտուգտա Պազարպաշը
Հանի Սարգիս աղա պու իքի չօնուզլարըն տա թապիա-
թընտան փէք խօշլանարագ անլէրի քէնտի խանէսինէ
զապուլ էտէր: Գրիգորըն հէմշիրէսի Տուտու պէօյիտիւ-
յիւնտէ վիւնուտը նէմա պուլմատըղը սէպէպտէն ճիւնէ
զալտըր իսէ տէ, մէրզումէ՝ լաթիֆ վէ սատէտիլ թապիաթը
իլէ, տաիմա էթրաֆընտա պուլունանլարա սէվկիւլի պիր
խաթուն իտի: Գրիգորըն պէնզի էսմէր օլտուղընտան
Սարգիս աղա քէնտիինէ տաիմա «Գարա» տէյի չաղըրըր
իտի: Վ, պու կիւնէ զատար Այնթապ էհալիսինտէն նիչէ-
լէր քէնտիինի «Գարա Պատուելի» եախօտ «Պատուելի Գա-
րա» տէյի թանըրլար. քէնտիսի տախի օլ իսմտէն մահ-
զուզ օլարագ քէնտի իմզասընը տաիմա «Գարա Գրի-
գոր» տէյի գօր:

Գարա Գրիգոր Հանի Սարգիս աղա խանէսինէ կէլ-
տիյտլէն սօնրա պիր զըսմէթէ տահա նաիլ օլուր,
շէօյլէքի տահա զիյատէ թահսիլ իչիւն Հաֆըզ Գէորգ
Խալֆէնին մէքթէպինէ իրսալ էտիլիր: Պու իսէ ազ
պիր իմթիյագ տէյիլ իտի: Իւշ սէնէ զատար օրատա
թալիմ զապուլ էթտի: Վէ պու միւնասէպէթլէ քիլիսէ
խըտմէթլէրինէ տէ հիսսէտար օլուր վէ արա սըրա Հանի

Սարգիս աղանըն քիլիսէյէ հէտիյէլէր վէրէրէք ալտըղը միւսաատէ իլէ քիլիսէտէ «գիրք» օգուր իտի:

Պազարպաշը Հաճի Սարգիս աղա օլ վագթըն պէօյիւք թիւճնարընտան օլուպ պիր չօգ ալաճա (մանուսա) տէսթկեահլարը իշլէտիր իտի, վէ ալաճա իշին լազըմ կէլէն իփլիյի տախի քէնտիսի պօյաթտըղը սէպէպտէն, պիր տէ պէօյիւք պօյախանէսի վար իտի: Վէ Անատօլունըն մէշհուր շէհրլէրինտէն, հաթթա Րուսիատան պիր չօգ թաճիրլէր կէլիպ, քէնտի իլէ ախզ ու իթա էտէրլէր վէ պոնլարըն նիչէսի քէնտինին խանէսինտէ միւսաֆիր օլուրլար իտի: Գարա Գրիգոր պու միւսաֆիրլէրէ խըտմէթ էթտիյի սըրատա անլէրին միւսահէպէլէրինի տինլէր վէ անլէրտէն չօգ եէնի շէյլէր էօյրէնիր իտի:

18-19 եաշընտա իքէն Գրիգոր քէնտի ըուհանի հալը հազգընտա տիւշինմէյէ պաշլամըշ վէնիչէ տէֆալար կիտիպ քիլիսէնին թալէպ էթտիյի թարիզլէրտէ կինահլարը իշին մաղֆիրէթ պուլմաղա սայ էյլէմիշ տիր: Օ պէրապէրլէրտէ Գայսէրիյէնին Սք. Կարապետ վանքընտան պիր միաբան մէզքիւր վանք իշին իանէ ճէմ էթմէք իւզրէ Այնթապա կէլմիշ օլուպ Հաճի Սարգիս աղանըն խանէսինէ միւսաֆիր օլուր: Անըն հուզուրընտա Գարա Գրիգոր պազը շարականլար թէրէննիւմ էթտիքտէ միաբան փէք մահզուզ օլուր: Պիր կէճէ Հաճի Սարգիս աղա քէնտի միւսաֆիրի իլէ պէրապէր պիր տօսթու զիյարէթէ կիտէրէք կէճ վագթտա էվէ տէճնէրլէր: Ավտէթլէրինտէ Գրիգորը եաթազտա պուպուրլար: Օ ույգույա վարմըշ տըր՝ զանն էտէրէք

միսինն միարան Հաճի Սարգիս աղայա - Շու եանընտա
 պուլունան կէնճի, Գարա Գրիգորը, պանա վերսէն տէ
 քէնտիսինի վանքա կէօթիւսէմ, օրատա թալիմ օլու-
 նարազ պիր վարդապետ օլսա, սանա ~~պիր~~ պիր
 օլուր: էյի օլմազ մը տէր: Հաճի Սարգիս
 աղա սէրթնէ պիր սուրէթտէ, Պու սէօզիւ պէնիմ
 էվիմտէ սէն պիր տահա լիսանընա ալմամալըսըն:
 Օ կէնճ՝ պիր օճազ իմիտի տիր: Պէն անը էվէրմէլիյիմ:
 Օ քէնտի փէտէրի խանէսինի շէնլէնտիրմէլի տիր տէյիւ
 ճէվապ վէրիր: Պու միւսահէպէյի Գարա Գրիգոր իշի-
 տիր, վէ անըն իւզէրինէ՝ Սք. Կարապետէ կիտիպ պիր
 վարդապետ օլմաղա տաիր տէրունինտէ շէտիտ պիր
 արգու ույանըր: Վէ Մարաշա, օրատան տա Գայսէրիյէյէ
 կիթմէյի թասմիմ վէ թասսավվուր էտէրէք, պիր կին
 Մարաշա կիտէն պիր քերպան պուլուր, վէ էվտէն կիզ-
 լիճէ գայրպ եայա օլարազ Մարաշա կիտէր: Եօլտաշ-
 լարընտան Փարթամ օղլունըն խանէսինէ պիր գաշ
 կին միւսաֆիր օլարազ, օլ էսնատա Գայսէրիյէյէ կի-
 տէն պիր քերպան պուլուր: Լաքին Պազարպաշը Հաճի
 Սարգիս աղա մէսէլէյի անլայըպ տէրհալ Մարաշտա
 Հաճի Յակոբ աղա Թօփալեանա պիր սաի իլէ խապէր
 կէօնտէրէրէք, Գարա Գրիգորը սէրիէն Այնթապա կէրի
 կէօնտէրմէսինի թալէպ էտէր: Պէօյլէճէ Գարա Գրիգոր
 պաշգա եօլ կէօրմէյէրէք, վարդապետ օլմազ սէվտա-
 սընտան վազ կէչէր, վէ Այնթապա ավտէթ էտէր: Պա-
 զարպաշը Հաճի Սարգիս աղա՝ Գարա Գրիգորըն սա-
 տազաթ վէ դայրէթինտէն օլ գատար մէմնուն գալըր քի

քէնտինի պիր խըտմէթնի մագամընտա իսթիխտամ էթմէքլէ գանաաթ էթմէյիպ, անը քէնտի թիճարէթինէ շէրաքէթէ գապուպ էյլէր. վէ պիր պոյախանէ եափտըրըպ անըն ումուր վէ իտարէսինի Գրիգորա թէսլիմ էտէր: Գրիգոր տախի մէսուկիյէթի արթտըգճա տահա զիյատէ ղայրէթ վէ մէհարէթ իպրազ էտէրէք, Սարգիս աղայա վէ զէվճէսինէ փէք սէվկիլիւ օլուր. շէօյլէքի անլէր քէնտինի պիր էօզ էվլատ կիպի սէվիպ գայըրմաղա պաշլարլար:

Հաճի Սարգիս աղա իլէ զէվճէսինին Գրիգորա իֆա էյլէտիքլէրի էն պէօյիւք վէ էհէմմ խըտմէթ, անըն իչին միւնասիպ պիր զէվճէ պուլմալարը օլմուշ տոր: Գրիգոր 22 սիննինէ պալիղ օլմուշ վէ ճէսէտնէ օլտուղը կիպի, սիրէթնէ տէ նէմա պուլմուշ օլարագ, կէրէք էվտէ վէ կէրէք տիւքքեանտա քէմալը մուվաֆֆագիյէթլէ իշլէտիքնէ, էֆէնտիսինին վէ խաթուընըն նազարընտա օլ գատար հիւսն ի թէվէճնիւհ պուլուր քի, անլէր՝ թահթը հիւմայլէրինէ ալտըզլարը պու եէթիմի ատէմ էթմէք իւզրէ թասմիմ էթտիքլէրինի պիլֆիիլ իճրա էթմէյէ, եանի անը էվէրմէյէ թէշէպպիւս էտէրլէր: Վէ «Օ պիր եէթիմ տիր» տէյիւ, օլուր օլմագ պիր գըզ իլէ էվէրմէյէ ըազի օլմայըպ, Այնթապըն երմէնի ճէմաաթը արասընտա էն մէօթէպէր սընըֆտան օլան ձէպէճեան Աւետիս աղա խանէսինտէն անա պիր գըզ ալմագ իսթէրլէր: Աւետիս աղանըն գըզլարընտան Լուսիա պու վագթտա 22 եաշընտա, նէճիպէ վէ հիւսնէ պիր գըզ օլուպ, նիչէ մէօթէպէր զաթլար թարաֆընտան քէնտի էվլատլարընա զէվճէիյէ իսթէ-

նիկմիշ իսկտէ. քէնտիսի փէք տինտար պիր գըզ օլա-
րազ. քէնտի վալիտէյնինին ռիզասընա ռազմէն օլ թէք-
լիֆլէրի ռէտտ էթմիշ վէ էվլէնմէքտէն իմթինա էթմիշ
խտի: Լաքին օլ գատար զէնկին կէնճլէրին թէքլիֆինի
ռէտտ էտէն պու գըզ. մուգատտէրին աճաիպ թէրթիպի
իւզրէ, պու եէթիմ Գարա Գրիգոր իշին օլան թէքլիֆի
ռէտտ էթմէյիպ գապուլ էտէք: Գրիգոր վէ Լուսիա իքի-
սիտէ 22 եաշընտա օլտուզլարը հալտէ, Հաճի Սարգիս
աղա, քէնտի էօզ էվլատը իշին էտէք կիպի տիւյին
գիյաֆէթլէրի իճրա էտէրէք, անլէրի էվէրիր:

Պիր իքի սէնէ սօնրա Հաճի Սարգիս աղա վէֆաթ
էտէր իսէ տէ, Գրիգոր քէնտի զէվճէսի իլէ 1848 էտէք
Պազարպաշը խանէսինին պիր ազասը կիպի օլ խա-
նէտէ թէմէքքիւն էտէր: Գարա Գրիգորըն Պազարպաշը
Հաճի Սարգիս աղա իլէ մինասէպէթտէ պուլունմասը
վէ Լնճամ անրն խանէսինէ գապուլ օլունուպ օրատա
19 սէնէ գատար թէմէքքիւն էթմէսի չօզ ճիհէթլէրճէ
մուգատտէրի ի իլահինին փէք խայրլը պիր թէրթիպի
օլտուզը շիւպհէտէն վարէսթէ տիր:

Դրիգոր պիր եէթիմ մազամընտա՝ արալըգտա գա-
լրպ թալիմ ու թէրպիյէտէն պիպէհրէ պիր հալտէ պէօ-
լիւմէքտէն իսէ, միւթէպէր պիր խանէտէ պուլունտըղը
իշին օլտըգճա պիր թալիմ գապուլ էտէպիլմիշ վէ հա-
լինէ կէօրէ եիւքսէք թասավվուրաթա մալիք պու-
լունմուշ տոր:

Սարգիս աղա քէնտի իշինէ փէք մուգայյէտ, վէ
ինթիգամ վէ իգթիսատա տըզգաթլը, վէ նիշէ ճիհէթ-

լէրճէ ալիճէնապ պիր զաթ օլտողընտան, Գրիգորըն՝ կէնճլիյինտէ անըն հիմայէսի թահթընտա պոպունմասը, քէնտինինտէ ղայրէթլի վէ ինթիզամ վէ իզթիսատա վէ նէզաքէթէ տիգզաթլը պիր քիմսէ օլմասընա պիլա շիւպհէ եարտըմ էյլէմիշ տիր: Սօնրալարը քէնտի էվլատընը թալիմ վէ թէրպիյէ էտէր իքէն չօգ սըրալարտա Պազարպաշը խանէսինտէ էօյրէնտիյի ամէլի տէրսլէրի զիքը էտէր իտի: Պու գատար չօգ իշ պուլունան պիր խանէտէ պիր խըտմէթճի մագամընտա պոպունտըղը իշիւն փէք համարաթ պիր քիմսէ օլմուշ տըր: Պիլա շիւպհէ պիր չօպան մագամընտա իշլէմէք վէ խանէլէրի զիյարէթ էթմէք խոսոսընտա իպրազ էթտիյի եօրոպմազ պիլմէզ ղայրէթի, պիր ճիհէթլէ՝ օլ խանէտէ կէճէ կիւնտիւզ իշլէմէք ատէթինին թապիի նէթիճէսի իտի: Հէմ տախի օլ խանէտէ պիր խըտմէթճի մագամընտա իշլէմիշ օլտողը իշիւն պիւթին միւտտէթ ի էօմրիւնտէ ֆազիրլէրէ վէ եէթիմլէրէ գարշը մուհապպէթ վէ իշթիրաքը հիսս պէյան էյլէմէքտէ պոպունմուշ տըր: Վէ պիլա շիւպհէ Սարգիս աղա խանէսինտէ կէօրտիւյիւ ալիճէնապ մուսամէլէ քէնտիսինինտէ սաիրլէր իլէ նէճիպանէ՝ մուսամէլէսի թէսիր էթմիշ տիր: Սօն սէնէլէրտէ Հաճի Սարգիս անգալըն օղլու Յակոբ աղա վէ անըն էվլատը Պէ օլան մուսամէլէսինտէ կէօսթէրտիյի հիտպիյաթը միննէթտարապէյի կէօրմէք պիզ էվլատլարընըն գալալէրի խալէրինտէ փէք խօշ թէէսիրաթ պրազմըշ տըր:

Վէ Փրօթէսթան ճէմաաթընըն պիր րէիս ի բուհա-

նիսի մազամրնտա կերէք քննտի ճէմաաթընըն վէ կերէք
սաիր ճէմաաթլարըն միւթէպէրանը իլէ թէգիյէ հիան ի
մուարէֆէ իսթիհսալ էթմէսի, պիլա շիպհէ Պազարպաշը
խանէսինտէ տաիմա միլլէթին միւթէպէրանը իլէ միւ-
նասէպէթտէ պուլունմուշ օլմասը նէթիճէսի իտի: Վէ-
հասըլ, Պազարպաշը խանէսինտէ պուլունմազլըզ չօզ
հիհէթլընէ Գարա Գրիգորըն սիրէթինէ հիան ի թէսիր
էթմիշ վէ անը միւթազպէ էօմրիւ իշիւն թէհիյէ էտն
միւնասիպ պիր վասըթա օլմուշ տըր:

219

Բ.

Ի Ն Ճ Ի Լ Է Տ Ա Վ Է Թ

«Պէնի քէնտի ինայեմի վասըմասըյէ տալէն
էտէն Ալլահ, քէնտի ողլընը պանաս քէշֆ էմմէյի
միենասիւզ կէօրտիւյի վազմուտ, տէրհալ մէնէ
վէ ցաննա տանըշմատըմ: Գ—Է 1. 15. 16»

1848 թարիխինտէ Այնթապտա շէտիտ պիր գօ-
լէրա զուհուր էտիպ, իճրա ի խասարաթ էթմէքտէ վէ
թութուլանլար գըսա պիր միւտտէթ զարֆընտա վէ-
ֆաթ էթմէքտէ իտիլէր: Իմտի հէր քէսին իւզէրինէ
տէհշէթ տիւշտիւյիւ պէօյլէ պիր սըրատա Գարա Գրի-
գոր տախի էօլիւմիւն քէնտինէ փէք եագըն օլտուղընը
հիսս էտէրէք կիւնահլարը իչիւն վէ ճանընըն խէլասը
իչիւն ճիտտէն տիւշիւնմէյէ պաշլար: Պուստան էվվէլ տէ
այնի մէսէլէ քէնտինին նազարը տըգգաթընը ճէլպ էթ-
միշ օլարագ չօգ տէֆալար քահանայա միւրահաաթ
էթմիշ վէ անըն թային էթտիյի ապաշխարանքը թէ-
մամըլլա իճրա էտէրէք մաղֆիրէթ սէլամէթինէ նաիլ
օլմաղա չալըշմըշ իսէ տէ, հագիգի սէլամէթի պուլա-
մամըշ իտի: Պու տէֆա Գրիգորըն ատըմլարը պաշգա
ճիհէթէ իրշատ օլունտըլար:

Մէգքիւր թարիխտէն իթի սէնէ ագտէմ Ամէրիգալը
Մր. Վանլէնէպ վէ Պրն. Նշան նամ պիր քիմսէ Այն-
թապը զիյարէթ էյլէյիպ, Խնճիլի թալիմաթը վազ էթ-

միշտ իտի: Վէ անկերտէն էվզէ Տէր Մարկոս (Վեր. 15. 4. Փափազեանրն պէջիւք փէտէրի) Այնթապա թիւրքնէ Զիթապ ր Մուգատտէսլէր կէթիրիպ, Խրիսթի-յան Լհալիյէ տաղըթմըշ իտի: Անտէն սօնրա Զիթապը Մուգատտէս ֆիւրուխթը վէ Խնճիլին վազը տէվամ էտէ-րէք. 1847 տէ Տօգ. Ամիթհ նամ Ամէրիգալը միսիօնէր էրգրում թաքաֆրն ուան Այնթապա կէլմիշ. վէ 1848ին Զուսմար այրնտա պիր միւտտէթ վազ էթտիքտէն սօնրա Խնճիլին նուրու իլէ թէնվիր օլունմուշ օլուն սէքիզ քիմսէլէրտէն իպարէթ պիր Խնճիլի քիլիսէ թէշքիլ էթ-միշ իտի: Լաքին միւմաիլէյհ էվէնմէք իչիւն Ամէրի-գալա կիտէնէք օլտուղրնտան պու քիւչիւք քիլիսէյի իտարլ. էթմէք իւզրէ Պրուսատան Տօգ. Շնայտըր տա-վէթ էտիլմիշ իտի: Պիր դաշ այ սօնրա, եանի 1848ին Յուլիսինտլ., Այնթապտա գօլէրա պաշլատըղընտա, Տօք Շնայտըր Խնճիլին խալիս միւթտէսինի վազ էտէ-րէք, տտէվէյի թէվպէյէ վէ մէննանէն օլան րուանի խէլտսա տտվէթ էթմէքտէ իտի:

Կիննահյարրնտան տօլայր միւղթարիպ օլարազ, էօլիմուլէն իսավի էթմէքտէ օլան Գարա Գրիգորըն տտրմյարր հիտայէթ ի իլահիլէնին էսրարէնկիզ տէլա-լէթի իլէ պու քիւչիւք ճէմաթըն իպատէթխանէսինէ իրշտա օլունտրյար:

Օրատա Խնճիլի հազիգաթլարը տինլէր, խաիֆ վէ միւղթարիպ ճանր շու իլան էտիլէն միւթտէտէն միւ-թէսսիւ օլուր: Թէլքրար պէ թէքրար կիտիպ օլ միւ-պարէք քէլամյարր տինլէր, Խնճիլի պիրատէրլէր իլէ

զօնուշուպ տահա զիյատէ թէնվիր օլունըր իտի: Կեահ պու Խնճիլի ճէմաաթլա պիրլէշմէյէ մէյլ էտէր, կեահ թէրէտտիւտ վէ իհթիրազ էտէր, լաքին նիհայէթ Խնճիլին տավէթինի գապուվ էտէրէք թէվպէ վէ իման իլէ Քրիստոսա թէսլիմ օլունուր, վէ պունըն իւզերինէ գալպինի թազեիգ էտէն կինահըն պարը կիրանը՝ իւզերինտէն տէֆ էտիլիր, վէ սէլամէթ պուլուր, էօլիւմ գօրգուպարը իլէ միւքէտտէր գալպի՝ մաղֆիրէթ սէլամէթի իլէ միւսթէրիհ օլուր: Գօլէրա եա էօլիւմ քէնտինի արթըզ իխաֆէ էթմէյօրլար իտի: Վէ օլ սատէտիլ վաիզին հէրարէթլի քէլամլարընը տինլէտիքճէ տահա զիյատէ իմանընտա թազվիյէթ պուլույօր իտի: Նիհայէթ օլ քիւչիւք ճէմաաթ իլէ պիրլէշիր: Օլ թահգիր օլունմուշ վէ միլլէթտաշլարը թարաֆընտան թէատտիյէ տիւչար օլմուշ օլան Խնճիլի քիլիսէյէ միւնգամմ օլուր: Վազաա իմանը հալա զաիֆ իտի: Փէրհիզ կինլէրինտէ եաղլը թաամա էլինի ուզաթտըղընտա գօրգար վէ տիթրէր իտի: Լաքին պուլտըղը տէրունի սէլամէթ հագիգի իտի:

Գարա Գրիգորըն Փրօթէսթանլար իլէ պիրլէշտիյինի քէնտի զէվճէսի Լուսիա անլայընճա փէք ճանը սըզըլտը: Միւմաիլէյհանըն քէնտի քիլիսէսինէ էօյլէ ճիտտի պիր մուհապպէթի վէ Փրօթէսթանլար հագզընտա էօյլէ էտնա պիր թասավվուրը վար իտի քի, զէվճինին Փրօթէսթան օլտուղընը անլատըղը կիպի անը պու մէսլէքինտէն տէօնտէրմէք իչին կէճէլէրի կէօզ եաշը տէօքէրէք, անա չօգ ընճալար էտէր իտի: Վէ լաքին պու ընճա վէ կէօզ

Եաշարորնն Ֆախտէ Լթմէտիյինի կէօրէրէք վէ պիր
Փրօթէսթան իլէ պէրապէր Եաշամաղլոտա ճաիզ կէօրէ-
մլլէրէք Էնճամ գէվճինի թէրք իլէ վալիտէսի խանէ-
սինէ ավտէթ էտէր:

Պազարպաշը Հանի Սարգիս աղանն օղլու վէ քէն-
տինին Էֆէնտիսի վէ շէրիքի պուլունան Յակոբ աղա
տախի, Դրիգորն Փրօթէսթան օլտուղընը իշիթտիյինտէ
անը պու սէվտատան տէօնտէրմէք իշին Հէր պիր չա-
րէյի իսթիմալ էյլէտի: Էվին գափուսը էօնինէ պէք-
ճիլէր գօյուպ, անն տուա մէճլիսլէրինէ կիթմէսինի
մէն էտէր իտի: Պիր կին Գարա Գրիգոր պու պէք-
ճիլէրին Էլինտէն գուրթուպուպ, տուա մէճլիսինէ կիթ-
մէք իւզրէ պիր գօնշունն խանէսինէ կէչէր վէ օրա-
տան սոգաղա չըգար իսէտէ, պունը սէգիպ արգասըն-
տան դօշարլար: Լաքին Գրիգոր էլլէրինէ տիւշմէյէրէք
խպատէթ ելէրինէ ելթիշիր, վէ անտէն սօնրա պիր
միւտտէթ էվէ տէօնմէգ: Թէնտինի էլէ կէչիրմէք իշին
պաղը եօլլար տիւշինիւրլէր իսէ տէ, թէտպիրլէրինտէ
մուվաֆֆաղ օլամազլար:

Նիհայլէթ պիր կին Պազարպաշը Յակոբ աղա պօ-
յախանէյէ կէլիպ, Գրիգորը Հուզուրընա չաղըրըր, վէ
տէր, «Գրիգոր, սէն պու Փրօթէսթանլըգտան վազ կէ-
չէճէքմիսին, կէչմէյէճէքմիսին»: Գրիգոր ճէվապէն
«Խայր Էֆէնտիմ, վազ կէչմէյէճէյիմ» տէր: Յակոբ աղա,
«Պու իսմ պէնիմ գափումա սըղմայօր: Հիսապը վէր,
վէ պու կին պօյախանէյի թէրք էտիպ չըգ», տէյինճէ
Գրիգոր տէֆթլըլէրի ալըպ միւմաիլէյհին մաղազասընա

կիտէր վէ հիսապլարը թէսլիմ էտէր: Յակոբ աղա Գրիգորը սրգըշտըրմագ իշիւն շէրաքէթտէ անըն հիսսէսինտէն թէնգիլ էտէր: Գրիգոր տէր, «Գօնթրաթըմըզ պէօյլէ տէյիլ իտի: Լաքին սէն հագգըմը քէսմէք իսթէր իսէն, քէս, միւնազաա էթմէք իսթէմէմ:» Պունըն իւզէրինէ Յակոբ աղա կէօզ եաշը իլէ, «Կէլ Գաւրա, շու փրօթէսթանլըղը պրագ: փէտէրիմ սէնի թէրք էթմէմէքլիյիմէ տաիր պանա վասիյէթ էյլէտի իտի: Սէնի պիրատէրիմ կիպի կէօզէտիրիմ: Պէնի պրագմա, » տէյիլ րէճա էտէր: Գրիգոր ճէվապէն, «Պէնի՝ տինճէ ազատ պրագըր իսէն, սէնին գափունտա գալըպ պիր գոպ կիպի եաշամագ իսթէրիմ. եօզ իսէ գալամամ, » տէր: Օ տախի «Խայր, սէնի պու իսմ իլէ գապոպ էտէմէմ, » տէր, վէ այրըլըրլար:

1848ին Մէլլէէէ Հէր-Լըն տա Տօգ. Շնայտըր Գարա Գրիգոր հագգընտա շէօյլէ եազըյօր:— «Յունիս 26. Պու կիւն սամիյուն արասընտա Գ. Օ. (պէլքի Գ-ր-Օլլէ տէմէք տիր) տախի վար իտի: Պու փէք ճալիպ վէ ազըլլը պիր կէնճ օլուպ, հագիգաթա չօզտան գանմըշ իսէտէ, միւթէատտիտ սէպէպլէրտէն ալէնէն ճէմաաթըմըզա կէլմէմիշ իտի: Կէշէն հաֆթա փրօթէսթանլարտան պիրի իլէ գօնուշուպ Շու հալտա գալըր իսէմ խէլաս պոպուրմույում տէյիլ սիւալ էտէր: Վէ էլպէթ ճէվապ մէնֆի օլուր: Պանա կէլիպ այնի սիւալը սօրտուղընտա, պէն քէնտինէ Քրիստոսը ալէնէն թագրիր էթմէք էն էմին թարիգ օլտըղընը սէօյլէտիմ: Մէրգում հէմ տիւնքի, հէմ ճումա էրթէսի կիւնքի իպատէթտէ

հազար իտի: Անրն **Խնձիլ** կէմէսի շու ճիհէթլէ տէ մուհիմմ տիր քի. քէնտիսի միւթէալլէմ վէ էյի սիրէթ սահիպի պիր կէնն տիր: ... Յունիս 30. Մէզ քիւր կէնն չօզ թէատտի չէքմէտէ տիր: Քէնտի կէշէն կիւն պիզիմ իլէ պիր եէրտէ տուա էտէր իքէն, զէվճէսի կէիպ օլ էվին փէննէրէսինէ թաշ աթտր: Մէրգումէ շիմտիլիք զէվճինտէն այրուտր: Պու կէնն պիր եէթիմ օլուպ, քէնտիսի երմէնի միւթէպէրաննոնտան պիրիսի էվլատ-լրդա զապուլ էթմիշ իտի: Պու քիմսէ քէնտիսի կէրի տէօնտէրմէք իչիւն պիւթիւն գուվէթի իլէ չալըշըյօր: Էկէր պիր գաշ կիւն զարֆրնտա պունա մուվաֆֆազ օլմազ իսէ, անը էվինտէն թարտ էթմէք նիյէթինտէ տիր: Պու շէյ պու կէննէ ազշէնէ փէք փահալըյա սթուրաճազ տրր: Օ շէտիտ թէատտիլէ մարուզ իսէտէ, հէր շէյի Քրիստոսըն խաթրր իչիւն թէրք էթմէյէ հա-զրր տրր տէյիւ կէօրիւնիյօր: Էվվէլլէրի քէնտի թա-րիպինտէ փէք սօֆի իտի: Քէնտիսին թագրիրիննէ էն «սֆի ֆէրիսի իտի: Լաքին շիմտի Պօղոս կիպի հէր շէյի Քրիստոս իչիւն զարար ատտ էտիյօր:

«Յուլիս 9. Դ. Օնրն իշի փէք կիւն իտի, լաքին տուա իլէ քէնտիսի Րապպա թէսլիմ էթտիք: Վէ քէնտի իչիւն չօզ տուալար արզ օլունտու: Վէ Րապպ օլ տուա-լարր իսթինապ էյլէտի: Օ արթըզ հագիգաթըն թա-րաֆրնտան տրր:»

Իմտի Դարա Դրիգորըն զարըսը վալիտէսի խանէ-սինս, կիթմիշ, Էֆէնտիսի տախի քէնտիսի իշտէն թարտ էթմիշ օլտրդր հալտէ, օ կիտէր, վէ էվտէ քէնտիսնէ աիտ

օլան ճիւղի շէյլերի ակրպ, փէտէրինտէն գալմըշ պիր էվ պոպունտըղը հալտա, անլէրի օլ խանէյէ կէօթիւրիւր: Չարշուտան 4 գալմըշ հասըր ակրպ անլէրի օտանըն իչինէ սէրէր, պիր Ահտը Աթիգ վէ պիր Ահտը ձէտիտ քիթապլարը սաթուն ակրպ, օլ իզսիգ խանէտէ օլ քիթապլարը քէնտի պաշընա միւթէլաա էտէր, վէ անլամատըղը գըթալարը իշարէթ էտիպ պիրատէրլէրտէն վէ արա սըրա Մր. Շնայտըրտան անլէրին մանասընը սիւալ էտէր իտի:

Պիր գաչ հաֆթա սօնրա, միւթէվէֆֆա Հաճի Սարգիս աղա Պազարպաշընանըն գարըսը միւսինն Վալիտէ, Գրիգորա պիր թաս սըճագ չօրպա կէթիրիպ, «Օղլում, Գրիգոր, շու չօրպայը սըճագ սըճագ իչ» տէր, վէ չօրպայը պրագըր կիտէր: Գրիգոր պունը պիր մուհապպէթ ալամէթի ատտ էտիպ, չօրպայը իշթիհա իլէ իչմէյէ պաշլար: Պիր տէ իչինտէն պիր քեաղըտ փարչասը չըգընճա, Գրիգոր անլար քի, իխթիյար խաթուն քէնտինի Փրօթէսթանլըգտան տէօնտէրմէք իչին պիր պագըմճըյա նուսխէ եագտըրմըշ տըր: Քեաղըտը էգիպ չօրպա իլէ պիրլիքտէ իչէր, վէ էրթէսի կին խաթուն թասը ալմագ իչին կէլտիքտէ, հէր շէյի քէնտիսինէ նագլ էտէր, վէ պունըն ֆաիտէսիգ օլտուղունը սէօյլէր: Խաթուն պու չարէնին տէ իշէ եարամատըղընը կէօրէրէք մէյուսանէ քէնտի խանէսինէ տէօնէր:

Գարա Գրիգոր պիր միւտտէթ պու խանէտէ քէնտի պաշընա թէմէքքին էյլէր: Պիր արա՝ ղէվճէսինին ավտէթ էտէճէյինի իւմիտ էտէրէք ղախիրէճէ հագըրլըգ

կէօրիւր իսէ տէ, օյ իմիւտի պօշա չըգար: Պազէն պի-
րատէրլէրին խանէսինտէ թաամ էտէր իտի, սօնրատա
պիրատէրլէրտէն պիրիսի քէնտի ֆամիլեասը իլէ կէլիպ
քէնտիսին խանէսինտէ իգամէթ էյլէտի, վէ թաամը
անլէր իլէ պէրապէր էտէր իտի: Պու արատա Մր. Շը-
նայտըրըն սատէ վէ Ինճիլի օլան վազլարը Գարա Գրի-
գորըն կինտէն կինէ խրիսթիյան հայաթընտա նէմա
պուլմասընա եարտըմ էտէր իտի:

Մր. Շնայտըրըն 1848 ին սօն այլարընտա Պրու-
սայա կիթմէք իչիւն Այնթապը թէրք էտէնէյի միւնա-
սէպէթլէ, թախմինէն Նոյեմբերտէ, միւմաիլէյհ պու
քիւչիւք քիլիսէ իլէ պիր Աշա ի Րապպանի իճրա էթ-
մէք իսթէյիպ, անտէ քիլիսէյէ իքինճի տէֆա օլարագ
կէնի ազալար դապուլ էտէր: Գարա Գրիգոր պու եէնի
դապուլ օլունան ազալարտան պիրիսի իտի: Պու գօլէ-
րանըն միւսթէվլի օլտուղը միւտտէթտէ Մր. Շնայ-
տըրըն վէրտիյի վազլար փէք միւֆիտ վէ սէմէրէտար
օլմուշլար տըր. շու գատար քի, ճէմաաթ իսթիճար
էքտիքլէրի խանէյէ սըղմատըղը իչիւն մահալը կէնիշ-
լէնտիրմէյէ մէճպուրիյէթ հասըլ օլմուշ իտի:

1849 տա Տօգ. Սմիթհ ֆամիլեասը իլէ Այնթապա
ավտլթ էթտիքտէ, ճէմաաթը պիր սէնէ էվվէլ թէրք
էթտիյինտէն փէք ֆարգլը կէօրմիւշ տիր: Պիրագ սօնրա
Մր. Շնայտըր տախի ֆամիլեասը իլէ Պրուսատան
տէօնտիւքտէ, պու իքի ֆէտաքեար միսիօնէրլէրին վէ
գէվճէլէրինին դայրէթի սայէսինտէ Ինճիլի իշ փէք գի-
յատլ թէրագդի էթմէյէ պաշլար:

Պազարպաշը Յակոբ աղա պոյախանէյի Գարա Գրիգորսըզ իտարէ էտէմէյէճէյինի կէօրէրէք, անը թէքրարէն օ իշէ տավէթ էտէր, լաքին զէվճէսի Լուսիա կերի խանէյէ կէլմէյէ ըազի օլմազ: Հալ պուքի մէրգումէնին քէնտի զէվճինի թէրք էթմէսի, պիր ճիհէթլէ Խնճիլի իշէ մանի օլմագտա իտի: Սաիրլէրին ֆամիլեալարըտա քէնտի զէվճլէրինի Փրօթէսթան ճէմաաթընտան կերի չէվիրմէք իշին այնի վասըթայա միւրաճաաթ էտիյօրլար իտի: Պինաէն ալէյհ կերէք միսիօնէրլէր վէ կերէք Խնճիլի ճէմաաթ Գարա Գրիգորըն քէնտի զէվճէսինի, լազըմ կէլիրսէ հիւքիւմէթ մարիֆէթիյլէ, կերի կէթիրմէսինի թավսիյէ վէ թալէպ էյլէտիլէր: Գարա Գրիգոր մահալլի հիւքիւմէթէ միւրաճաաթ էտէր, վէ գարըսընը թալէպ էթմէք իւզրէ պիր չավուշ իլէ ձէպէճեան խանէսինէ կիտէր իսէտէ, անլէր «էվիմիզէ հիւճիւմ էտիպ, պիր խայլի զիյանը միւճիպ օլտուլար» տէյիլ իֆթիրա էտէրէք քէնտինի հապսա գօյտուրտուլար: Նիհայէթ Հալէպէ կիտիպ մէրքէզ ի վիլայէթէ միւրաճաաթ էտէր իսէտէ, օրատան՝ Գարը զէվճինի իսթէյօր իսէ անա թէսլիմ էտիլմէսի, եօզ իսէ, մէրգումէյէ իճպար էտիլմէմէսի իշին էմր կէօնտէրիրլէր: Պունըն իւզէրինէ, զօճասը Փրօթէսթան գալտըգճա անը իսթէմէտիյինի, հուզուր ը մահքէմէտէ գաթիյէն թագրիր էթմէսի իւզէրինէ մէսէլէյի թէրքէ մէճպուր օլուրլար: Գարա Գրիգոր Հալէպտէ պու խապէրի ալտըգտա, Այնթապա տէօնմէյէ գարար վէրիպ, Հալէպ Փրօթէսթանլարընտան մարուֆ թավաճա ձապրա իլէ պիր շէրա-

քէթ թէշքիւ էտէրէք. պիր մըզտար մանիֆաթուրա իլէ
Այնթապա կէլիր: Այնթապտա վագթընըն պիր գըս-
մընը պոյսխանէտէ իշլէյէրէք. պագի վագթընը տա
էվտէ թիւնարէթ իլէ մէշղույ օլարագ կէչիրիր իտի:

Գարա Գրիգոր 11 այ գատար քէնտի զէվնէսին-
տէն այրը եաշատըգտան սօնրա պիր կին (1849 Յու-
լիստէ) պիրագ խասթա օլուպ եաթաղա եաթար: Գօն-
շու գատընլարտան պագըսը կէլիպ քէնտինէ խըտմէթ
էտէրլէր իսէտէ, արալարընտան պիրիսի կիտիպ անըն
խասթալըղընը զէվնէսինէ խապէր վէրիր, մէրգումէ
տախի տէրհալ կէլիպ անա խըտմէթ էտէր: Պիրագ
սօնրա վալիտէսի կէլիպ Լուսիայը, (Գարա Գրիգորըն
զէվնէսինի,) կէրի էվէ կէթիւրմէք իսթէր իսէտէ, օ
րագի օլմայրպ օրատա գալըր: Պու շէյ մէրգումէսին
Լուսաուրյական թէալլիւզաթընա օլ գատար աղըր կէ-
լիր քի, տայրսը Մհի. Թորոս քէնտի խանէսինտէ զի-
յաֆէթ սօֆրասընըն պաշընտա րագը իշէր իքէն,
պուներ իշիտիննէ, գալուղընը գալտըրըպ պիր թարաֆա
աթար, վէ պիր տահա անը պաշընա զօյմագ:

Լաքին Լուսիա հալա Փրօթէսթանլըգտան նէֆրէթ
Լուր, վէ զէվնէսին Փրօթէսթան օլտըղը իշին էսէֆ
Լուր իտի: Օ՝ աղշամլարը տուա մէնլիսինէ կիթմէք
իւղը, ևօլա չըղտըղընտա, զէվնէսի էվին տըշ գափու-
սընըր դափար, աղլայարագ քէնտի սաչլարընը եօլար,
վէ ևէրլ սէրլիլէրէք, Փրօթէսթանլարա կիթմէսէսի իշին
րէնալար Լուր իտի, վէ հիշ պիր Փրօթէսթանըն էվին
դափուսընտան իշէրի կիրմէսինէ միւսաատէ էթմէզ իտի:

Սէնէլէր սօնրա (1855 փետրուարտա) օղլու Յովհաննէս տօղտողլընտա, Գարա Գրիգոր չօճուղը կէօթիւրիւպ ֆրօթէսթան քիլիսէսինտէ վաֆթիզ էթտիրի: Լաքին չօճուզ էվէ կէթիրիլտիքտէ՝ օ Դ--ձսըզ տըր տէյիւ չօճուղը էօփմէքտէն իմթինա էյլէր. վէ էրմէնի քիլիսէսինէ կէօնտէրիպ թէքրարէն վաֆթիզ էթտիրմէզտէն գալպի ըահաթ օլմազ:

Լուսիա՝ խանէսինէ ֆրօթէսթանլարը գապուկ էթմէք իսթէմէզ իտի իսէ տէ, զէվճինին ահպապընտան օլան ֆօլաթեան Պրն. Աւետիսին արա սըրա կէլմէսինէ միւսաատէ էտէր իտի: Պու զաթ էնճամ Լուսիայը օգումազ էօյրէնմէյէ իլզամ էտէր: Լուսիա օգումաղա պաշլար: Քերականտան սօնրա Խնճիլ ի Շէրիֆի էլինէ ալըր օգուր. շօլ էսքի հիքեայէյի — շօլ սատէ վէ գալպլէրի մէֆթուն գըլան հիքեայէյի — Յիսուս Քրիստոսըն էօմրիւնիւ օգուր, անլար, Անը սէվէր. օլ աճիպ հայաթտան ճէլպ օլունըր, Սաւուզ կիպի կէօզլէրի աշըլըր, վէ թէատտի էթտիյի, լաքին գալպտէն սէվտիյի Յիսուսը հազիգի ճէլալինտէ կէօրիւպ Անը ճանընըն Խէլաքեարը տէյիւ գապուկ էտէր: Պու վագըա 1857տէ վուգու պուպուր, վէ օլ վագթտան իթիպարէն, կերէք զէվճինէ վէ կերէք ֆրօթէսթան պիրատէրլէրինէ տօղրու հիսսայաթը քիլլիլէն թէպտիլ օլուր: ֆրօթէսթանլըզ ալէյհինտէ պու գատար շէտիտ նէֆրէթ հիսս էտէն, շիմտի անլէրին ըէֆագաթընտան թէլէզզիւզ էտէր, վէ սաիրլէրիտէ պու եէնի մէսլէյէ տավէթ էթմէյէ պաշլար: Լուսիա պու եէնի մէսլէքինտէ տէ, էս-

քիսինստէ օլտուղը կիպի ճիտտի վէ հէքարէթլի. եինէ տէ հալիմ վէ լաթիֆ պիր սուրէթտէ իշլէր իտի: Ալթուն ավատանլըզլարընը ֆիւրուխթ էտիպ. անլէրին պլտէլի իլէ ֆուզարա խանէլէրինէ հէտիլէլէր կէօթիւրիւր իտի, վէ ֆագիր գատընլարըն օգումասը իշիւն Քերական վէ Խնճիլլէր սաթուն ալըպ. անլէրէ թէվզի էտէր վէ անլէր իշիւն մուալլիմլէր թութար իտի: Պիր միւնասէպէթլէ պիր Կիրակի իպատէթ խըտմէթինէ կիտէր իքէն սէքիզ խանէլէր զիյարէթ էտիպ. անլէրտէն տօսթլարը օլան գատընլարը իպատէթխանէլէ կէլմէլէ գանտըրմըշ իտի: Եագընլարտա փէտէրիմին էսքի մէքթուպլարը արասընտա պիր մէքթուպ պուլտում: Մարաշտաքի Խնճիլի Քիլիսէնին քիլիսէ մէճլիսի՝ քէնտինին Մարաշտաքի ֆուզարայա կէօնտէրմիշ օլտուղը պիր գաթըր բիւքի պուլղուր վէ ուն իշիւն քէնտինէ մէմնունիլէթ արզ էթմիշլէր իտի:

Նիհայէթ պու սէվտիլի Խնճիլի Քիլիսէ իլէ պիրլէշիպ անա ազա օլմազ իսթէլէրէք, քիլիսէլէ միւրաճաւթ էտէր: Քիլիսէ փէք մէսէրրէթլէ քէնտինի գապուլ էտիպ իսմինի մինպէրտէն իլան էտէր իսէ տէ, քիլիսէլէ գապուլ օլունաճաղը Կիրակիտէ ռահաթսըզ օլուր, եէտիննի էվլատընը տօղուրըր, վէ պու սէպէպտէն քիլիսէլէ կիտէմէզ: Օլ կէճէ հալը ֆէնալաշարազ էօլիմ թէհլիքէլէրի միւշահէտէ օլունըր: Քէնտի իսէ էօլիմին լազլաշտըղընը հիսս էտիննէ իլահիլէր թէրէննիւմ էթմէլէ վէ եաթաղը պաշընտա պուլունան միւմինէ խաթունլարա իլահիլէր թէրլէննիւմ էթտիրմէլէ պաշլար:

Պու իլահիլէրտէն պիրիսի շու իտի,

«Իշթէ կէլտիմ պիֆազիլէի .

Եէք իւմիտիմ օլ քէֆարէի .

Պանա տա վէրտիյին տալէի .

Եւ միւղարէք Գուլու . կէլտիմ .»

Նիհայէթ Քրիստոսա օլան իմանընը թագրիր էտէրէք Բապատա ույգույա վարըր, վէ 1859 Յուլիս 11 Փազար էրթէսի կինէշ տօղմազտան էվվէլ Սէմավի Քիլիսէյէ տախիլ օլուր: Փէտէրիմիզ օլ կինին սապահընտա պիզ իւշ չօնուզարընը ալըպ վալիտէմիզին եաթաղը պաշընա կէօթիւրտիւ, վէ անըն վէֆաթ էթմիշ օլտուղընը վէ պիրազտան անը մէզարա կէօթիւրէճէքլէրինի պիզէ սէօյլէտի: Պէն օլ վագթ 4 եաշընտա օլտուղըմ հասէպիյլէ օլ գալապալըգտան, էտիլէն ֆէրեատլարտան չօգ պիր շէյ անլամատըմ, լաքին օլ վագթտան պէրու հէր քէստէն անըն սիրէթ վէ թապիաթընա տաիր իշիթտիյիմ սէնալէր, անըն Ինճիլ Նուրունա կէլմէզտէն էվվէլ քիլիսէսի իշին չէքտիյի ղայրէթ, վէ Ինճիլի հագիգաթլարա կէօզլէրի աշլտըգտան սօնրա Քրիստոս վէ Ինճիլ իշին կէօսթէրտիյի կէրմի վէ մուհապպէթ, վէ օլ իքի սէնէյի տօլտուրմուշ օլան խրիսթիյան ֆաալիյէթի, ֆիլ վագը անըն զիքրինի պէնիմ իշին վէ ճիւմլէ քէնտինի թանըյանլար իշին մուգատտէս վէ ճէլիլ գըլմըշ տըր: Հէսան օլ կին պէօյիւք պիր իզտիհամ հագըր պուլունտըղը հալտէ ճէնագէ քիլիսէյէ կէօթիւրիւլիւր, վէ Մր. Շնայտըր

Եսայ, 40, 6-8 այլթիւքի իզերինէ փէք միւսսիր պիր վազ վերտիքտէն սօնրա, էնի տօղմուշ շօնուղը Սոդոմոն իսմի իլէ օրատա վաֆթիզ էտէր, լաքին փէտէրի սօնրա անր Բենիամին թէսմիյէ էտէր:

Պու միւնասէպէթիւ Մր. Շնայտըրըն եազմըշ օլտրդր պիր մէքթուպտան աթիտէքի ֆրզրայր իսթիւրտն էտէրիզ. - Բիլիսէմիզ վէ ճէմաաթըմըզ շօպանըն գէվճէսինին վէֆաթը իլէ պէօյիք պիր զայաթա տիւշար օլմուշ տրը: Օ՝ վէֆաթընտան էվվէքի կիւնտէ քիլիսէյէ գապուլ օլունանազ հտի, լաքին խասթալըղը սէպէպինտէն հաղրր պուլունա տրը: Էրթէսի կիւն, Օգոս.* 11 տէ ճէնազէ քիլիսէյէ կէթիրիլտի, վէ պիր կիւն էվվէյ թիլիւէյէ կիրմէք իշիւն ահտ էթմէք իզըր տուրանաղը մահալա թտալութը զօնուլտը: Ճէնազէ վազընր պէն վերտիմ՝...: Էրթէսի Կիրակի շօպան պու վազրայա տալիւր պիւր վազ էթտի, վէ մէրզումէնին էօմրիսնտէ վուզու պուլան թէպէտտիլի փէք միւնասիպ պիր սուրէթտէ թարիֆ էյլէտի: Մէսէլէ փէք նազիք խտի իսէտէ, անր փէք աճաիպ պիր նէզաքէթիւ իճրա էյլէտի: Վէ ճէմաաթ իզերինէ թէսիրի փէք ազիմ օլտու: Պու խաթունըն էօմրիւնտէ վուզու պուլան պու թէպէտտիլիւն պու սատէ թարիֆինին՝ ճէմաաթըմըզ իզերինտէ հասըլ էթտիլի տէրին հէյէճանըն միսլինի

* Պու Սադիկ Եսայիւշ տրը: Ապուտուս Եսայիս 11 պմուղը տրը: Զիւնրի 1855ըն Օգոս. 11ի Զաքարիայիւն արշէր, իսկ շուրի Լուսիանըն վէֆաթընրն Փապար Էրթէսի ստղանընտու վուզու պուլտըղընը Մր. Շնայտըրըն Վէրմուդու տա իմա Էսթիքը:

էվվէլնէ կէօրմէմիշ իտիմ: Թէսիրլէնմէմիշ հիշ պիր գալա
 եօգ իտի: Գալմըն քէնտի չօպանընա գարշը թաշըտըղը
 օլ տէրին մուհապպէթէ եէնի վէ խօշ պիր պուրհան
 իտի: Ջիրա անլէրէ թէսիր էտէն շէյ՝ նագլիյէթին աճա-
 իպ օլմասը տէյիլ, անճագ անըն քէնտիլէրին պու գա-
 տար սէվտիյի պիր զաթա ալագատար օլմասը իտի:
 Պու նագիք քէրթէտէ վէ սաիր նիչէ մուհիմմ վէ քէն-
 տիննէ եէնի միւնասէպէթլէրտէ պու Ջօպանըն լաթիֆ
 աթվարը, անըն պու չօպանլըգ մէմուրիյէթինէ ույդուն-
 լուղընա տաիր հիսսիյաթը թագտիրանէմի փէք թէրֆի
 էյլէմիշ տիր: Հէման անըն պու զիգըյմէթ հայաթընը
 ձէնապը Հագգ հըֆգ էտիպ, քէնտինի ուղուն միւտտէթ
 քիլիսէ վէ ճէմաաթընա պաղըշլասըն: »

Պու Ալլահ ատէմինին շու սամիմի տուասընա Ալ-
 լահ նէ աճաիպ պիր սուրէթտէ ճէվապ վէրմիշ տիր:

Գ.

Ի Ն Ճ Ի Լ Վ Ա Ը Ձ Ը

«Չէ՛ր — որչա՛նք քեզ համար քեզ համար» —
 «Երբեք չեմ համարում քեզ համար» —
 «Երբեք չեմ համարում քեզ համար» —
 «Երբեք չեմ համարում քեզ համար» —

Փրօթէսթանըղըն էհալիմիզ արասընտա իւք զու-
 հուր Լթտիյի վազթլարտա, Ինճիլի ճէմաաթըն պիր սը-
 ֆէթի մախսուսէսի՝ իշիթտիքլէրի վէ էօյրէնտիքլէրի հա-
 գիգաթլարր սաիրլէրէ վազ էթմէք իտի: Պոնը պազէն
 փէք նէզաքլէթլի թարիգու, իճրա էթմէզլէր իտի: Էր-
 մէնի քիլիսէսինին ային ու ատէթլէրինի փէք շէտիտ
 լիսան իլէ մուախէզէ էտէրլէր վէ անլէրի մուախէզէ
 էտէր իքէն Լուսաուրյական պիրատէրլէրինին հիսսիյա-
 թընը հիսապա ալմազլար իտի: Եինէտէ Ինճիլի ճիտ-
 տէն վազ Լթտիքլէրինտէ շիւպհէ եօզ իտի: Ինճիլի թա-
 լիմտէ պէօյիւք պիր մէզհէպի հագիգաթ կէօրմիւշ օլ-
 տուպլարր հալտէ անը էլլէրինտէն կէլտիյի տէրէճէտէ
 շէվզ ու իհթիմամ իլէ վազ էտէրլէր իտի:

Օլ վազթլարտա Այնթապըն Լթրաֆընտա պոպու-
 նան քիւյ վէ զասապալարա Ինճիլի վազ էթմէք իշիւն
 մաաշլը վալիզլէր կէօնտէրմէզլէր իտի, անճազ պէրաի
 թիճարթ եա սանաթ պիր շէհրէ եա քէօյէ կիտէն քիմ-
 սէ՝ կիթտիյի նէրտէ քէնտի ումուրընը թէսվիյէ էտէր
 վէ այնի վազթտա Ինճիլի վազ էտէր իտի:

Գարա Գրիգոր տախի Ինճիլի թալիմէ աշինա օլ-տուղը կիւնտէն իթիպարէն, Ինճիլի քէնտի պիլտիյինէ կէօրէ վազ էթմէյէ պաշլամըշ իտի: Այնթապտա պու-լունտըղը վազթ՝ ալազատար օլտուղը քիմսէլերէ Ինճիլի հազիգաթլարը սէօյլէր իտի: Վէ պերա ի մասլահաթ պաշգա մահալլարա կիթտիյինտէ, եինէ Ինճիլի վազ էթմէքտէն ֆարիղ օլմազ իտի: Զէվճէսի հազգընտա հիւքիմէթէ միւրաճաաթ էթմէք իշիւն Հալէպէ կիթ-տիյինտէ, օրատա պուլունտըղը միւտտէթճէ, Խէյրէպէք խանընտա իսթիճար էթտիյի օտատա իգամէթ էտէրէք, կէօրիւշտիյիւ քիմսէլերէ Ինճիլի վազ էտէր իտի:

Հալէպտէն ավտէթինտէն պիր ազ սօնրա, էֆէն-տիսի Յակոբ աղա Պազարպաշըեան, Տիվրիկիտէ օլան ալաճագլարընը թահսիլ էթմէսի իշիւն օրայա կիթմէ-սինի Գարա Գրիգորա թէքլիֆ էթտիքտէ, օ՝ պու թէք-լիֆի գապուկ էտէր վէ կիթտիյի մահալլարտա Ինճիլի վազ էթմէյէ նիյէթ էտէր: Տիվրիկիյէ վասըլ օլտուղըն-տա օրատաքի քիւշիւճէք Ինճիլի ճէմաաթ իլէ պերապեր տուա մէճլիսլէրի ագտ էտէր, վէ Ինճիլի վազ էտէր իտի: Երմէնի թաճիրլար պու եէնի կէլմիշ Փոթթէսթա-նըն շէհրտէ ուզուն վազթ գալմասընը իսթէմէյէրէք, պօրճլարընը թէտիյէ էտիպ, քէնտինի թէգիյէ եօլճու էտէրլէր: Եօլ իւզերի Մալաթիատա տախի պիր գաշ կիւն Ինճիլի վազ էթտիքտէն սօնրա Այնթապա ավ-տէթ էտէր:

Պիր գաշ այ սօնրա Զէսապա կիթմէք իշիւն քէն-տինէ պիր եօլ աշըլըր: Հալէպտէն Մր. Ճօրտ վէ Մր-

Պէթի նամ միսիօնէրներ Քէսապա կէօնտէրմէք իւզրէ Այնթապ միսիօնէրներինտէն պիր քիմսէ իսթերներ: Մր. Ընայտորր պուներ Գարա Գրիգորա թէքրիֆ էթտիյինտէ. օ տա պու թէքրիֆի մուհապպէթլէ գապուլ էտիպ Հալէպէ կիտէրէք. օրատան Մր. Պէթի իլէ պէրապէր Անթաքիայա կիտէր: Անթաքիատա պուլունան Քէսապալըլար պունլարըն Քէսապա կիտէնէյինի անլատրգլարընտա, Քէսապա խապէր կէօնտէրիլէր: Քէսապըն միւթէպէրլէրի տախի պու Փրօթէսթան վաիզլէրի տավէթ էթմիշ օլան Մհի. Հաննէ նամ զաթը չաղըրըպ, անա պու միւսաֆիրլէրի քէօյտէն եարըմ սաաթ էօթէտէ վազը օլան պաղ էվինէ, գապուլ էթմէսինի վէ օրատա պիր դաչ կիւն միւսաֆիր էթտիքտէն սօնրա կէրի Հալէպէ եօլնու էթմէսինի թէնպիհ էտէրլէր: Մհի. Հաննէ պու միւսաֆիրլէրի քէնտի պաղ էվինէ գապուլ էտէր իսէտէ, պիր դաչ կիւն սօնրա պիր միւնասիպէթլէ հէմ էվ սահիպի հէմտէ միւսաֆիրլէրի քէօյէ կիրէրլէր: Լաքին օլ կէնէտէ քէօյիլլէր պու միւսաֆիրլէրին պուլունտըղը խանէյէ հիւնիւմ էտիպ, էվ սահիպինի տարապ էտէրլէր, միւսաֆիրլէրին տէ տէրհալ քէօյտէն չըղմասընը թալէպ, վէ չըղմատրգլարը թազտիրտէ էվի իհրազ էտէնէքլէրինի թէհտիտէ Էտրլէր: Մր. Պէթի երթէսի կիւն մէսէլէյի հիւքիւմէթլէ իխսար էթմէք իչիւն քէօյտէն չըղար, Գարա Գրիգոր տախի պիր գաչ կիւն օրատա գալտըղտան սօնրա, նիհայլէթ քէնտիսիտէ օրայը թէրք էթմէյէ մէնէպուր օլուր: Օրատան Այնթապա ավտէթ էտիպ եինէ քէնտի սէնաթ վէ թիւարէթի իլէ մէշղուլ օլմաղա պաշլար:

Պու արատա Ինճիլի իշէ թագվիյէթ վէրմէք իւզրէ Ամէրիգատան պազը պաշգա միսիօնէրլէր տախի կէլ-միշլէր իտի: Տօգ. Սմիթհին 1852 Սեպտեմբերտէ վուգու պուլան վէֆաթը՝ միւմաիլէյհին գըսա, լաքին աճաիպ պիր սուրէթտէ միւսմիր վէ միւպարէք օլան խըտմէթինէ խիթամ վէրմիշ իտի: Միւմաիլէյհին վէֆաթընտա Տօգ. Շնայտըր Այնթապտա պուլունմատըղը վէ Մր. Գրէյնին ֆամիլեասը թէհլիքէլի պիր սուրէթտէ խասթա եաթմագտա օլտըղը սէպէպտէն, ճէնագէ խըտմէթլէրինի Գարա Գրիգոր իճրա էյլէտի: Պիրազ սօնրա Մր. Նըթինկ վէ Տօգ. Փրաթ տախի միսիօնէրլէր մագամընտա Այնթապա կէլտիլէր:

Պու միսիօնէրլէր Ինճիլի իշին թէրագգը էթմէքտէ օլտուղընը կէօրէրէք, վաըզլար թէտարիք էթմէքլիյին լիւզումընը հիսս էտիպ, 1854 տէ մէյտանտա պուլունան Ինճիլի կէնճլէրտէն պիր իլմի իլահի սընըֆը թէշքիլ էթտիլէր: Պու սընըֆըն ազալարը աթիտէքիլէր իտի. Աւետիս Փօլաթեան, Ներսէս Մանուշակեան, Սարգիս Գարա Մանուկեան, Ասատուր Թուզճուեան (Վեր. Հայկ Ատատուրեանըն փէտէրի) Նազար Մազանեան, Թովմաս Թովմասեան, (Վեր. Ա. Ասատուրեանին գաին փէտէրի) Կարապետ Փափազեան, (Վեր. Մ. Կ. Փափազեանըն փէտէրի) Ասատուր Տէր Մեսրոպեան վէ Գարա Գրիգոր: Պու սընըֆա Մր. Շնայտըր՝ Քիթապը մուգատտէսին թէֆսիրինի, Մր. Գրէյն՝ իլմի իլահիյաթ, Տօք. Փրաթ Ինկիլիզճէ վէ Մր. Նըթինկ քէզալիք Թէֆսիր տէրսլէրի վէրիլլէր իտի: Լաքին պու թալէպէ թաշրալարտա վազ

էթմէք իշխն ֆուրսաթ աշըլտըզնա տէրսլէրինի թէոք
 էտիպ կիթմէյէ հազըր պոպունմալը իտիլէր: Զօգ կէ-
 մեզտէն պէօյլէ պիր տավէթ Բէսապ իշին զուհուր էտէր.
 վէ միսիօնէրլէր Գարա Գրիգորը օրայա կէօնտէրմէյէ
 գարար **վէտիլէր**: Մր. Պէնթի իլէ Բէսապը իլք զիյա-
 րէթլէրի էսնասընտա վէրտիքլէրի նասիհաթլար վէ թէվզի
 էթտիքլէրի Խնհիլլէր սէմէրէտար օլմուշ օլուպ, շիմտի
 Բէսապլար պիր վաիզ իլէ պիր մուալլիմ իսթէյօրլար
 իտի: Գարա Գրիգոր թէքլիֆի գապուկ էտիպ Թէնէ-
 քէնի Յակոբ Պօսնուեանը տա մուալլիմ օլմագ իւզըն
 պէրապէրիննէ ալըպ Բէսապա կիտէր: Իւյ այ գատար
 վագ էթտիքտէն սօնրա զուհուր էտէն մուխալիֆէթ
 սէպէպինտէն օրայը թէրք էտիպ Այնթապա ավտէթ
 էթմէյէ մէնպուր օլուրլար: Թէքրար Բէսապա պիր
 վաիզ կէօնտէրմէքլիք լազըմ կէյիպ, պու տէֆա տախի
 Պրն. Թովմաս Թովմասեանըն կիթմէսի վէ Գարա Գրի-
 գորըն միւմաիլէյհ իլէ պէրապէր կիտիպ, անը օրայա
 պօյարագ ավտէթ էթմէսի, թէնսիպ էտիլիր:

Գարա Գրիգոր՝ Յակոբ աղա Պազարպաշեանըն Ան-
 թաքիատա օլան ալաճաղլարընը թահսիլ էթմէք իշի-
 նի տէ տէրիհտէ էտիպ անըն սէնէտլէրինի տէ եանընա
 ալոր: Անթաքիատա գալտըզլարը պիր գաշ կիւն զար-
 ֆրնտա Ինհիլի վագ էտէր իքէն, էհալիտէն պազը քիմ-
 սէլէր քէնտիլէրին ալէյհինտէ հիւքիմէթէ թէշէքքի էտէր-
 լէր իսէտէ, Գարա Գրիգոր կիտիպ նէզտինտէ պուլունան
 սէնէտլէրի իպրագ իլէ, Անթաքիատա մէզքիւր սէնէտ-
 լէրին պէտլէինի թահսիլէ մէնպուր իտիյինի պէյան, վէ

վազ էթոտիյի քելամլարըն մուզիորր օլմայըպ Խնճիլ ի Շէ-րիֆտէն օլտուղընը իզահ էտէրէք թէպրիյէ ի զիմմէթ էտէր:

Քէսապտան տէօնիւպ պիր միւտտէթ տէրսլէրինէ տէվամ էթոտիքտէն սօնրա պիր վաիզլիք սէֆէրի տէ Տիյարպէքիրէ էտէր: Օրատա տախի պիր գաչ այ վազ էթոտիքտէն սօնրա եինէ մէքթէպինէ ավտէթ էտէր:

Նիհայէթ 1856 տա միսիօնէրլէր պու սընըֆըն շակիրտլէրինի՝ մէվճուտ օլան Խնճիլի ճէմաաթլարա տէվամլը վաիզլէր մազամընտա թային էթմէքլիյի թասմիմ էտէրէք, անլէրին իսմլէրինի քիլիսէլէրէ նամզէտլէր մազամընտա թագտիմ էտէրլէր: Այնթապ քիլիսէսի՝ Գարա Գրիգորը, Պիրէճիք քիլիսէսի՝ Պրն. Կարապետ Փափազեանը, Ատանա քիլիսէսի՝ Պրն. Ատատուր Թուզճուեանը, Հալէպ քիլիսէսի՝ Պրն. Նազար Մազանեանը, Քէսապ քիլիսէսի՝ Պրն. Աւետիս Փօլաթեանը, Քիլիս քիլիսէսի՝ Պրն. Ներսօ Մանուշակեանը տավէթ էտէրլէր: Գարա Գրիգոր տէրհալ քէնտի իշինէ պաշլար, վէ 1856 Մարտ 2 յէ թէսատիւֆ էտէն Կիրակիտէ ձեռնադրութիւն իշի տախի իճրա օլունըր: Պու Կիլիկիա տաիրէսինտէ տէ իճրա օլունան իլք Խնճիլի չօպան թախսիսի իտի: Պիր սէնէ էվվէլ ինշա վէ իթմամ էտիլմիշ օլան Պէօյիւք Գայաճըզ քիլիսէսինտէ՝ 1500 գատար ճէմաաթ հազըր պուպունտըղը հալտա խըտմէթէ պէտ էտիլիր: Մր. Շնայտըր միւէսսիր պիր վազ վէրտիքտէն սօնրա, էլ գօյմազ ըէսմի իճրա էտիլիր: Գարա Գրիգոր՝ պու սէվտիյի վէ ուղըրնա չօզ շէյլէր ֆէտա էյլէտիյի Խնճիլի վազ էթմէք իշին ըէսմէն թախսիս օլունտըղը սը-

րատա՝ քէնտինին կէօզլէրինտէն մէսէրրէթ կէօզ էաշ-
լարր ազմագտա վէ պիւթինն ճէմաաթ պու եէնի վէ
միւլէսսիր խրտմէթտէն միւթէէսսիր օլմագտա իտի:

Պիր իքի կինն սօնրա երէց Գարա Գրիգոր քիլի-
սէնին Հոգաբարձու մէճլիսինի եանընա տավէթ էտիպ,
անլէրէ՝ շու տէրէօհտէ էյլէտիյի բուհանի իշին ազամէ-
թինի վէ քէնտինին զաիֆ վէ աճիզ օլտուղընը պէյան
իլէ սէմավի մուավէնէթէ վէ քէնտիլէրին իշթիրաքընա
միւհթան օլտուղընը զիքր, վէ խուսուսի տուալար արզ
էտլըլ, ք, յօպանլըզ խրտմէթինն միւպաշէրէթ էտէր:

Պու վագթտա քիլիսէնին 108 էրքէք վէ 49 գարը
ազասը պուլունուպ, ճէմաաթըն վէրկի վէրէն նուֆուար
249, վէ պիւթինն ճէմաաթըն ատատը 849, վէ վագա
կէլլէլէրին վասաթ սայրսը 640 իտի: Օղլանլար իշին
2 մլ.քթէպ պուլունուպ անլէրտէ 127 թալէպէ, վէ գըզ-
լար իշին պիր մլ.քթէպ պուլունըպ անտէ 111 թալի-
պաթ մէվնուտ իտի: Ճէմաաթտա օգումագ պիլէն գա-
տընլարըն ատատը 273 օլուպ նիչէ գատընլար օգու-
մաղս թալիմ էտիլմէքտէ իտի:

Ճէմաաթըն վէրտիյի բուհանի իանէ սէնէվի 60 լի-
րայա պալիզ օլույօր իտի: Մէքթէպ վէ սաիրէ իշին
վէրտիքլէրի տէ տախիլ օլտուղը հալտէ օլ սէնէտէ ճիւմլէ
բուհանի վէրկիլէրի 10,665 դրշ. իտի: Զօպանա մա-
հիյէ 300 դրշ. մաաշ վէրմէյէ թէահհիւտ էյլէտիլէր: Պու
ճէմաաթտան օլ վագթտա էթրաֆ շէհր վէ քէօյլէրէ, 20
գատար քիմսէլէր ինճիլի վագ էթմէք իշին վէ 10 գա-
տար քիմսէլէր մուալլիմլէր մագամընտա կիթմիշլէր իտի:

Գ.

«ԳԱՐԱ ՊԱՏՈՒԵԼԻ» ԵԱԽՕՏ ՊԱՏ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ

«Ճանըմը տախի քէնտիմէ զըյմէթլի Թուժմամ,
 Թտ քի սէֆէրիմի վէ Ալլահըն ինայէթինին պէշա-
 րէթինէ շէհատէթ էթմէք իշիւն Բապպ Յիսուստան
 ալտըղըմ խըտմէթի մէսէրրէթլէ իժմամ էտէյիմ»
 ԱՄ-Լ. 20, 24:

Պատ. Գարա Գրիգոր՝ պու իւզէրինէ չօպան թային
 օլունտըղը քիլիսէտէ, իլք սէնէլէրտէ Տօգ. Շնայտըր
 իլէ պէրապէր իշլէտի: Միւմաիլէյհին Պատ. Գրիգորա
 մուսվէնէթի փէք ազիմ՝ օլմուշ տըր: Պու իլք սէնէ-
 լէրտէ պու միւթթէհիտ խըտմէթին քիլիսէ իւզէրինտէ
 հասըլ էթտիյի հիւն ի նէթիճէ վէ կէօրիւլէն թէրազ-
 գըյաթ ֆիլվազը շայան ը տըգգաթ տըր: Պատ. Գրի-
 գորըն չօպան թախսիս օլունմասընտան հէման 5—6
 սէնէ սօնրա ճէմաաթըն սայըսը 1025է, վէ քիլիսէ
 ազալարընըն ատատը 292յէ պալիղ օլտու: 1862նին
 Մայիս այընտա քիլիսէյէ պիր տէֆատա 52 ազա (24
 էրքէք վէ 28 գատըն) գապուլ օլունտու: Քիլիսէնին
 հոգաբարձու մէճլիսի 52 ազայը քիլիսէյէ գապուլ էթ-
 մէյէ գարար վէրտիքլէրինտէ՝ Միսիօնէրլէր սէնէվի մէճ-
 լիս միւնասէպէթի իլէ Մարաշտա պուլընտըգլարընտան,
 ավտէթլէրինտէ, պու գատար քիմսէլէրին քիլիսէյէ ա-
 լընաճաղընը անլայընճա, պունտա պիր եանլըշ օլմա-

սըն տէյիւ պու քիմսէլէրի պիր տէֆա տախի քէնտիլէր
թէֆթիշ; էտէրլէր: Լաքին նէթիճէսինի փէք գանաաթ-
պախիշ պուլուպ մէսրուր օլուրլար: Մէզքիւր Թարիխտէ
սէքիզ ատի վէ իւշ ալի մէքթէպ պուլունուպ սալթ
ատի մէքթէպլէրտէ 534 շակիրտ վար իտի: Կիրակի
մէքթէպի յօգտան թէսիս էտիլմիշ իտի իսէտէ, 1858
տէ Մր վէ Միսիս Դօֆինին Հիմմէթիլէ եէնի ուսուպտա
թէքրար թէշքիլ օլունան Կիրակի մէքթէպի աճաիպ
պիր սուրէթտէ թէրազզը էթմէքտէ օլմուշ տըր: Պու
մէքթէպին էվվէլա 100—150 շակիրտի վար իքէն, պու
գաթլարըն եօրուլմազ պիլմէզ ղայրէթ վէ Հիմմէթլէրի
ուայլսինտէ օլ տէրէճէ թէրազզի էթտի քի, 1862տէ
անտէ 60 մուալլիմին իտարէսի Թահթընտա պէօյիւք
քիւշիւք 1268 շակիրտ Բ. Մուգատտէստէն Թալիմ գա-
սուլ էտէրլէր իտի: Հաթթա օլ Թարիխտէ Այնթապըն
Կիրակի մէքթէպի, գանն օլունտըղընա կէօրէ, պիւ-
թիւն տիւննատա էն պէօյիւք Կիրակի մէքթէպի իտի:
Պէօյիւք Դայաճըզ քիլիսէ պինասընտա շակիրտլէրի
իքի թարաֆա օթուրտարազ, Մր. Դօֆին քէնտիսինին՝
օրթատա էսթէ սլէրի նիւրիյէրէք շէվզ ու շէթարէթլէ
թէրէննիւմաթա տէլալէթ էթմէքլիյի, յօճուզլըզ Հաֆը-
զէմիզ իւզլըրինտէ էօյլէ պիր թէսիր պրրազմըշ տըր քի,
Հալա օլ մէուզարէնին զիքրի պիլէ թազէ վէ խօշ տըր:
1861 Օգոս. 4 Կիրակիսինտէ Պատ. Գրիգորըն քէն-
տի քիլիսէսինէ վէրտիյի պիր վազտան աթիտէքի ֆըզ-
րայր իսթիխրաճ էտէրիզ:

Էսասը քէլամ եզնկ. 33, 7: «Պէօյլէճէ էյ պէնի

ատէմ, սէնի պէյթ ի Իսրայէլէ պէքնի թային էթտիմ, վէ քէլամը պէնիմ աղղըմտան իշիտիպ թարաֆըմտան անլէրի սագընտըր:»

Վահիգ՝ պիր չօպանըն վազիֆէսինի թարիֆ էտիպ, պու վազիֆէյի իճրա էտէպիլմէք իշիւն անըն տըշարքի մուզայազալարտան միւմքին մէրթէպէ խալի օլմասը, էլ գօյտոտը իշէ միւզթէտիր պիր հալտա օլմասը, եթէր գատար վազթը օլմասը լազըմ իտիյինտէն պահս էթտիքտէն սօնրա շու սուրէթլէ իտարէի քէլամ էյլէմիշ տիր:

«Պիլիրսինիգ քի, պուրատա Ալլահըն պիր սիւրիւսիւ վէ ծնուն իւզէրինէ թային օլունմուշ պիր պէքնիսի եա չօպանը վար տըր: Օ չօպանըն պօրճը նէ իսէ, ծնա քնաքանըմըզտա պէյան օլունմըշ, վէ օ պէյան օլունան ֆէւրէն տա տէրճ էյլէտիյի պօրճլարըն պազըլարընը սիզլէրէ եօզարտա թարիֆ էյլէմիշ իմ: Իմտի պաշգա չօպանլար կիպի պու սիւրիւնիւն չօպանը տախի քէնտինին ըուհանի պօրճլարընը՝ վազթընըն էլինտէ գալմասը իլէ էտա էտէպիլիր: Լաքին եմզըգ քի, վազթընըն տիզկինի չօգ տէֆա էլինտէն կիտիյօր:

Պու շէհրտէ Ալլահըն Ինճիլի վազ օլունալըտան պէրու պիր գաչ սէնէ տիր: Պու կինքի կիւնտէ Ինճիլ քէնտի ըշըղընը եայարազ փէրթէվլէրինի 479 խանէլէրէ աթմըշ տըր, եանի պու շէհրին հալարընտա 479 ֆամիլեանըն արասընա Աւետարան քէնտի նուրընը սաչմըշ տըր, վէ պու գատար ֆամիլեալարտա 2020 գատար ճանլար վար տըր: Իմտի պու սիւրիւնիւն իւ-

գերին է նասպ օլան չօպանըն էլինէ Ալլահ 2000 տէն զիյատէ ճան թէսլիմ էյլէմիշ տիր: Եկէր 72 ճանտան իպարէթ պիր սիրիւյէ խըզմէթ էտէն տէր իսէ քի, «Մսլարըն արասընտա հէր կին իշ էքսիլմէզ իտի»^{*} Եա պու սիրիւնին չօպանը նէ տէմէլի տիր:

Շիմտիյէ գատար պիր գաշ տէֆա խապէր վէրիլմիշ տիր քի, չօպանըն իշլէրի բուհանի տիր, վէ չօզ տըր. օնուն Եանընա պաշգա ճինս իշ կիթմէսին, հէմ էօյլէն վազթընա գատար օնու քէնտի մէշգինէ պրագըն: Լա-քին հալա օլ թէնպիհ լայրգըյա կէօզէտիլմէմիշ, օնուն իշին պու ճէմաաթ բուհանի խուսուսլարտա չօզ զա-րար չէքմիշ տիր: Իշպու քէյֆիյէթլէրի հիսապա ալա-րազ սիզտէն շու շէյլէր ղէճա օլունըր:

1. Պու քիլիսէնին չօպանընըն էլինէ Ալլահ 2000 տէն զիյատէ ճանլար թէսլիմ էթտիյինի ազլընըզտա սաղլայրն:

2. Մսա կէօքտէն կկէճէք Եարտըմ իշին տուա-լարընըզտա էքսիքսիզ զիքր էտին, օլաքի էմին պուլունա:

3. Եիւրէքլէրինիզէ գօյուն քի օնուն իշի սալթ սլօզլի վազ էյլէմէք վէ քէնտի ճէմաաթընըն բուհանի իշին, պագրապ օնլարըն ճանընը պէքլէմէք տիր:

4. Հէմ ունութմայրն քի, պու իշլէրի կէօրմէյէ օնա վազթ լազըմ տըր: Քէրէմ էտիպ օնուն վազթընը Լսիրկէյին: Շիմտիլիք պախուսուս պիլէճէյինիզ թէր-

(*) Վազյուն իլը գրտընտու, քիլիսէն պիր քիլիսէնին չօպանըն Եարա-
ֆընտան սլաղէնիլմիշ պուն պու մլալտու պիր իֆատէ իսթիշհատ էտիլմիշ
խտի: Բ. Գ. Գ.

թիպլեր շունլար տըր. լաքին չօգ մահճուպանէ ընճա էտէրէք թէքլիֆ էտէրիմ:

Ա. Սիզտէն հիշ պիր քիմսէ էօյլէնէ գատար չօպանըն Եանընա պիր շէյ իչին կիթմէսին. էկէր պիր վէֆաթ էտէնի Եա գաս գաֆիլ քէյֆսիզ տիւշէնի Եօգ իսէ:

Բ. էօյլէնտէն սօնրա կիթմէյէ նիյէթ էյլէյէն հէր ատէմ էվվէլա տիւշինսին քի, իֆատէմ չօպանա տաիր մի տիր, Եօգսա քիլիսէնին իշ էրլէրինին պիրինէ տաիր մի տիր: Էկէր պոնլարըն պիրինէ տաիր տէյիլ իսէ, պէս պէլլի տիր քի ճանընըն ըուհանի մասլահաթընա, խէլասընա միւթէալլիզ պիր իշ իմիշ, օ ատէմ էօյլէտէն սօնրա կէլսին: Խճշ կէլտի, սէֆա կէլտի: Էօյլէլէր չօգ մուհապալէթլէ գապուլ օլունուրլար, վէ կէօզ Եաշլարը իլէ տիյնէնիլիրլէր: Ահ քեաշքի պէօյլէլէր արամըզտա չօղալսա:

Գ. էօյլէտէն սօնրա հէր կէլէն ատէմ՝ հէման անիտէ ֆիքրինի աչսըն, իզթիզա էտէն նասիհաթը Եա չարէյի էօյրէնիպ այրըլսըն, Եախօտ չօպան էվտէ տէյիլ տէ էվլէրի զիյարէթէ կիթմիշ իսէ, էվէ սէօզ պրագսըն: Սօնրա չօպան օնու չաղըրտըր, Եինէ կէօրիւշիւր:

Իշպու շէյլէր կէօզէտիլտիքտէ չօպանըն վազթըր էլինտէ օլահագ վէ պօրճլարընը իճրա էտէրէք, հէմ քէնտի իլէրի վարահագ, հէմ սիւրիյիլ իլէրի կէօթիլրէճէք, վէ էլինէ տիւշէն իշլէրին իճրասընա տահա միւզթէտիր օլուպ Ալլահա տահա չօգ մէյվէ կէթիրէճէք:

Մէզքիւր վազտան տախի անլաշըլտըղը իւզրէ քիլիսէ աճաիպ պիր սուրէթտէ թէրագզը էտիպ պէօյիլ-

Վէ. քաղ. օլտուղը իշին պիթթապի քիլիսէ իշլէրի պիր չօպանին իգթիտարը հուտուտընը կէշմէքտէ պուլուն-տուլար: Պինաէն ալէյհ Պատ. Գարա Գրիգոր պիր մու-ալին չօպանին տաճէթ օլունմասընը Բիլիսէտէն թալէպ էյլէտի: Վէ. օլ վագթլարտա Բէսապտան այրըլըպ Մա-րաշա կիթմիշ վէ օրատաքի Բիլիսէտէ մուվաֆֆագի-յէթլէ իշլէմէքտէ պուլունմըշ օլան Պատ. Աւետիս Փո-լաթեանըն տաճէթ էտիլմէսինի թալսիյէ էյլէտի: 1862տէ Պատ. Աւետիս Փօլաթեան տաճէթ էտիլտիքտէ, Պատ. Դարա Գրիգոր քիլիսէսին մէսարիֆնէ եիւքիւ աղըր օլա-նաղընրկէօրէրէք, քէնտի հիւնն ի րիզասըյլա մաաշընըն 1/5 ինի Բիլիսէյէ հիպա էյլէտի: Իպթիտատէն թասալ-վուր Բիլիսէյի իքիյէ այրըմագ իտի իսէ տէ, իքիննի նէմաաթըն թէնէմմիւ կտէնէք միւնասիպ պիր եէրի պու-լունմասորղընտան, պիր միւտտէթ պու իքի չօպանլար սիլրիլքտէ իշլէմէքտէ օլտուլար: Օլ միւտտէթտէ պու իքի ըէֆիգլէրին պիրի պիրի իլէ մուհապպէթլէ մուա-մէլէլէրի, վէ քէմալը սրտզլա իշլէմէլէրի հէր քէսին տրզլաթընը ճէլպ էտիպ թահսինինի պաիս օլմուշ տըր:

Իւշ սէնէ պու ըէֆագաթ տէվամ էթտիքտէն սօնրա եէնի քիլիսէ պինասը իշին մազպաթա էլտէ էտիլէրէք, Բիլիսէնին այրըլմասընա միւնասէպէթ հասըլ օլտու: Պու այրըլմագ մէսէլէսինտէ Պատ. Դարա Գրիգոր նէ-նիպ պիր հիսսայաթտան սէվզ օլունարագ վէ ճէմա-աթըն քէնտի ինթիիսապընտա հիւրը պրագմագ իսթէյէ-րէք թէլքիլի կտէր քի, հէր քէս մէվնուտ օլան իքի չօպանլարտան հանկիսինի իսթէտիյինէ տաիր ըէյինի

վերսին, վէ էն չօգ ըէյ քիմէ չըգար իսէ, օ՝ մէվճուտ օլան քիլիսէ պինասընտա գալըպ օլ պիրիսի եէնի եափըլաճազ քիլիսէյէ կիթսին: Միւմաիլէյհ պու թէքլիֆի էթմէյէրէք, տահա զիյատէ գըտէմլի չօպան քէնտիսի օլտուղը իչիւն, քէնտիսինին օրատա գալըպ ըէֆիզինին եէնի քիլիսէյէ կիթմէսինի թալէպ էտէպիլիը իտի: Լաքին էօյլէ եափմատը: Պատ. Աւետիս Փօլաթեան «Խայր, պիրատէր, սէն պուրատա գալ, պէն այրը պիր քիլիսէ թէշքիլ էտէպիլիըիմ» տէյէպիլիը իտի: Լաքին պէօյլէ տէմէյիպ, պէրաքս Պատ. Գարա Գրիգոր մէզքիւր թէքլիֆի թագտիմ էտինճէ միւմաիլէյհ՝ «Փէք էյի,» տէյիպ, քէնտիսի ճէմաաթըն զէնկին ազալարընը գանտըրարազ քէնտի թարաֆընա ճէլպ էթմէյէ միւպաշէրէթ էյլէտի:

1865ին Հոկտեմբերինտէ պիր Կիրակի կինիւ սապահ խըտմէթինտէ քիլիսէ ազալարը քէնտի ըէյլէրինի պէյան էտիպ, քիլիսէ պինասը իչինտէ Պատ. Գրիգորը իսթէյէնլէր պիր թարաֆա, վէ Պատ. Փօլաթեանը իսթէյէնլէր օլ պիր թարաֆա ճէմ օլտուլար: Պունըն նէթիճէսինտէ անլաշըլտը քի, ազատան 147սի Պատ. Գրիգորը վէ 147սի Պատ. Փօլաթեանը իսթէրլէր, 40 գատար ազա տա ըէյլէրինի պէյան էթմէտիլէր: Եինէ Պատ. Գարա Գրիգոր, գըտէմլի չօպան քէնտիսի օլտուղընտան իլք ինթիխապա հազգը վար իտի իսէտէ, օլ հազգը քէնտի մէնֆաաթընա իսթիմալ էթմէտի: Լաքին գալգըպ փէք նազիքեանէ պիր սուրէթտէ, օլ պինատա գալմազ քէնտինին հազգը իսէտէ, միւհապ-

պէթ իլէ պու հագգընտան վագ կէտիյինի, վէ անը
Գատ Փօլաթեան վէ ճէմաաթընա թէրք ու թէսլիմ
կէտիյինի պէյան էտէրէք, քէնտի իլէ ճէմաաթը օլ
կիւնիւն էօյլէնտէն սօնրաքի իպատէթ վագթընտա,
տահա քիլիսէ պինասը հագըր օլմամըշ օլտուղընտան

ՊԱՏ. ԳԱՐԱԶ ԴՐՈՒԿԱԿԱՆ (1870 թ.)

«Հասըրլը Տուա Եւրի» նամ պինայա կիթտիլէր: Օ-
րատա Մր. Շնայտըր տախի հագըր պուլունուպ, ճիւմլէ
սագալար այադտու տուրտըղը հալտա քիլիսէնին իման
իգրարը պրաաթ օլունտու: Վագթ ու հալա մինասիպ
նասիհաթլար իրատ օլունտու, տուալար արգ օլունտու
վէ Հայիկ Լնճիլի քիլիսէսի օրատա թէշէքքիլ էյլէտի:

Պու վազմտա հէր իքի թարաֆըն 900 էր նուֆուս գատար ճէմաաթը վար իտի:

«Հասըրլը Տուա Եէրի» փրօթէսթանլըղըն Այնթապտա իլք զուհուրը էսնասընտա իսթիմալ օլունմիւշ օլան պիր պինա օլուպ, ճէմաաթ պէօյիտիւքճէ, օտալար տար կէլտիյի իչին էօնինէ հասըրտան խուղլար եափարլար իմիշ. վէ անըն իչին «Հասըրլը» թէսմիյէ օլունմիւշ տըր: Պու վազմտա օրասը պիր թագըմ ալչազ օտալարըն արա տիվարլարը գալտըրըլարազ շու (—) շէքլի ալմըշ օլան կէնիշճէ պիր օտա իտի: Մինպէր իքի խաթթըն պիրլէշտիյի գափիյէտէ գօնոլմիւշ իտի: Պիրազ սօնրա պու պինա ճէմաաթա տար կէլտիյինտէ, կէրէք փէնճէրէլէրին էօնինտէ կէրէք պինանըն իթթիսալընտաքի էվին տամընտա եինէ հասըրլարտան եէրլէր եափըլտը: Պուրատա Քիլիսէ իքի սէնէ գատար իպատէթ էթտիքտէն սօնրա 1868 տէ եէնի քիլիսէնին ինշասընա միւպաշէրէթ էտիլտի:

Պատ. Ա. Փօլաթեան Գայաճըզ քիլիսէսինտէ ուզուն վազմ տէվամ էտէմէտի: Պիրազ սօնրա պիր խասթալըգտան թութոլարազ Քիլիսէ իլէ գաթ ը ալազա էթմէյէ մէճպուր օլտու: Քիլիսէ Պրն. Սիմոն Թէրզիեանը տավէթ էտիպ, 1869 Մայիստէ միւմաիլէյհ չօպան թախսիս օլունտու:

Պիր գաչ սէնէ սօնրա (1873 տէ) Օ տախի իսթիֆասընը վէրտի: Մինպէր արա սըրա պազը վաիզլէր եէտի իլէ իտարէ օլունմազլա պէրապէր, աթի իւզ գիքը չօպանլար օլ քիլիսէտէ իշլէմիշլէր տիր:

Վեր. Յարութիւն Սարգիսեան. (1874—1877),

Վեր. Սիմոն Խէրզիւնեան՝ իքիննի տէֆա (1879—1880),

Վեր. Մարտիրոս Գօգեազալըեան (1880—1892), Վեր.

ՄԱՐԿԱՆԵՐԻ ՊԱՐԿԱՆԵՐԻ ՄԱՐԿԱՆԵՐԻ ՄԱՐԿԱՆԵՐԻ

Դէորդ Դազաննեան (1894—1896), Վեր. Յակոբ Պիւլ-
պիւլեան (1896—1899), Վեր. Համբարձում Աշնըեան
(1901—1906) :

Քիլիսէնին պու սուրէթլէ այրուլա , պէօյլէ էհվէն պիր եէրտէ իքի սէնէ գատար իպատէթ էթմէսինին , օլ ճէմաաթըն սիրէթի իւզէրինէ ազիմ թէսիրի օլմուշ տըր : Պատ. Գարա Գրիգորըն օլ միւնասէպէթլէ սատէտիւանէ իշլէմէսի , վէ քէնտինի անճագ ճիտտէն իսթէյէնլէրին , (վազաա ճէմաաթըն օլ պիր քիլիսէտէ գալան ազալարը տա քէնտինի ճիտտէն սէվէրլէր վէ շիմտիյէ գատար միւմաիլէյհէ գարշը օլ սամիմի հիսսիյաթը իպրազ էթմէքտէ պոպունմուշ տըրլար) քէնտինին պաշընա թօփլանմասը , ճէմաաթ իլէ Զօպանըն վէ ճէմաաթ էֆրատընըն պիրի պիրլէրի իլէ սամիմի ալազալարտա պոպունմալարընա եարտըմ էյլէմիշ տիր : Պու սուրէթլէ կէրէք շու եէնի թէշքիլ էթտիքլէրի քիլիսէյի թանգիմ վէ թէրթիպ էթմէքտէ , վէ կէրէք պիրազ սօնրա քիլիսէ պինասընը ինշա էթմէքտէ միւթթէֆիգէն սայ ու դայրէթ էյլէտիլէր : Խուսուաա քիլիսէ ինշասընտա Նիկողոս էմմի կիպի եաշլըճա պիրատէրլէրին Հասըրլը Տուա եէրինտէն ասլ պինա մահալընա սըրթլարընտա թաշ թաշըմալարը , Յարութին աղա Տանէլեան վէ Գէորգ աղա Պէզճեան կիպի կէնճլէրին շէհրտէն պիր սաաթ պուտը մէսաֆէտէ օլան գարա թաշ օճաղընտան արապա իլէ ամուտ վէ սաիրէ իչին պէօյիւք թաշ քիւթլէրի կէթիրմէլէրի , գատընլարըն ամէլէ իչին թաամ հազըրլամալարը վէ պիւթին ճէմաաթըն միւթէնէվվի թարիպլէրլէ օլ պինա իչին շախսէն իշլէմէլէրի , օլ վազթ պիզ չօճուպարըն միւթէխայիլէսի իւզէրինտէ խօշ պիր թէսիր պրագմըշ , վէ պիզէ տաիմա Նէեմիա վէ

ճուասրըլարընը իխթար էթմէքտէ պուլունմուշ տըր:
 Նիհայէթ 1869տա պինանըն ինշաաթ իշի պիթէր.
 վէ քիլիսէ Հասըրլը Տուա Եէրինտէն պու Եէնի պինայա
 Նազլ օլունուր:

ԱՅՆԻՔԱՊԵՆԻ ԻՔԻՆՃԻ ՓԻՌԻՔԻՍԻՔԱՆ, ԷԼԵՆԻՎ ԳԻՆԻՔԻՍԻ
 Պառ. Դարու Գրիգոր մինսկէքով

Պու թարիխտէն սօնրա քիլիսէ նէմա պուլուպ թէ-
 րաղգը էթմէքտէ օլտու: Պու թէրազգըտա Գօլէճին ազիմ
 Հիսսէսի օլմուշ տըր, 1870—1872ին ըուհանիլէր մէճ-
 լիսլէրինտէ՝ Կիլիկիա տաիրէսինտէ պիր Գօլէճ թէսիս

էթմէք Թասմիմ վէ Թասսավվուր էտիլիպ, Նիհայէթ անըն Այնթապտա օլմասը գարարկիր օլտու: Վէ Գօլէճին Խտատիյէ տաիրէսինին 1873 տէ աչըլտըղը վազթտան իթիպարէն Գօլէճ՝ Այնթապ էհալիսինի Թալիմ ու թէրպիյէ էտէն ազիմ վէ էհէմմ պիր միւլէսսէսէ օլմուշ տըր:

Լաքին ճէմաաթըն պու թէրագգըսը քիլիսէճէ մուհիմմ մէսէլէլէր մէյտանա կէթիրտի: Պատ. Գարա Գրիգորըն Թալիմ վէ Թահսիլի մահտուտ օլտուղը իչին, պիթթապի եավաշ եավաշ քէնտինին վազլարը պու թէրագգը էթմէքտէ օլան ճէմաաթը իզնա էթմէմէքտէ պուլունտըլար: Քէնտիսիտէ պու շէյի հիսս էտիպ, իպթիտատէն պու իհթիյաճըն տէֆի իչին եօլլար տիւշինմէքտէ օլտու: Էվվէլա արզուսը քէնտինին էվլատընտան պիրինին պու իշտէ քէնտինէ մուավէնէթ էթմէսի իտի: Պու սէպէպտէն աճիզլէրինին, 1883 տէ Ամէրիգատան ավտէթինտէ քէնտինէ մուավէնէթ էտիպ արա սըրա վազ վէրմէքլիյիմի Թալէպ էյլէտի: Պիր միւտտէթ պու սուրէթլէ տէվամ էյլէտիք: Արա սըրա Փրօֆ. Ա. Պէզճեան վէ Փրօֆ. Ս. Լեւոնեան տախի վազ վէրիրլէր իտի: Լաքին պէնիմ Գօլէճէ իշլէրիմ սէպէպինտէն քէնտինէ տէվամլը պիր սուրէթտէ մուավէնէթ էթմէքլիյիմ իմքեանսըզ օլտըղընը անլատըզտա, քէնտինէ պու սուրէթլէ մուավէնէթ էտէն պիր քիմսէ պուլմաղը Թասմիմ էտէրէք. 1886 տա իլմ իլահի Թահսիլի իչին Ամէրիգայա կիթմիշ օլուպ, միւտտէթ ի Թահսիլիյէսինի իթմամ էտէրէք, օրատա պիր քիլիսէտէ վազ էթմէքտէ օլան Վեր. Մանասէ փափագեանը տավէթ էթմէյէ գարար վէրտի: Պու թէք-

ի՞նչի Բիպիսէ տախի թահսին էտէրէք, Գօլէճին իտարէ մէնլիսի իլէ էօյլէ թէրթիպ էլլետիւր քի. միամաղէյհ վազթընըն նըսֆընը Գօլէճէ վէ նըսֆընը Բիպիսէյէ վազրֆ էթմէք իզըլ տավէթ էտիլտի: 1892 հոկտ. 12 տէ միւմաիլէյհ Այնթապա ավտէթ էյլէտի: Վեր. Փափազեան մինպէր վէ տուա մէնլիսի խըտմէթլէրինի վէ քիլիսէնին Հոգաքարձու մէնլիսինէ ըիյասէթ էթմէքլիյի տէրիւտէ էյլէտի. Պատ. Գրիգոր իսէ չօպանլըզ վազիֆէսինի իւզլըինէ ալտը: Պու թէրթիպին նէ գատար ազիլանէ օլտուդը Բիպիսէտէ կէօրիւլէն թէրազգիտէն նիւմայան օլմուշ տըր: Պու կէնն, թազէ վաիզ շէվզ ու շէթարէթ իլէ վազլար վէրիպ, քիլիսէ ումուրընա եէնի ճիհէթլէր վէրտիքնէ, միւսինն չօպան քէնտինին սէնէլէրտէն պէրու էմէք վէ տուալար իլէ մէյտանա կէթիրտիյի պու պէսյիւք ճէմաաթը գուվվէթլի վէ սատըզ պիր էլին իտարլէսինէ թէլպիմ' էթմիշ օլտուղընա տաիր տէքու-նինտէ մէսէրրէթ վէ գանաաթ հիսս էթմէքտէ օլտը: Ճէմաաթ տախի պու միւթթէհիտ չօպանլարըն հաքիմանէ իտարլէսի թահթընտա նէշվ ու նէմա պուլմաղա պաշլատը: Պիր միւտտէթ սօնըա' Պատ. Գրիգոր շէյխուլէթին թէսիրինի զիյատէ հիսս էթտիքնէ, Վեր. Փափազեան ճիւմլէ վազթընը քիլիսէյէ վազֆ էթմէքլիյին իւզումընը կէօրէրէք, 1903տէ Գօլէճ իլէ գաթ ը ալազա էտիպ, պիւթիւն քիլիսէ իշլէրինի քէնտի էլինէ ալմըշ տըր: Պատ. Գրիգոր տախի 80 մէշղուլ սէնէլէրին քիւլֆէթի ալթընտա վիճուտճա զաիֆլիք հիսս էտլըլէք, գուտրէթինին միւսաատէ էթտիյի տէրէճէտէ

Ֆուգարա վէ խասթալարը զիյարէթ էտիպ թէսելլի էթմէքլէ իքթիֆա էլլէմիշ տիր:

Պատ. Գրիգորըն պիր չօպան մագամընտա էօմրի ֆիլվազը փէք զիյատէ շայան ը տըզգաթ տըր: Քիլիսէսի Թիւրքիատա էն զիյատէ թէրագզը էտէն Ինճիլի ճէմաաթ օլմուշ օլուպ, քէնտիսին իլմի իլահիյաթ տաիրէսինտէ հազըրլըղը փէք նագըս օլտըղը հալտէ, պու գատար ուզուն սէնէլէր, եանի եարըմ ասը պիր միւտտէթ, հէման այնի քիլիսէտէ իշլէմէսի վէ պու չօպանլըզ միւտտէթինին պու գատար միւսմիր վէ միւպարէք օլմասը աճաիպ պիր վագըա տըր: Պու ազիմ վէ մէսուկիյէթլի իշտէ Պատ. Գարա Գրիգորըն պու գատար մուվաֆֆագիյէթլէ իշլէմէսինէ թէսիր էտէն խուսուսաթտան պազըլարը աթիտէքիլէր իտիլէր:

Էվվէլա՝ Պատ. Գարա Գրիգոր քէնտիսինին պու բուհանի մէմուրիյէթէ Ալլահ թարաֆընտան տավէթ էտիլմիշ իտիլինէ միւթմէին իտի: Էրմէնի քիլիսէսինի թէրքիլէ ֆրօթէսթան ճէմաաթընա միւնզամմ օլանլար հէփ մէնաֆիի շախսիյէտէն նաշի պէօյլէ եափմըշլար տըր, տէյիւ տիւշիւնէնլէր, եա հագիգի վագըալարը կէօրմէյէճէք տէրէճէտէ ճահիլ, եա տա կէօրմէք իսթէմէյէճէք տէրէճէտէ միւթէասսըպ օլմագ կէրէք տիրլէր: Ինճիլի հագիգաթլար, անլէրի կէօրէն վէ ճիտտէն գապուկ էտէնլէրին գալպինտէ քիլլի թէպէտտիլաթ մէյտանա կէթիրիպ, անլէրի հագիգի շէվզ վէ դայրէթի բուհանիյէիլէ տօլտուրույօր իտի: Պատ. Գարա Գրիգոր տախի քէնտիսինին Ինճիլի իշի մէնաֆիի շախսիյէ իշիւն իլթիզամ

Լժմէտիյնի պիղիր իտի: Պանըն պէօյլէ օլտուղընը հէր քէս տէ պիղիր իտի: Պազարպաշընըն կէնիշ իշլէրի վէ թիճարէթի քէնտինին էլինտէ իտի: Հաճի Սարգիս աղանըն ելկեանէ օղլու, Յակոբ աղա թիճարէթտէ փէք մէհարէթլի պիր քիմսէ օլմատրղընտան, օլ պէօյիւք պօյախանէնին վէ կէնիշ թիճարէթին սայքի պիւթին իտարլսի քէնտինին եէտինտէ իտի: Վէ իսթէսէ իտի, Պէօյիւք Պազարպաշընըն խալիֆի վէ շէհրին իշինտէ Խրիսթիյան էհալի արասընտա էն զէնկին պիր թաճիր օլապիղիր իտի: Դաին փէտէրի Աւետիս աղա ձէպէճեան տախի էրմէնի ճէմաաթընըն էն մէօթէպէր էֆրատընտան պիրիսի օլտուղը հալտէ, անըն թէսիրի իլէ տէ դալմըն արասընտա քէնտի մէվգիինի թէրֆի էտէ պիղիր իտի: Լաքին Գարա Գրիգոր Պազարպաշընըն պէօյիւք գօնաղընը պիլ իիթիյար թէրք էտիպ, պիւթին մէֆրուշաթը տէօրթ գամըշ հասըր վէ պիր մուս քիւրսիսի վէ պիր Քիթապը Մուգատտէս օլան իզսիզ օտայա չէքիլտի իսէ, օլ նէճիպլ զէվճէսինտէն պիր միւտտէթ այրըլըպ՝ գատիմ տօսթլարընըն նէֆրէթ վէ թլատտիսինէ հէտէֆ օլտու իսէ, պունլարը եալընըզ ճիտտի գանըշ վէ տինճէ ֆարզ հիսսի նէթիճէսինտէ եալմըշ իտի: Խուսուսա Քրիստոսա օլան խալիս մուհապպէթի քէնտինի պու թարիգէ սէվզ էյլէմիշ իտի: Վլ շիմտի այտա 300 դըշ մաաշ իլէ պու գատար մէսուլիյէթլի պիր քիլիսէյէ չօպան թախսիս օլունմաղա րազլի օլտու իսէ, պու փարայը գազանամազ օլտուղը իշին տէյիլ իտի: Չինքի պունտան չօզ զիյատէսինի

հալա զազանըյօր իտի: Անճագ՝ պու քէնտիսի իշին Ալլահըն պիր տավէթի օլտուղընը պիլտիյի սէպէպտէն օ ալա մէմուրիյէթի գապուլ էթմիշ իտի: Վէ 50 սէնէ օլ մէմուրիյէթտէ պու գատար մուվաֆֆագիյէթլէ իֆա ի խըտմէթ էթմէսի՝ պու գանըշընըն տօղրու վէ հագգ օլտուղընա տէլիլ ի գավի իտի: Վէ իշթէ պու գանըշ, եանի մինպէրէ Ալլահըն թարաֆընտան տավէթ օլունմուշ օլմասընա տաիր հիսսի, պու մուհիմմ վէ աղըր մէմուրիյէթին իճրասընտա քէնտինէ չօգ ճէսարէթ վերմիշ տիր: Պու հիսսին թապիի նէթիճէսի օլարագ Պատ. Գարա Գրիգոր տաիմա տուա էտէն պիր զաթ օլմուշ տըր: Տաիմ քէնտի քիլիսէսինի վէ քիլիսէճէ իշլէրինի տուա իլէ Բապպա կէօթիւրիւր, վէ օրատան ճէսարէթ վէ տէլալէթ գապուլ էտէր իտի:

Պատ. Գարա Գրիգորըն չօպանլըգ խըտմէթինտէ մուվաֆֆագիյէթինէ եարտըմ էտէն խուսուսլարտան պիրիսիտէ, տաիմա քէնտի ճէմաաթը իլէ ճիտտի վէ սամիմի ալազատա պուլունմասը իտի: Քիլիսէնին Հոգաբարձու վէ սաիր մէճլիս ազալարը իլէ ալազասը սուրի տէյիլ ճիտտի իտի: Քէնտիսի անլէրի սէվիպ, անլէր իլէ հիւրմէթ իլէ մուամէլէ էթտիյի միսիլլիւ, անլէր տաիսի քէնտի իլէ մուհապպէթ վէ հիւրմէթլէ մուամէլէ էտէրլէր իտի: Լաքին սալթ մէճլիս ազալարը իլէ տէյիլ, պիւթիւն ճէմաաթը իլէ տաիսի տաիմա մինասէպէթտէ պուլունուր իտի: Ճէմաաթըն խանլէրինի մունթազամէն զիյարէթ էտէրէք, անլէրին ահվալընա վագըֆ օլուր իտի: Ճէմաաթ տաիսի քէնտի չօպանլարընը

անյարյար իտի: 'Կալպինին սատելիյի վէ սիյրէթինին չէֆֆաֆորդը սէպէպինտէն հէր քէս քէնտի իլէ մահրէ-մանէ միւշարէքէթ էթմէյէ հազոր պոպունուր իտի: Պէոյ-լէնէ քէնտիսի անլէրին գուսուրարընը քէնտիլէրէ խա-պէր վէրմէքտէն սազընմատրդը կիպի, ճէմաաթը տա-խի քէնտինին գուսուրարընը քէնտինէ սէոյլէմէքտէն չէքինմէզլէր իտի:

Պատ. 'Կարա Դրիգորըն վազլարընըն էն պէլլի խաս-սիյլէթի՝ ճիտտիյէթի իտի: Ինանտրդը շէյլէրի սէոյլէր իտի: Սէսի ալանէն քէլամ էթմէյէ միւսաիտ վէ ուսոպը իֆատէսի ճալիպ օլտուղընտան ումումէն վազլարը փէք միւլէսսիր իտիլէր: Խուսուսա յօպանլըղընըն իլք 10-15 սէնէլէրինտէ վազլարը Կիլիկիա տաիրէսիննէ էյի վէ միւլէս-սիր վազլարտան ատտ օլունըր իտի: Չօճուզլուղըմըզտա քէնտինին վազլարընտան փէք միւթէէսսիր օլմուշըզ, վէ պիր վաիզ օլմաղա տաիր իլք միւշէվվիզիմիզի վէ վաիզլիք պապընտա իլք իտէալըմըզը փէտէրիմիզտէն ախզ էյլէմիշիզ տիր: Վազաա, միւմաիլէյհին ախզ էյ-լէտիյի թալիմ, խուսուսա Լնկիլիզնէ լիսանընա վու-զուֆր, մահտուտ օլտուղընտան սէնէլէրնէ միւտտէթ լալնզաթի վազ էթտիյի միւնպէր իչինն եէնի ֆիքրլէրի հալի վազլար թէտարիք էթմէքտէ կիւնլիւք չէքէր իտի իսէսէ, տաիմա վազլարընտա պիր Լնճիլի սատելիք վէ խալիս ճիտտիյէթ նիւմայան օլուր իտի: 1902-1903տէ Տէրսաատէթի սօն տէֆա զիյարէթինտէ վէրտիյի սատէ վէ Ինճիլի նասիհաթլար հալա նիչէլէրին ֆիքրինտէ օ-լուպ, տօսթլարը անլէրի մահապպէթլէ զիքր էտէրլէր:

Ե.

ՊԱՏ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐԸՆ ՎԱԶԼԱՐԸ

Տօգ. Ա. Ֆոկլըր 1876 տա Այնթապտան՝ Ամերիգա-տաքի Մէշէրէ Հէր-ւ-ղազէթասընա կէօնտէրտիյի պիր մէքթուպտա շէօյլէ եազմըշ տըր:

«Թէպշիր ի պէշարէթին Ամերիգատաքի տօսթլարը, պէնիմ շու կէչէն Կիրակի իշիթտիյիմ վազը տինլէյէ-պիլսէլէր, վէ օլ պէօյիւք ճէմաաթ արասընտա միւշա-հատէ օլունան րուհը հիսս էթսէլէր իտի, փէք մէմնուն օլաճաղըտըմ: Քիլիսէ 800-900 նուֆուս իլէ տօլու օլուպ, պունլարըն ճիւլէսի տէ հաֆթա արասընտա միւպահասէ մատտէսի օլմուշ օլան մէզհէպի մէսէլէլէր հազգընտա մերազ վէ շէվզ իլէ տօլու իտիլէր: Իմտի վազ նէ հազգընտա օլաճազ իտի: Ինճիլի թալիմաթըն մուտաֆաասը մը, եախօտ սաիր քիլիսէլէրին թալի-մաթընըն մուախէզէսթ մի, եօզսա ճիտտէն հազիգաթըն իֆատէսթ մի: Պու խուսոտատա ուզուն վազթ միւթէ-րէտտիտ գալմատըզ: Վարզ՝ ճէմաաթըն նազարը տըզ-գաթընը ճէպ էթմիշ օլան մէզհէպի միւպահէսէլէրէ տաիր վազթ ու հալա մուվաֆըզ նասիհաթլար վէրտիք-տէն սօնրա, էմս. 14. 9. ը եանի «Սէֆիհլէր կիւնահը իսթիհզա էտէրլէր» այլէթի քէրիմէսինի էսասը քէլամ տէյու իլան էյլէտի: Պէն վազը քեամիլէն անլայամա-

տրմ իսկ տէ. վազրն քիւլլի թէսիրի էն եիւքւէք վէ էն ալա նէվտէն իտի: Վէ վազտան սօնրա օրատա հազրր պուլունան վէ յիսանր փէք ալա պիլէն Միս Հալիսթըրտան սիւալ էթտիյիմտէ. միւմաիլէյհա տախի պէնիմ էֆքեարրմը քեամիլէն թաստիգ էյլէտի: Աչրգ, հագիգաթլա տօյու, մէրտանէ վէ միւէսսիր Իսճիլի պիր վազ մազամընտա օլ վազա ֆաիգ պիր վազ նատիրէն իշիթմիշիմ: պու շէյլէր իշին Ալլահը թէմճիտ էտէրիգ: *

Պու վարզ Պատ. Գարա Գրիգոր իտի:

Դարա Գրիգորըն վազլարընա պիր նոմունէ օլմագ իւզրէ, միւմաիլէյհին 1864 Մարտ 13 վէ 20 Կիրակիլէրինտէ իրատ էթմիշ իտիյի իքի վազլարը պուրատա իգթիպաս էտէրիգ:

Գ Ի Բ Ի Ն Ա Ի Վ Ա Ջ

Պու վազ 1864 Մարտ 13 տէ Այնթապտա իրատ էտիլմիշ տիլի:

Ռեֆ. 2. Կորնթ. 6. 2: «Զիրա տէր քի Սէնի մազպուլ զէմանտա տինլէտիմ՝ վէ սանա խէլաս կիւնիւնտէ նարտրմ էթտիմ. իշթէ շիմտի մազպուլ զէման, իշթէ շիմտի խէլաս կիւնիւ:»

Պու տիւնեատա պիզէ վէրիլէն էն գըյմէթլի աթիյլէրտէն պիրի տէ զէման տըր: Լաքին պու խոսոստա շունը զիքըր էյլէմէլիյիմ քի, զէմանը իւչէ թագսիմ էտէրսէք, կէչմիշ, շիմտիքի, կէլէճէք, պունըն իւչիտէ պիր

տէյէրտէ սայրլամազ: Կէչմիշ զէմանըմըզ՝ շիմտի էլէ կէչմէզ. օ կիթտի, կէրի կէլմէզ. օնա չաղըրսագ սէս վէրմէզ: Կէլէճէք՝ նէ իտիյի պիլինմէզ, միզ մը տըր, չօզ մը տըր, գուլթու մը տըր, գուլթսուզ մը, կէլթր մի, կէլմէզ մի, նամալիւմ տիր: Էլտէ գալըր շիմտիքի զէման, նէ գըյմէթ վար իսէ, իշթէ օ շիմտիքի զէմանտա տըր:

Պու պապտէ սէօյլէսիր իքէն, մէրամ օլունմըշ տըր քի, էլտէքի զէմանըն գըյմէթինի կէօսթէրէն պիր գաչ նիշանէլէր պէյան օլունսուն: Կէչմիշ վէ կէլէճէքտէն էլտէքի զէման գըյմէթլի վէ մազպուլ տըր, չիւնքի

Ա. Ալլահ պիզի հալա տիյնէյօր:

Ատէմ պիր բարոյական զաթ կիպի քէնտի մապուտը օլան Ալահընա վարըպ օնըն իլէ սէօյլէշմէլի, նիճէ քի պիր տօսթ քէնտի տօսթու իլէ սէօյլէշիր: Լաքին պիր ատէմ տուրուպ, տիւշիւնիւպ պուլուր իսէ քի, պէն պիր եարատըլմըշ գուլ, Ալլահըն պիր պէնտէսիյիմ, պօրճուլըմ քի, օնա իպատէթ էտէյիմ, օնուն իլէ սէօյլէշէյիմ, ամմա պիլմէզ իսէ քի, Ալլահ քէնտինի տիյնէյիպ իսթիճապէթ էտէճէք մի, տէյիլ մի, պիհուզուր օլումմիզ մը:

Լաքին էլտէքի զէման իչիւն Ալլահըն հազգընտա պէօյլէ պիր իսթէքսիզլիք քիմսէ իսպաթ էտէմէզ, չիւն օ քէնտիսի եիւքսէք եէրլէրտէ տուրմուշ չաղըրըյօր. «Աղզընը աչ օնու տօլտուրայըմ:» «Պանա կէլէնի ասլա տըշարը չըգարմայաճաղըմ:» «Շիմտիյէտէք Փէտէրտէն պէնիմ ատըմտա պիր շէյ տիլէմէտինիզ, տիլէյին Օ

տիղլ վերեճէ ք տիր: Եկէր տէօնէրսէն, եմ Իսրայէլ, պանա տէօն, պանա կէլ, պէն սէնի գապուկ էտէճէ-
յիմ: Պիլիրիմ քի Ալլահըն պու տաիրէտէն օլան չօգ
վատլարրնր վէ հազրր կէօնիվլի օլտուղրնր չօգ իշիթ-
միշ սինիգ, հէմ Մուզատտէս Քիթապտա էօյլէ խանէկէր չօգ
տոր: Սապիթ պիր կէրչէքլիք տիր քի, Ալլահըն պիզի
տինլէմէյէ օլան արզու վէ հազրր կէօնիվլիվիլի պի-
զիմ օնա սէօյլէմէյէ օլան մէյլիմիզտէն չօգ վէ հերա-
րէթլի տիր: Հէմ հաճէթ տէյիլ տիր քի, օնա սէօյլէմէք
իչիւն կիւնէշին տօղտղրնա պէքլէյէյիմ, կէճէնին գա-
րանլրդրնտա տա օլապիլիր: Հաճէթ տէյիլ տիր քի,
Ֆիլան մահալէ կիտէյիմ, օլտուղրմըզ եէրտէ տէ օլապի-
լիր: Հաճէթ տէյիլ տիր քի, սէսիմիզի կէօքլէրէ, պու-
լութլարատէք եթիշտիրէյիմ. անճազ գալպիմիզին ահ-
լարր իլէ սէօյլէսէք օլուր, պուրատա օնա շիմտի սիւ-
քիթ իլէ սէօյլէսէք ս տիյնէր, աւլար, իսթիճապէթ էտէր:
էօյլէ իսէ պու էյամ պիզէ նէ գըյմէթլի տիր, քի Ազիզ-
լէր ազիզինին փէրտէլէրի սըյրըմըշ, Ալլահ ինայէթին
թախթրնտա օթուրմուշ, տիյնէյօր: Շիւքր գուրպան-
լարր իլէ մի տիր: Եազլաշալըմ: Պիր հալ իֆատէսի մի
տիր: Սէօյլէյէյիմ: Ահ, նէ գուտլու էյամ, նէ մագ-
պուլ գէման:

Բ. Խէլաս տավէթլէրի սունուլույօր:

Հալա Ինճիլ վազ օլունուպ օնուն խօշ միւժտէլէրի
կիւնահքեար գուլագլարըմըզա վասըլ օլույօր:

Ատէմին քարոյական հալը նէ իտլիինի պիլէնլէր
Ինճիլին միւժտէ սէտասը իլէ րուպար էտէրլէր իսէ,

շիւահէսիզ թագրիր էտէրլէր քի, պու էլտէքի զէման՝ մագպուլ զէման, զըյմէթլի էյամ տըր: Պու միւժտէ շիմտի օլույօր: Ալլահըն իշնիլէրի՝ Ալլահըն սէօզիւնիւ սէօյլէյօր: Օ Գողգոթա գուգուսունըն գանը իլէ եագըլմըշ միւժտէյի կէօսթէրիպ տէյօրլար, «Բապպ Յիսուս Քրիստոսա իման կէթիր, քէնտին վէ էվին խէլաս պուլասընըզ:» Լաքին պիլէլիմ քի պու իգտամ, պու տավէթ պիրազտան տա պէօյլէ օլաճագ տէյիլ տիր: Էօլիւմ էսնասընտա սունուլաճագ տէյիլ տիր, էօլիւմտէն էօթէ ախրէթտէ սունուլաճագ տէյիլ տիր: Անճագ պիզէ Քիթապ տէյօր, «Խէլաս կիւնիւ շիմտի տիր:»

Գ. Ազիզ Բուհըն թահրիքլէրի շիմտի սըզ սըզ օլույօր:

Խէլաս էյամընտա Ազիզ Բուհըն թահրիքլէրի, գալպտէ ույանտըրաճաղը իլգամ տույուշլարը, իմիտ էսէրլէրի նէ գատար իգթիզալը իտիյինի թարիֆ էյլէմէք էօյլէ պիր տէրին մատտէ տիր քի, ինսան ազընըն իսգանտիլի օնա եէթիշէմէզ, անճագ կէօք եարտըմընա նաիլ օլարագ սալթ պու իւմմանըն գըյըլարընտան պիրագ մահալը տօլաշապիլիր: Սալթ Իհհամտա վէ վուգուաթլարտա կէօրէպիլտիյի իշարէթլէրի զիքր էտէպիլիր: Մէսէլա, նոյ սատագաթըն վագճըսը իտի, վէ Ալլահըն սատագաթընը ասընըն խալզընա վագ էյլէմէյէ 120 սէնէ չալըշտը, եինէ ատէմլէր տէօնմէտի: Թուֆան իլէ դարգ օլուպ հէլաք օլտուար, չինքի, Ալլահ տէմիշ իտի քի, «Պէնիմ Բուհում ատէմլէր իլէ արթըզ օղըաշմասըն»: Նոյ իլէ Ազիզ Բուհ պէրապէր

չալըշմատը, կիւնահրեարւարըն գալպինի թահրիք էտիպ, կիւնահ տույուր օյանտըրմառը: Մովսէս կիպի պիր հալիմ փէյղամպէր, Ահարոն կիպի պիր էհլի քէլամ քահանայապետ Իսրայէլին արասընտա չալըշտը, սէօյլէտի հիքմէթլէր իշլէյէրէք ֆիւթուհաթլար էտէրէք ճէհտ էյլէտիլէր, եֆնէտէ Իսրայէլ չէզտէ գալտը, քէմիքլէրի օրատա գուրուտու, յիւնքի Ալլահ օնլարըն իմանսըզլըղը իշիւն դազապընտա եէմին էյլէտի, վէ օնուն մուգատտէս Րուհունը տարըլթտըլար, վէ Օ օնլարա տիւշմէսէ տէօնիւպ, օնլար իլէ քէնտիսի ճէնկ էյլէտի: Հալա քարոզիչլէր նիչէ խասթալար իլէ գօնուշուր իքէն օնլարա յօզ հէրարէթլի սէօյլէրլէր, Ալլահըն վատլարընը եան պէ եան կէթիրիպ ատէմլէրէ ճէսարէթ վէրիլլէր քի, էօլիւմլէրինտէ օնա տայանսընլար, լաքին սօնունտա կէօրիւրլէր քի, ֆաիտէսիզ չալըշմըշլար: Լաքին էկէր պիզէ օ էլիմիզտէքի շու էյամտա կէլիպ սըզ սըզ թահրիքլէր, խղճմտանքըմըզտա ինճէ սէս վէ իպրամ էտիճի, թէվսլէյէ գօրլայընը ավազլար վէրիյօր իսէ, պուզէման պիզէ գըյմէթլի սայըլմամալը մը տըր: Ահ քեաշքի պու արատա հէր պիրիմիզէ Ազիզ Րուհըն թէնէզգիւլիւնիւն, տէրունտա վէրտիյի թահրիքլէրին տէյէրինի Ալլահտան թալիմ օլսազ: Եմ Ալլահ, եիւրէքլէրիմիզին կէօզլէրինի աշ տա պիզ պիլէլիմ Ազիզ Րուհըն տավէթինին իւմիտի նէ տիր, հէմ պիզ ինանանլարտա օնուն պուվլէթի պուտրէթինին ամէլի նէ տիր, վէ հատտէն գիյատ, ազամէթի նէ տիր:

Դ. Գապիհ կիւնահրեարւար քէրէմ պուլմուշ, հա-

լա նիշելէրի տէ աֆվլըղա նաիլ օլույօր: Իսրայէլէ Յո-
րելեան սէնէսի էլպէթտէ գըյմէթլի իտի: Զինն օնտա
պօրճուն տէֆթէրլէրի ըէսիտ օլմալը, զապթ օլունմուշ
միւլքլէր սահիպինէ տէօնմէլի իտի: Էֆէնտիսինէ 10
պին թալանթ պօրճու օլան գուլա տէնիրսէ քի, «Պա-
նա ըէճա էթտիյին վէ վէրմէյէ գուտրէթին օլմատըղը
իչին սանա պօրճունու պախշ էյլէտիմ», օ սէվինմէզ
մի: Կիննահքեար Ալլահա հիսապսըզ քէսէլէր պօրճու
տըր: Շիմտի օնլարտան չօգլարը ըէճա էթմիշ պօրճ-
լարը սիլինմիշ: Էյ կիննահքեար, սէնին Ալլահա իգրար
էտէճէք սուչուն վար, աֆվլըղա միւհթան կիննահլարըն
վար իսէ, Օնուն օղլու Յիսուս Քրիստոսուն գանը հա-
լա սէնի հէփ կիննահլարտան փաքլամաղա հազըր տըր:
Իմտի պու զէման սանա գըյմէթլի սայըլմամալըմը տըր:
Ե. Ախէրլէրէ էյլիք էտէճէք թարիպլէր էօնիւ-
միւզտէ տուրույօր:

Ատէմ էլինտէ օլան զէման իլէ էվլատլարընը թէր-
պիյէ էտիպ օնլարը Րապպտա պէօյիտէպիլիր: Խասմի
իլէ թէզ սուհ օլապիլիր, մատամ իքիսիտէ տահա եօլ-
տա տըր: Գօնշու վէ ագրապալարընա էյի իպրէթ վէ-
րէրէք, օնլարը Քրիստոսա տօղրու կէլմէյէ զօր էտէպի-
լիր: Թէվպէսիզ պիր էճնէպիյէ էօյիտ վէրէրէք կէօզ
եաշլարը իլէ օնա՝ Ալլահա թէվպէյի վէ Րապպ Յիսուսա
իմանը պէյան էտէպիլիր: Խասմինէ՝ քէօթիպիլինէ
գարշը էյլիլիք էտէրէք, օնուն պաշընըն իւզէրինէ
մուհապպէթին քէօզլէրինի տիւզէպիլիր: Պիր խաս-
թայա անըն եարտըմա միւհթան հալընտա թէսէլլի վէ

Եւրոպայի վերաբերյալ: Պիւր ֆագիթը թաւամբ վերիպ Ալ-
լահա համա զազանմադա էօ աշապիլի: Սէօզ իլէ
նիյէթ վէ ամէլէր իլէ էօթիւքտէ վէ ալէմին էօնիւնտէ
Ալլահըն փատիշահըղընը իլէրի կէթիւրմէյէ էլ ու-
զատապիլի: Տահա կիւնտիւզ իքէն պունլարը էտէ-
պիլի: պիլէրէք քի. կիտէնէյի մէզարտա՝ իշ, իլմ,
պիլկի վէ հիսապ եօզ տըր:

2. Ինայէթտէ իլէրի կիտէնէք շարէլէր էլտէքի
զլմանտա մէվնուտ տըր:

Ինճիլ օզումազ, վազլար տինլէմէք, Կիրակի իպա-
տէթլէրի, Կիրակի մէքթէպլէրի, մախֆի տուա ֆուր-
սաթլարը վէ զօլայլըզլարը, թէֆէքքիւր մատտէլէրի,
էթտիյիմիզ իսեանլարըն գուվլէթինի գըրաճազ ինայէթ
շարէլէրի հալա հազըր տըր, պիրազտան գալմազ:

Մ Տ Ա Ն Մ ՈՒ Ն Ք Ն Ի Ր

Էօյլէ իսէ կէլէնէյէ պէքլէմէյիպ էլտէքի վազթը
զուլլանալըմ, էն էյի շէյէ, ճանըն ըուհանի ումուր-
լարընա վէ ախէրլէրին իսլահընա գուլլանալըմ: Պու
մասլահաթտա պիրազ օյալանան պիլմէլի քի ազ պիր
իհմալլըզ՝ իւզէրինէ չօզ պահալը օթուրաճազ: Ինան
սէվկիլիւմ, ազ իհմալլըզ իլէ էօլէնէք ճան գըյմէթլի
տիր, վէ օ ճան տախի սէնին տիր: Պէլի էլտէքի ֆուր-
սաթլը գաշըրըր իսէն, օ էօլէնէք՝ սէն սին, վէ օ էօ-
լիւմտէ Էպէտի օլաճազ: Կէլ քէրէմ էյլէ, պու փազար-
լըղա կիրմէ:

Ի Ք Ի Ն Ճ Ի Վ Ա Ձ

Պու վազ տախի 1864 Մարտ 20տէ Այնթապտա
իրատ օլունմը2 տըր:

Բւ-բւ. Յովհ. 8. 12. «Վէ Յիսուս եինէ օրատա
սէօյլէյիպ տէտի քի Պէն տինեանըն ըշըղը իմ, պէնիմ
արտըմճա կէլէն ասլա գարանլըգտա կէզմէյէճէք, իլլա
հայաթ ըշըղընա մալիք օլաճագ տըր:»

Էլէ ալտըղըմըզ բնաբան Յիսուսըն սէօզլէրինտէն
պիրի տիր, վէ պունտա կիզլէնմիշ պիր թագըմ կեր-
չէքլիքլէր վար տըր, վէ օ կերչէքլիքլէրին ճիւմլէսիտէ
պիզիմ տըզգաթըմըզա շայէսթէ տիր:

Աիզ Յիսուսը սէվէրսինիզ վէ օնուն սէօզլէրինի
տախի սէվէրսինիզ, չինքի շիրին տիրլէր:

Հէմ ինանըրըմ քի էլէ ալտըղըմըզ բնաբանըն տէրճ
էյլէտիյի կերչէքլիքլէր հազգընտա տահա մուֆասսա-
լէն իշիթսէնիզ սիզէ թաթլը կէլիր: Տիյնէյին էֆէնտի-
միզին պու սէօզլէրի պիզէ էօյրէտիր քի,

Ա. Տիւնեանըն ատէմլէրի թապէն գարանլըգտա
տըրլար: Ըշըզ՝ գարանլըզ պիր օտայա, եախօտ եէր
ալթընտաքի տէրին մաղարալարա կէրէք տիր: Էֆէն-
տիմիզ՝ պէն տինեանըն նուրըյըմ տէտի իսէ, տէմէք
տիր քի տինեա քէնտի հալինտէ զուպէթ վէ րուհա-
նիճէ գարանլըզ իլէ սարըլմըշ, օնտա գարանլըղըն, ճա-
հլլիյին վէ կինահըն հիւքիւմէթի իշլէյօր, շու խանէ-
լէրէ պագ, Մատթ. 4, 16: Ղուկ. 22. 22, 53: Յով.
3, 19: Գործ. 26, 16: Կող. 1, 13:

Հեմ տիրենաներն կէցմիշ վէ շիմտիքի հալլարը պունը
կէսթերի:

Ու Կիւնա՛հըն գարանլըղընա գարշը Ալլա՛հըն գըլ-
տըղըր թէտարիք Յիսուս Քրիստոս քէնտիսի տիր:

Ատէմին գալպինտէ կիւնահ եէր պոպուպ ամէլէ գո-
նուլտրգտան սօնրա, ինսան կիւնահ իլէ էօյլէ սարըլտը քի.
լամնէ էտէրսին օ հէր թարաֆընտան գափալը վէ իւզէրին-
տէն գիննիրլէր իլէ պաղլը վէ եէտի եէրինտէն միւհրլէնմիշ
պիր սանտրգ, եախօտ գալիճէ թութոլմըշ պիր էսիր կիպի
օլտու: Մնու աշապիլէն, եա չէօզիւպ ազատ սալըվէրէպիլէն
պիր քիմսլ, եօզ իտի: Լաքին Ալլահա չօզ շիւքրլէր օլտուն
քի, ինսան էպէտէն էօյլէ գալմաղա թէսլիմ օլունմատը,
աննազ օ քէնտի իրատէթինին խօշնուտլըղընա կէօրէ միւ-
նասիպ սալտը քի, Յիսուս Քրիստոս տիւնեանըն կիւնահընը
դալտըրան պիր գուզու օլտուն: Հէմ քիթապ տէյօր. Բօմ.
3, 23-26: Ա. Կորն. 1, 21-23: 2, 2: Բ. Կորնթ. 5, 21:

Գ. Խէլաս օլմագ իսթէյլէն պիր խրիսթիան մութ-
լագա Բրիստոսը պիլմէի, ծնա կէլմէի:

Ֆիլան շէհրէ, կիտէճէք սալթ պիր Եօլ օլսա, օրա
կիտէնլէր էլպէթթէ օ Եօլա կիրմէյի, Եօզ իսէ օ շէհրէ
կիտէմէզ: Կէօյլ, կէօթիւրէն Եօլ պիզիմ իշին Յիսուս
Քրիստոս տոր, վէ սալթ օ տուր: Իմտի խէլաս պոլուպ
կէօյլ, կիթմէք իսթէյլէն էլպէթթէ օ Եօլա, Յիսուս Քրիստոսա
կէլմէյի. պու զափուտան կիրմէյի տիր: Պու պէլլի տիր.

1. Այլահըն փեշին վատլարընտան. մէս. Շսայ.
55, 1: Վէ պէօյլ վատլարըն ճիւմէսի Բրիստոստա
Լմին վէ Բրիստոստա կերչէք տիր:

2. Փէյղամպէրլէրին ճէհտինտէն, Ա. Պետ. 1, 10:

3. Քրիստոսուն թէշրիֆինտէն վէ կէօրտիւյիւ իշլէրտէն:

4. Առաքեալարն եօրուամազ դայրէթլէրինտէն: Խէլաս պուլմազ իսթէյէն պիր խրիսթիյանա Քրիստոստան պաշգա չարէ օլսա, շէօյլէքի ատէմլէր օնա կիտէրէք եա ինանարազ խէլաս պուսունլար, հիչ պուգատար շէյլէր օլմը մը իտի:

Դ. Բնաքանըն սէօզլէրինտէն էօյրէնիրիզ քի, Խրիսթիյանըն պօրն եօլլարը էմին տիր: Ատէմէ տիյանէթինին ֆարզլարընը իճրա էյլէմէք պիր եօլ եիւրիւմէք կիպի տիր քի, օ եօլտան քէնտի գըյասլարընա կէօրէ ճէննէթէ կիտէրլէր:

Քրիստոսուն տիյանէթինտէ խրիսթիյանա կէօսթէրիլէն պօրնլար չօգ լաթիֆ տիր, ատէմ պօրնունըն օ եօլունտա կիտէր իքէն, կիւն օրթասընտա, կիւնէշին պէրրազ զիյասընտա կիտէն պիր եօլնունընքի կիպի էմին կիտէր: Եօնիւնտէ օլան չուգուրլարը, տէրէ վէ պաթազլարը կէօրիւր, չիւն էֆէնտիմիզ տէյօր քի Արտըմնա կէլէն գարանլըգտա կէզմէյէնէք, իլլա հայաթըշըղընա մալիք օլանազ: Ըշըգտա եիւրիւյէն ատէմ կիպի եօլլարընտա էմնիյէթ իւզրէ եիւրիւյէնէք:

Ինսան իճատլարընըն կիւն վէ պէզտիրիճի շէլէքլէրի ալթընտա էզիլմէքտէն իսէ հագիգի խրիսթիյան Յիսուսուն լաթիֆ պօյունտըրըղը վէ խաֆիֆ եիւքիւ ալթընտա սէֆա սիւրէր:

Հագիգի խրիսթիյան օլմայան պիր խրիսթիյան

դարանյւրգտա եհորիւյեւ պաթագարա պաթմագ իւզրէ իքէն. միւմինին թարիգլէրի սէմավի նուր իլէ տօյմուշ օլարագ եհորիւյէնէք: Հիշ շիւպհէ իսթէմէզ քի. տին-տարյորդրն պու էօմրէ վէ կէլէնէյէ վատլարը վար:

Ե. Հագիգի խրիսթիյանյւրգտա միւտավէմէթ լա-գրմ տրր:

Զօգ քիմսէլէր սատէնէ Լնծիլին սէսինի իշիթմէք իլէ գանաաթ էտէրլէր: Նիյէլէր վար քի օնլար օ գատա-րրնա գանաաթ Լթմէյիպ օնու անլաշըլըր լիսանտա տիյնլմէյի արարլար: Վէ տիյնլրլէր վէ օրատա տու-րուրլար, իլէրի կիթմէզլէր: Քրիստոնեա եա Փրօթէս-թանթ իսմինէ գանաաթ էտիպ րահաթ օթուրըրլար: Լաքին րնարանտա էֆէնտիմիզ տէմիշ տիր քի, էկէր պիր քիմսլ արտրմնա կէլիրսէ», եանի պէնիմ րուհըմը թաշրրսա, էմիրլէրիմի իճրա էտէրսէ, կէրչէք խրիս-թիյանյւրգա տաիմա րադպէթ կէօսթէրիր իսէ:

Սէվկիլիլլէրիմ, սիզէ յօգ տէնմիշ, եինէտէ տէն-մլլի տիր, Իսմ ֆաիտէ Լթմէզ, իլլա եիւրէք թէպտի-լաթր լագրմ տրր. պիր վագթ էյի կէօրիւնմէք ատէ-մին խէյասընր թաստրոգ էյլէմէզ, անճագ տաիմա Յի-սուսուն արտրնճա կիթմէլի, կիթմլլի թա ճէննէթ գա-փուսունտան իչէրի կիրէնէտէք:

Զ. Տէվամ էտնլէրին սաատէթի թէքմիլ տիր:

Ալլահ հէփ թէտպիրլէրինտէ վէ ճիւմլէ ամէլլէրին-տէ քեամիլ տիր: Օ Լկէր պիրինտէ պիր իշ պաշլար իսլ, օնու Յիսուս Քրիստոսուն կիւնինէտէք թէքմիլ էտէր: Օ Լկէր պիրինի րշըզլանտըրըր իսէ, վէ օ ատէմ

ըշըղըն արտընճա կիտէր, տէվամ էտէր իսէ, օ ատէմ-տէ գարանլըղըն պիր ճիւղի էսէրինի պիլէ գօմայաճազ: Օ ատէմ ասլա գարանլըգտա կէզմէյէճէք տիր, նիճէ քի քիթապ տէյօր, Կող. 2. 10:

Մ Տ Ա Ծ Մ Ո Ի Ն Ք Ն Ե Ր

Խրիսթիան ակէմինին հալը հազըրընա նազարէն լազըմ տըր քի Խնճիլ վազ օլունսուն: Խնճիլին ըուհը վէ պիւթին Քիթապը Մուգատտէսին խիւսասսը օլան Քրիստոս ծնարա պիլտիրիլմէլի տիր, եօզսա օլ զուլմէթտէ գալաճազլար. թա էպէտէն հէլաք օլանատէք:

Պու խըզմէթին իճրասընա մէլէքլէրտէն վէ հէփ պաշգա բարոյական զաթլարտան զիյատէ միւմինլէր պօրճու տըր. էվվէլա շունտան քի, Ալլահ պէօյլէ թէրթիպ էյլէմիշ, վէ սանիյէն շունտան քի հալա գարանլըգտաքիլէր քէնտի ճինսլէրինտէն տիրլէր:

Խնճիլին պիր գալմա վազ օլունմասը ազիմ քէրէմ տիր, լաքին ծնուն ակթընտա տուրուպ եինէտէ էկէր պազըլարըր ըշըզանմազ իսէ, վազաա պու շաշըպ թէաճճիւպ էտէճէք պիր քէյֆիյէթ տիր: Օ նէ սէրթ եիրէք օլմալը քի, գայայը փարէլէյէն շու իլահի քիւլինք ծնը փարէլէյէմէմիշ. օ նէ գաթը վէ սիֆիր գարանլըգ օլմալը քի, պու ճէմնէթ զանտիլի օլան Գուզունըն ըշըղը ծնու տէֆ էտէմէմիշ. օ նէ գալի ինատլըգ վէ սուհ գապու էթմէզ ատապէթ տիր քի, սուհու սէլամէթին պու աճաիպ խապէրի ծնու տէֆ էթմէ-

միշտ կիւնահա տօղորդ օ նէ տէրին պիր մուհապպէթ տիր քի Ալլահըն Օղլունըն զօր էտիճի մուհապպէթի օ գալպի կիւնահտան գաթը ալազա էթմէյէ գանտըրամամը տոր :

Էյ գարընտաշըմ վէ սէն գըզ գարընտաշըմ, սէն հալա ելնի պիր էօմրէ մալիք օլամատըն, եա օլամատըն իսէ գօրգուպ տիթրէմէյէ սէպէպին վար, զիրա Քիթապ տէյօր քի, Էպր. 6, 7, 8 :

Տիւնեանըն նուրը օլան Յիսուս սէնի ըշըզլանտըրմատըր իսէ, պու գատար մուգայյէտլէր, պունճա թիմարլար իլ, սէն ֆազիլ պիր Խրիսթիյան օլամատըն վէ մէյվէնտէն տալլարըն տօլու օլուպ աշաղա տօղորդ էյիլմէտի իսէ, մահնուպ պիր գալպին օլամատըր իսէ, սանա նանսըլ տէյէյիմ քի, սանա սէյամէթ օլանճազ : Պիլմէմ, պու հալտա տուրարազ կէչէճէք օլան ղազապտան նամսըլ պաչանագսըն : Յոմնան փէյղամպէրին պինտիյի կէմինին ըէյիսի տէնիզի գապարմըշ, տալղալարը կէմիտէն աշմազ իւպրէ կէօրտիւյինտէ Յոմնանա տէտի քի, «Սանա նէ՛ օլտու, էյ աղըր ույզույա տալան, գալզ Ալլահընա նիտա էյլէ :» Սէնի տահա պէօյիւք պիր թէհլիքտէ կէօրէսլէր նամսըլ սիւքիւթ էյլէմէլի : Խալըր, սիւքիւթ էսլմէղլէր, անճազ տէրլէր, «Եմ ույույան պալզ, էօլիւլէրտէն տիրիլ, իշթէ Քրիստոս սանա ըշըզ վէրէճէք, սէնի միւնէվվէր էտէճէք տիր : Զիրա օ տինեանըն ըշըղըր տոր, օնուս արտընճա կիտէրսէն գարանլըգտա կէզմէյէճէքսին, պէլի ասլա գարանլըգտա կլզմէյէճէքսին :»

2.

ՀԱՅԻԿ ՔԻԼԻՍԷՍԻ

«Ձերոս էկէր Քրիստոստոս ան պին մուսալ-
լիմինիզ պիլէ օլուս, չօզ փէտէրինիզ Եօզ
տըր. զիրոս Յիսուս Քրիստոստոս պէշարէ՞ծ
վասը՞ծ ուսը յլու պէն սիզի Թէվլիտ է՞ծ տիմա :»
1 Ապրիլ. 4, 15:

Այնթապըն Հայիկ Ինճիլի քիլիսէսի պուկին պի-
թին Թիւրքիատա պուլունան Ինճիլի քիլիսէլէրին էն
պէօյիլի օլուս, կէչէն 41 սէնէ զարֆընտա անտէ
կէօրիլէն թէրազզը ֆիլ վազը փէք աճաիլ օլմուշ
տըր: Քիլիսէ ազալարընըն վէ ճէմաաթըն ահվալ վէ
սիյրէթինտէ վուզու պուլան նէշվ ու նէմա տախի ճա-
լիլի նազարը տըզզաթ օլաճազ տէրէճէտէ օլմուշ,
վէ պու քիլիսէսին մէմլէքէթիմիզտէ պուլունան Ինճիլի
իշէ խըտմէթ վէ մուսվէնէթի ազիմ օլմուշ տըր, վէ
Պատ. Գարա Գրիգորըն պու քիլիսէ իլէ օլան միւնա-
սէպէթի նիչէ ճիհէթլէրճէ շայանը էհէմմիյէթ տիր:
Պու քիլիսէ քէնտինին ըիյասէթի թահթընտա թէէս-
սիւս էյլէմիշ օլուս, միւմաիլէյհին չօպանլըզ էօմրիւ-
նին 10 սէնէսի Գայաճըզ քիլիսէսինտէ կէչմիշ իքէն
Հայիկ քիլիսէսի իլէ օլան ալազասը 40 սէնէտէն զիյա-
տէ տէվամ էյլէմիշ տիր: Գայաճըզ քիլիսէսինի իտարէ
էտէր իքէն, էվվէլա Միսիօնէրլէր, խուսուսա Տօզ Շնայ-

որը վե սօնրալարը Պատ Աւետիս Փօլաթեան քէնտինէ մուսալէնէթ էթմիշլէր իտի: Հայիկ քիլիսէսինտէ իսէ. էվվէյա պիւթիւն իտարէ ի ումուր քէնտինին եէտինտէ պուլունմուշ, վէ սօն վազթլարտա քէնտինէ մուսալէնէթ էտէնլէր պին-նէֆա քէնտի քիլիսէսինին ազասընտան օլմուշ տըրլար:

Հայիկ քիլիսէսի թէսիս օլունտըղընտա քիլիսէ ա-զասընըն ատատը 147 օլուպ, պիւթիւն ճէմաաթ 900 նուֆուստան իպարէթ իտի: Անճազ 3—4 մէքթէպլէրի օլուպ, օղլանլար իշին էն եիւքսէք մէքթէպ Աստուա-ծատուր Խալֆէնինքի իտի: Գըզլար իշին տախի Միս Փրաղթըրըն մէքթէպի Ըն եիւքսէք մէքթէպ իտի: Քի-լիսէ պինալարը պուլունմատըղը կիպի մէքթէպ պինա-լարը տա օլմատըղընտան, Հասըրլը Տուա եէրինին ալ-չաղ վէ տար օտալարը Կիրակի կինիւ Քիլիսէ խըտ-մէթինի կէօրտիւլի կիպի, Հաֆթա իշինտէ տէ չօճուզ-լար իշին մէքթէպ մազամընտա իսթիմալ օլունուր իտի: Լաքին քիլիսէ պինասընըն ինշաաթ իշի պիթ-տիքտէն սօնրա քիլիսէնին Հալլուսընտա պիր գաշ մէք-թէպ օտալարը տա եափըլտը:

Պու քիլիսէնին րուհանի մազսէտլէրէ իանէ էթմէք իուսուսընտա կէօսթլէրտիքլէրի դայրէթ տախի շայան ը տըղզաթ տըր: Քիլիսէ տախմա քէնտի մէսարիֆինի տէֆ ու թէսվիլէ. Լէթմէքտէ օլուպ, սաիր քիլիսէլէրէ մուսալէնէթ Լէթմէքտէ տախի սէխավէթլի պուլունմուշ տըր: Պու խուսուստա մէզքիւր քիլիսէ ազասընտան Աստուր Լ.Ֆ. Նիզիպլիեանըն տախի Լփէյի մուսալէնէթի օլմուշ տըր: Միւմաիլէյհին յօզ տէֆա գուլանտըղը ու-

սոսկ շուրջ իտի, մէքթէպ եւ քիլիսէնէ պիր իհթիյաճ վար իսէ անըն ֆիլան պիր նիսպէթտէ մըզտարընը քէնտիսի թէէտիյէ էտէնէյինի թէահհիւտ էտիպ, պագըսընը ճէմաթըն վէրմէսինի թէքլիֆ էտէր իտի, ճէմաթ տախի պու սէխավէթքեարանէ իանէյի էլտէն գաշըրմամագ իշին սայ էտիպ, մաթլուպ մէպլաղը թէտարիք էտէրլէր իտի:

Այնթապըն ինճիլի ճէմաթլարը Գօլէնին Այնթապտա թէսիս էտիլմէսի իշին 1871տէ 1600 լիրա, վէ գըզլար մէքթէպ ի ալիսինին եինէ Այնթապտա գալմասը իշին 1882 տէ 400 լիրա իանէ էթտիքլէրինտէ մէգքիւր մէպլաղլարըն Նըսֆընը Հայիկ քիլիսէսի թէէտիյէ էյլէմիշ տիր:

Պու քիլիսէնին ըուհանի մագսէտլէրէ իանէ էթմէք խուսուսընտա կէօսթէրտիքլէրի ղայրէթ վէ թէրագգըյա պիր նիւմունէ մագամընտա սօն սէնէլէրին ըափօրթլարընտան աթիտէքի գալէմլէրի պուրատա զիքը էտէրիգ:

1892 տէ քիլիսէնին ճիւմլէ իանէսի թագըրիպէն 25,000 ղըուշ եախօտ 200 լիրա ի օսմանի իտի:

1893 տէ (Վեր. Փափագեանըն կէլտիյի իլք սէնէտէ) 23,000 ղըուշ մինպէր վէ մէքթէպլէր իշին

7,322 » Ֆուգարայա

1,250 » Թէպշիր ի պէշարէթ իշին

2,000 » Մէքթէպլէր իշին խուսուսի իանէ

2,000 » Կէնճլէր Խըիսթիյան շիրքէթինէ

850 » Միլթէնէվվի

36,422 եախօտ 291 լիրա 2 մէճիտիյէ:

Մէգքիւր սէնէ գարֆընտա քիլիսէ ազասընըն ատա-

տր 707 զէ Կիրակի մէքթէպի շակիրտլերինին վասաթ
ատէտի 1182 իտի :

1903 տլ. եանի 10 սէնէ սօնրա քիլիսէնին իանէլերի .

15,045	Մինպեր իշիւն (2 յօպան 1 մուավին)
1,566	Քիլիսէ թամիրաթընա
14,525	Մէքթէպլերէ մուալլիմլերին մաաշը
4,948	" թամիրաթ իշիւն
8,714	Ֆուզարայա
1,670	Խասթախանէյէ իանէ
765	Շէհրտէ թէպշիր ի պէշարէթ իշիւն
1,912	Կիլիկիա տաիրէսինտէ թէպշիր ի պէշարէթ
2,080	Միւպէշշիրուիք մէսարիֆաթը
2,172	Զինտէ թէպշիր ի պէշարէթ
2,511	Սաիր քիլիսէլերէ իանէ
1,735	Գօլէճին ֆազիր շակիրտլերինէ իանէ ի նագտիյէ
555	Աղօթասիրաց ընկերութիւնը
2,402	Միւթէնէվվի եօլլարլա ֆուզարայա
9,562	Էյթամխանէյէ իանէ :
70,162	Ճէման 550 Օսմ. լիրասը :

Պու սլնէտլ (1903 տլ) քիլիսէ ազասը թագրիպէն
900, Ճէմաաթըն եէքին նուֆուսը 2500 իտի :

1901—1904 էտէք րուհանի իանէլերին եէքինիւ
պլրվլճհի աթի տիր :

1901 տլ.	397	Լիրա ի օսմանի
1902 "	374.67	" "
1903 "	550.37	" "
1904 "	503.78	" "

Պու քիլիսէնին թէրագգըսը սալթ ատէտ ճիհէթին-տէ տէյիլ տիր: Քէնտինճէ պիր թագըմ էվսաֆը պու-լունմուշ տըր: Պունլարտան պիրիսի ալէլ ումում քիլի-սէտէ կէօրիվէն մուհապպէթ վէ պիրլիք տիր: Կէրէք քիլիսէնին ազալարը արասընտա, կէրէք քիլիսէ իլէ ճէմաաթ, եանի քիլիսէ ազասը օլանլար իլէ օլմայան-լար արասընտա վէ կէրէք պիւթիւն ճէմաաթ իլէ չօ-պանլարը արասընտա տաիմա մուհապպէթ վէ իշթի-րաք պուլունմըշ տըր: Պու զատար պէօյիւք պիր ճէ-մաաթ արասընտա կեահտա պիր նիֆագը մուհիպ օլա-ճագ հալլերին վուգու պուլաճաղը պիթ թապի մէմուլ իսէ տէ, պու կիպի հալլեր նիսպէթէն փէք նատիր վուգու պուլմուշ, անլեր տախի քիլիսէ տէրունինտէ թէսվիյէ էտիլմիշ տիր: Վէ շու շայան ը տըզգաթ պիր վագըա տըր քի, պու 40 սէնէյի միւթէճուվիզ ուզուն միւտտէթ զար-ֆընտա, պու քիլիսէ հիչ պիր մէսէլէտէն տօլայը գօն-շու քիլիսէլէրտէն պիր հէյէթ եա վաիզլէր Իթթիհա-տընտան պիր գօմօսիօն տավէթ էթմէյէ մէճպուր օլ-մամըշ տըր: Պու վագըանըն թէֆսիրի իսէ գըսմէն չօ-պանըն, գըսմէն ճէմաաթըն թապիաթընտա պուլունուր, գըսմէնտէ հալ ու քէյֆիյէթլէրին իզթիզասընտան տըր:

Պու ճէմաաթ Գայաճըզտաքի էսքի պինայը պրա-գըպ Հասըրլը Տուա Եէրինին տար օտալարընա կէլտի-լէր վէ եէնի պինանըն ինշասը քիւլֆէթինի իւզէրլէրինէ ալտըլար իսէ, պու միւնասէպէթլէ պիւթիւն ճէմաաթ սայքի պէօյիւք պիր ֆամիլեա հէյէթինի քէսպ էյլէտի: Օլ պիր թարաֆտան Պատ. Գարա Գրիգորըն սատէտի-

լանել և Ֆէտաքեաբանէ իշլէմէսի. վէ վեր. Ա. Փափազեանքն քիլիսէ ուղուրընա հաքիմանէ վէ ճանսիփէրանէ արշմասը պիլա շիւպհէ վուզուր միւհթէմէ օլան նիշէ միւշքիլաթը վագթընտա տէֆ էտէրէք. քիլիսէնին իշլէրին, պէօյիք սուհուլէթ վէրմիշ տիր: Պիլա շիւպհէ դավմըն արասընտա քիլիսէյի սէվիպ քիլիսէ ումուրընքն իտարէսինտէ միւտէպպիր վէ սէխավէթքեարանէ մուավէնէթ էտէն ազալարըն տաիմա պուլունմասը տա պու խուսուստա չօղ խըտմէթ էյլէմիշ տիր:

Հայիկ քիլիսէսի իլքինտէն ժողովական ուսուլը իտարէյէ մէյյալ պուլունտըղընտան, ուսուլը մէզքիւր՝ ճէմաաթըն նէմասընա չօզ եարտըմ էյլէմիշ տիր: Քիլիսէյէ աիտ ումուրըն թէսվիյէսի իչին ումում քիլիսէյի սըպ սըզ ճէմ էթմէքլիք էօթէտէն պէրու պու քիլիսէնին ատէթի օլմուշ օլուպ, պու եօլտա հէր մէրթէպէտէն օլան ազալար ումուրը քիլիսէյէ տօղրու մէրազ հիսս էթմիշլէր, վէ քիլիսէնին մամուրիյէթի իչին տիւշիւնէն ազանըն ատատըր թէզայյիտ էյլէմիշ տիր: Վաղաա պագէն պու մէնիսլէր կիւրիւթիւլի օլմուշար իսէտէ, տաիմա ճէմաաթըն նէմասընա խըտմէթ էթմիւշլէր տիր: Ենէի ինշա օլունան պինատա՝ գատորնլար իչին աշաղըտա ելը վէրիւմէմիշ օլուպ, անլէր եօզարքի վերնատունտա օթուրուրլար իտի: Պիր իքի սէն, սօնրա, Դաուրնլարա աշաղըտան ելը վէրէլիմ մի, վէրմէյէլիմ մի, տէյի պիր սիւալ մէյտանա կէլտիքտէ քիլիսէտէ Լփէյի շիտտէթի միւպահասէ վուզու պուլտու: Քէզպլիք Զատիկ վէ Ծնունդ թուրթալըմ մը, թուրթ-

մայալըմ մը, վէ սաիր մէսէլէլէրտէ էփէյի հէյէճան իլէ միւնատէլէլէր օլտու: Հաթթա պազէն Զօպան, վէ եախօտ միւթէպէրանտան նիչէլէրին վէ ֆրօֆէսօրլարըն իլթիզամ էթտիյի մատտէլէրին միւզաքէրէսինտէ աքսի թարաֆըն էքսէրիյէթ ի արա զազանտըղը օլմուշ տըր:

Քիլիսէնին Հոգաբարձու մէճլիսի չօզտան շունը քէնտիլէրճէ պիր ուսուլ իթթիխազ էթմիշ տիրլէր, շէօյլէքի հէր սէնէ Հոգաբարձու մէճլիսինին թէշքիլինտէ քիլիսէնին կէնճ ազալարընտան պիր գաչ քիմսէ ֆախրի ազա մազամընտա տավէթ էտէրլէր: Պէօյլէճէ կէնճլէր քիլիսէ իտարէսինէ թալիմ օլունըրլար:

Պու քիլիսէնին թէրազգըսընա մէտար օլան խուսուսաթտան պիրիսի տէ թալիմ ու թէրպիյէյէ տօղրու պէյան էթտիլլէրի շէվզ ու մուհապպէթ օլմուշ տըր:

Փրօֆ. Ս. Լեւոնեանըն փէտէրի Աստուածատուր Խալֆէ քէնտի վազթընա կէօրէ էփէյի պիր մուալլիմ օլուպ, չօզ սէնէլէր ճէմաաթըն չօճուզլարընըն թալիմ ու թէրպիյէսինէ պէզլ ի զայրէթ էյլէմիշ տիր: Լաքին պիլա շիւպհէ պու տաիրէտէ էն պէօյիւք վէ էն մուհիմմ թէսիրի Փրօֆ. Ալիքսան Պէզճեան իճրա էյլէմիշ տիր: Միւմաիլէյհ 1855—1865տէ Այնթապապի իլմ ի իլահի մէքթէպինտէ եիւքսէք տէրէճէտէն իլմի տէրսլէր թալիմ էտէրէք, վէ 1865—1872 տէ Մարաշ իլմի իլահիսինտէ թէտրիս էթտիյի միւնասէպէթլէ նիչէ կէնճլէրի օրայա ճէլպ էտէրէք, վէ սօնրա Գօլէճտէ պուլունտըղը միւտտէթճէ էհալիյի եիւքսէք տէրէճէտէն թալիմ ու թէրպիյէյէ սէվզ վէ թէշվիզ էտէրէք ճէ-

մասերն ներվու նեմասընտա Ըն զիյատէ թէկսիրի
գաթ օլմուշ տոր:

Իլմի Իլահիյաթ մէքթէպի 1865 տէ Մարաշա նազ
օլունտրգտա Հայիկ քիլիսէսինտէն էփէյի կէնճէր օ-
րաշա կիթտիլէր, էզճիմլէ Յովհաննէս էֆ. Ճէպէճեան,
Յարութիւն էֆ. Հալլաճեան, Յարութիւն էֆ. Գրիգոր-
եան, Նազար էֆ. Աղեքսանդրեան, Նաշար էֆ. Հա-
լէպլիեան, պիր միւտտէթ սօնրա Սարգիս էֆ. Աւոն-
եան, Յարութիւն էֆ. Շնորհօքեան, Գէորգ էֆ. Գա-
զաննեան, Յ. Գ. Դրիգորեան: 1873 տէ Գօլէճին Իտատիյէսի
թէսիս էտիլտիքտէ, վէ օլ թարիխտէն պէրու Գօլէճտէ
պու քիլիսէտէն պիր յօգ կէնճէր թալիմ օլունարագ
միւթլէն, վլի թարիպլէրլէ քիլիսէյէ խրտմէթ էթմիշ տիր-
լէր: Հաթթա պէքի Գօլէճտէն Ըն զիյատէ իսթիֆատէ
էտէն քիլիսէ Հայիկ քիլիսէսի օլմուշ տոր տէնիլէպիլիր:

Պու ճէմաաթտան 1906 յա տէք 56 կէնճէր գօ-
լէճտէն տիպլօմա ախգ էթմիշլէր, վէ գօլէճտէ զըսմէն
նա թէքմիլէն թալիմ գապուլ էթմիշ օլանլարըն պէօ-
յիւք պիր զըսմը ճէմաաթ արասընտա գալըպ քիլիսէյէ
մուալլէնէթ էթմիշլէր տիր:

Հայիկ քիլիսէսինին Կիլիկիա տաիրէսինտէքի,
Հաթթա պիւթիւն մէմլէքէթմիգտէքի սաիր քիլիսէլէրէ
մուալլէնէթի տէ էփէյի օլմուշ տոր: Գայաճըգ քիլիսէսի
իլէ Հայիկ քիլիսէսի արասընտա տալիմա պիր ըզգա-
պէթ պուլունմուշ, վէ պազլէն պու հիսսիյաթ էփէյի
յուսլլէթլի օլարապ, կեահ պիր թարաֆ կեահ օլ պիր
թարաֆ դուսուրլու պուլունմուշ իսէտէ, տալիմա պիրի

պիրինէ մուսվէնէթ էտէրէք Խնճիլի իշտէ միւթթէֆի-
զէն իշլէմիշլէր տիր:

Շէհրտէ 1875 տէ պիր իւշիննիւ քիլիսէ տահա
թէշքիլ օլունմուշ օլարագ, պունլարըն արա սըրա
միւթթէհիտ իպատէթ խըտմէթլէրի ինրա էթմէլէրի
փէք ֆաիտէլի օլմուշ տըր:

Հայիկ քիլիսէսի Կիլիկիա տաիրէսինտէքի սաիր
Խնճիլի քիլիսէլէրէ տէ միւթէնէվլի թարիգլէր իլէ մու-
վէնէթ էյլէմիշ տիր: Քիլիսէ պինալարըննա իհթիյաճ-
լարը օլտըգտա, սաիր քիլիսէլէր կիպի պու քիլիսէ տէ
սէխավէթլէ իանէ էյլէտիյի կիպի, արա սըրա քէնտի
չօպանլարընըն գօնշու քիլիսէլէրի զիյարէթ էտիպ բու-
հանի իշտէ եարտըմ էթմէլէրինէ միւսաատէ էյլէմիշ
տիր: Վէ Տախիլի Թէպշիր ի պէշարէթ իշինէ տաիմա
սէխավէթլէ իանէ էյլէմիշ տիր:

է.

ԶՕԳԱՆԼՐԳ ՎԱԶԻՃԵՍԻՆՏԷ ՐԵՃԻԳԼԵՐԻ

Պատ. Դարա Գրիգոր ուզուն միատեղ իՖա էյլէ-տիյի պու չօպանլըզ մէմուրիյէթինտէ ըէֆագաթընա նաիլ օլտուղը զաթլար ճիհէթինտէ փէք պախթիյար պուլունմուշ տըր :

ՔԱՆԴԱԿԱՆ ԴՆԱԶԱՆԻՐ

Տօղ. Շնայտըր 1848տէ Պրուստան Այնթապա կէլիպ, 1869տէք օրատա Խնճիլի իշտէ չալըշմըշ տըր : Այնթապա իլք կէլտիյինտէ 25-30 նուֆուս-տան իպարէթ պիր ճէմաաթա վազ էթմիշ օլուպ, 1869տա Այնթապր թէրք էթտիյինտէ հէր պիրի պի-նէր նուֆուստան իպարէթ իքի Խնճիլի ճէմաաթ թէրք էյլէմիշ տիր : Կէլտիյինտէ, պիր զաչ այ ազտէմ թէշ-քիլ օլունմուշ օլան քիլիսէնին անճազ 8 ազասը վար իքէն, Այնթապր թէրք էթտիյինտէ իքի Խնճիլի քիլի-սէլէրտէ 400 դատար ազա վար իտի : Վէ պու թէ-րազգըտա Ալլահըն ինայէթի իլէ քէնտինին պէօյիք պիր հիսսէսի պուլունմուշ տըր : Պատ. Գրիգոր չօպան թախսիս օլունտըզտան սօնրա տախի անըն իլէ պէ-րապէր իշլէմիշ, Կիրակի կիւնլէրինտէ վազ վէրիպ քի-

լիսէ իտարէսինտէ պու կէնճ վէ թէճրիպէսիզ Զօպանա փէք չօզ մուսվէնէթ էյլէմիշ տիր :

Տօգ. Շնայտըր սատէտիլ վէ փէք հալիմ թապի-
աթըր պիր զաթ օլուպ իպրազ էյլէտիյի Խրիսթիյան
սիյրէթի իլէ ճիւլէյէ սէվկիւլիւ օլտուղը կիպի, հա-
քիմանէ նասիհաթլարը իլէ հէմ եէնի Զօպանը հէմ ճէ-
մաաթը փէք խօշ պիր սուրէթտէ իրշատ էտէպիլմիշ
տիր : Պիլա շիւպհէ քէնտինին ալիճէնապ թապիաթը
վէ տէրին խրիսթիյան թէճրիպէսի պու կէնճ ըէֆիզի
իւզէրինէ հիւան ի թէսիր պրազմըշ տըր : Վէ իրատ
էթտիյի վազլար իլէ Այնթապըն Ինճիլի ճէմաաթընլն
սիյրէթինի թէշքիլ վէ թային էթմէքտէ էհէմմ պիր
հիսսէսի պուլունմուշ տըր :

2. ՊԱՏ. ԱԻԵՏԻՍ ՓՕԼԱԹԵԱՆ

Պատ. Ա. Փօլաթեան ղայէթ զէքի վէ միւզթէտիր
պիր զաթ իտի, վէ ճէմաաթ իւզէրինտէ թէսիրի ազիմ
օլմուշ տըր : Տօգ. Շնայտըր քէնտի մէքթուպլարընտա
միւմաիլէյհի փէք եիւքսէք լիսան իլէ մէտհ ու սէնա
էյլէմիշ տիր : Իտարէ ի ումուրտա տախի միւտէպպիր,
վէ մէսէլէլէրին ըէվիշինի գօլայլըզլա անլայան պիր զաթ
իտի : Միւնպէրճէ տախի էհլիյէթլի պիր զաթ օլուպ
աղըր թէքէլիւմ էտէր վէ թէսիրլի վազլար վէրիր իտի :

Մարաշ Իլմ ի իլահի մէքթէպինտէ պիր իքի սէնէ
թահսիլտէն սօնրա Այնթապա կէլտիյիմիզտէ, պիր
կին Գայաճըզ քիլիսէսինտէ հաֆթա արասը իպատէթ

խորտմէթինտէ զըսա պիր վազ վերտիմ. Պատ. Փօլաթեան տախտի հազըր իտի: Էփէյի սրգըլտըմ: Պիր գաշ այ սօնրա մէգքիւր քիլիսէտէ պիր վազ տահա վերմէյէ տավթ ոյունտում: Պու տէֆա տախտի Պատ. Փօլաթեան հազըր իտի: Պիր գաշ կիւն սօնրա միւմաիլէյհ պանա սօգագտա րասթ կէլտի: Էլիմտէն թութուպ պէնի տիվարըն Եանրնա կէօթուրտիւ. գուրշուն գալէմի իլէ տիվար իւգէրինտէ շու շէքլտէ Դ պիր խաթ շէքտի: Նէ տէմէք իսթէտիյինի անլամատըմ: «Օղլում պազ, սէնին վազլարըն պէօյլէ օլսուն: Հէր վազընտա Եէնի Ֆիքրլէր պուլունսուն, վէ վազլարըն կիթտիքնէ Եիւքսէյսին: Իքի վազլարընր տա տինլէտիմ, իւք վազըն իքիննիտէն էյի իտի» տէտի. պրագտըր կիթտի: Օլ մէվլիզէ տէրսինի ասլա ունութմամըշըզ տըր:

Պատ. Փօլաթեանըն գիքրինի պիզէ խօշ զըլան պիր վազրատա միւմաիլէյհին սէվկիլիւ վալիտէմիզի քէնտի հաքիմանէ թէտպիրլէրի իլէ Լնճիլի հագիգաթլարըն միւթալէասընա թէշվիզ էյլէմէսի օլմուշ տըր:

Պատ. Դարա Դրիգոր Նիչէ սըրալարտա քիլիսէ ումուրընճա միւմաիլէյհին զէքնավթլի թէտպիրլէրինտէն իսթիֆատէ Էյլէմիշ տիր: Վէ գանն էտէրիզ քի, Էկէր Պատ. Փօլաթեան մէնաֆիլի շախսիյէսինի արամագտան իսէ, քիլլիլէն Քրիստոսա թախսիս օլունմուշ օլան պիր գաթ օլսա խտի, քիլիսէլէրիմիզտէ Էն գուվթլի գլաղուզլարտան պիրիսի օլուր իտի: Լաքին, Եազըզ քի սօն սէնէլէրինտէ հայաթընըն շէմսի պիր թագըմ մանէվիճէ սէհապ ր սիյահ վէրասընտա ղուրուպ էյլէմիշ տիր:

3. ՎԵՐ. ՄԱՆԱՍԷ ՓԱՓԱՋԵԱՆ

Վեր. Մ. Փափազեան պիր Փափազ Թօրնու վէ Պատուելի օղլու տըր: Միւմախլէյհ Այնթապըն Հայիկ քիլիսէսինէ չօպան մագամընտա տավէթ օլունտըղընտա, պիր ճիհէթլէ փէք նագիք պիր մէմուրիյէթէ տավէթ օլունմուշ իտի: Քէնտինին մահալը վէլատէթի օլան շէհրտէ, քէնտինին աիտ պուլունտըղը քիլիսէտէ, վէ պէօյիւք պիր քիլիսէտէ միւսինն չօպանը իլէ պիրլիքտէ իշլէմէյէ տավէթ օլունմուշ իտի: Եինէտէ պու մէմուրիյէթինին հիւսն ի սուրէթլէ իֆասընա միւսաիտ հալլէր էքսիք տէյիլ իտի: Սէպավէթինտէն պէրու ըէֆիգլէրինին արասընտա կէջիրտիյի էյի էօմը վէ կէօսթէրտիյի հիւսն ի ախլագ էհալինին ինտինտէ քէնտինն էյի պիր նամ վէրմիշ իտի: Փէտէրի քէնտինին սէպավէթինտէ վէֆաթ էթմիշ օլտուղընտան Պատ. Գրիգորա՝ «Պատուելի պապա» նազարըյլա պագար, օ տախի քէնտինի էվլատը կիպի սէվէր իտի: Զօճուզլըղընտա Կիրակիլէրտէն մատա հաֆթա արասը իպատէթ խըտմէթլէրինտէ տէ հէր տաիմ պէօյիւք պիրատէրի Յովհաննէս իլէ պէրապէր քիլիսէյէ կէլիր, վէ սէօյլէնիլէնլէրի տըզգաթ իլէ տինլէր իտի: Իմտի միւմախլէյհ Հայիկ քիլիսէսինտէ իշլէմէյէ պաշլատըղը կիւնտէն իթիպարէն տաիմա Պատ. Գրիգոր իլէ, հիւրմէթ վէ նէզաքէթ իլէ մուամէլէ էթմիշ տիր: Պու սէպէպտէն պու միւսինն վէ պու կէնճ չօպանլարըն ըէֆագաթլարը փէք խօշ վէ թարաֆէյն իշիւն գանսթպախշ պիր ալագա օլմուշ, վէ քիլիսէ անլէրին

միջնակցի տարեկան թահթընտա փէք մամուր պիր
հալտա պուլունմուշ տոր :

ԴԱՆԹԱԳՐԻ ՆԱԶԱԿՈՒՆ ՎԷ ԱՄԱՅ ԳԷՑԻ
ԲԻՅՈՒՄԷՆԷՐԻՆԻՆ ՆԻՊԱՆՈՒՄԸ :

Դայանդը քիլիսէսինին յօպանլարը Վեր. Սիմոն Թէր-
գեան , Վեր. Յարութիւն Սարգիսեան , Վեր. Մարտիրոս
Պօգեազարեան , Վեր. Յակոբ Պիլպիլեան , Վեր. Գէորգ
Կազանճեան , Վեր. Համբարձում Աշճեան , քէզալիք
Ալայ պէյի քիլիսէսի յօպանը Վեր. Կարապետ Մար-
գարեան , պունլարըն ճիւղէսիտէ , Պատ. Գարա Գրիգոր
իլէ մուհապպէթ վէ հիւրմէթլէ մուամէլէ էթմիշլէր տիր :

ԲԻՅՈՒՄԷՆԻՆ ՆԻՊԱՆՈՒՄԸՈՒ ՄԷՃԻՅՈՒՄԷՐԻՆ

Պատ. Կարա Գրիգոր մինպէրճէ ըլֆիզլէրի թարա-
ֆրնտան սլախթիյար պուլունտորդր կիպի , պէրապէ-
րինճէ իշլէտիյի քիլիսէ Հոգարարճու մէճիսլէրի ճիհէ-
թինճէ սախի փէք պախթիյար պուլունմըշ տոր : Օլ
մէճիսլէր տախմա Քրիստոսըն իշինի սէվէն վէ խալի-
սէթլէ քիլիսէսինին մամուրիյէթի իչին իշլէյէն ազալար
իլէ տօլու օլմուշ տոր : Իլք սէնէլէրինէ ազլըմըզ եթթ-
մլղ իսլտէ , Լուոնեան Գրիգոր աղանըն նէֆս ֆէտա-
քևարանէ խրտմէթլէրի , Ատուր աղա Նէզիպլիեանըն հա-
քիմանէ թէտպիրլէրի , Փրօֆ. Ալիքսան Պէզճիեանըն
հիքմէթամիզ իսթիշարէլի , Կարապետ աղա Պարսում-

եանըն, Յովհաննէս էֆ. Ճէպէճեանըն, Փրօֆ. Սարգիս Լեւոնեանըն, Փրօֆ. Զենոր Պէզճեանըն միւհապպէթ վէ ճիտտիյէթլէ օլան ըէֆագաթլարը, Ատատուր աղա Լեւոնեանըն վէ սօնրա մախտումը Եղիա էֆ. Լեւոնեանըն, Խաչէր աղա Շնորհօքեանըն վէ Ներսէս աղա Նիկողոսեանըն սարկաւագար մագամընտա միւհապպէթլէրի, պունլարըն վէ պունլար կիպի տահա պաշգա Նիչէլէրինին պու քիլիսէնին վէ ճէմաաթըն Նէմասը իչին չալըշտըզլարը մալիւմ պիր քէյֆիյէթ տիր: Պունլար քիլիսէճէ ումհուրը ըէսմի պիր վագիֆէ կիպի տէյիլ, անճագ պիր ֆամիլեանըն ազալարը կիպի միւհապպէթ վէ մէսէլէրէթլէ իֆա էյլէմիշ տիրլէր: Պու իսէ Ալլահըն ինայէթ ու իհսանը Նէթիճէսի օլմուշ տըր:

Պատ. Գարա Գրիգորըն պու ճէմաաթա վէ անըն մէմուրլարընա գարշը թաշըտըղը միւհապպէթ օլ տէրէճէ սըզը վէ սամիմի պիր հալ քէսպ էյլէմիշ իտի քի, անլէրտէն այրըլմագ իսթէմէզ իտի: Պիր տէֆա ճէմաաթ արասընտա զուհուր էտէն մուճիպի Նիֆագ մէսէլէլէրտէն ճանըմըզ սըզըլարագ, «Փէտէր, իսթիֆանը վէրիպ շու քիլիսէյի թէրք էթսէն Նամսըլ օլուր» տէտիյիմիզտէ, պիրագ սիւքիւթ տուրտըգտան սօնրա, «Խայր, օղլում, պու շէյլէր պիրագտան կէչէր վէ ունուտուլուր: Պէն պու ճէմաաթը օլ գատար սէվէրիմ քի, պէօյլէ սէպէպլէրտէն տօլայը անը թէրք էթմէք իսթէմէմ» տէմիշ տիր: Հագիգաթէն տէ չօգ կէչմէզտէն մէսէլէլէր հիւան ի սուրէթլէ թէսվիյէփէզիր օլտու:

Պաշգա պիր տէֆատա «Փէտէր տիյարը ը ճնէպիյէտէ

Էվլաթաբըն վաթ տըր, պիբ տէֆա օրայա կիտիպ
անլէրի գիյարէթ էթսէն, վէ պիրազ իսթիրաւաթ էթ-
սէն նաւսըլ օլուր, տէտիյիմիզտէ, էի իլէ մէզարիս-
թան թարաֆընը կէօսթէրիպ . Գազ օղլում, ճէմաա-
թըմըն էքսէրիսի շօրատա տըրլար: Վալիտէն տախի
օրատա տըր: Գէն տէ պիրազ միւտտէթ սօնրա օրայա
կիտէճէյիմ: Գրյամ սապահընտա Բապպըմըզը անլէր
իլէ պէրապէր իսթիզպալ էթմէք իսթէրիմ, տէյի
ճէվապ վէրտի:

Ը.

ՖԱՄԻԼԵԱ ԷՕՄՐԻԻ

« Օղուկարը գալգըպ անըն հագգընտա
միւպարէք տիր տէրէր: » ԷՄ—Լ 31, 28:

Պատ. Գրիգոր իւք գէվնէսի Լուսիա իլէ 12 սէնէ պիրիքտէ եաշամըշ օլուպ, պու միւտտէթ զարֆընտա 4 օղլան վէ 3 գըգ չօճուպարը օլմուշ տըր: Պունլարտան 3 գըգլար սէպավէթլէրինտէ վէֆաթ էթմիշ, վէ պագը գալան 4 օղլանլարտան Մովսէս 1882 տէ Մ. Թ. Գօլէնտէ իթմամը միւտտէթ էտէրէք պիր գաչ սէնէ մուալլիմլիք վէ սաիր խըտմէթլէրլէ մէշղոպ պուլընմըշ տըր: Մովսէս հիւսն ի թապիաթ սահպի, նէգաքէթլի վէ միւգթէտիր պիր կէնն իտի: 1884 տէ թիճարէթ իչին Պիթլիսէ կիթտի, վէ լաքին օրատա խասթա օլարագ 1885 Սեպտ. 12 տէ 28 եաշընտա վէֆաթ էյլէտի:

Բենիամին 1883 տէ Մ. Թ. Գօլէնտէ իթմամը միւտտէթ էտիպ պիր գաչ սէնէ մուալլիմլիք վէ պիր միւտտէթ Գօնտօգթօրլըգ էթտիքտէն սօնրա 1898 տէ 39 եաշընտա իքէն վէֆաթ էյլէտի:

Պու էվլատլարընտան Յարութին վէ Յովհաննէս պէր հայաթ օլուպ Յարութինըն 9 վէ Յովհաննէսին 6 չօճուպարը վար տըր:

1859 Յուլիս 12 տէր Գատ. Գրիգորըն իւր զեւծէ-
սինին վէճաթր իւզերինէ Գրիգոր աղա Լեւոնեան նէճի-
պանէ պիր հիսսիյաթտան նաշի կերէր Գատ. Գրիգորը

ՊԱՏ. ԳՐԻԳՈՐԸՆ ԻՓԻՆՃԻ (ՄԻԻԻԵԼՎԵՅԱԹ) ՁԵՎԱԼՍԻ

վէ կերէր 3 եւթիմլերինի (եւնի տօղան չօճուզ պիր
սիւթ անասընա վերիւմիշ իտի) քէնտի խանէսինէ գա-
պուլ էյլէտի: Պիր սէնէ միւտտէթ կերէր Գրիգոր աղա

վէ կերէք զէվճէ ի միւհթերէմէսի պու եէթիմլերէ հէր կէօնէ մուսվէնէթ վէ մուհապպէթի կէօսթերմէքտէ պուլունտըլար : Անլերին խանէսինտէ կէչիրտիյիմիզ խօշ վազթլարըն խաթըրէլերինի ունուտամայըզ :

Պիր սէնէ սօնրա Պատ. Գրիգոր միւթէվէֆֆա Յակորճան աղա Աղեքսանդրեանըն զէվճէսի վէ Պատ. Նազար Մազանեանըն հէմշիրէսի Մարիամ իլէ թէէհհիւ էյլէտի : Պու զէվճէսի տախի, խուսուսի մէքթէպի թալիմ ալմամըշ իտի իսէտէ, նիչէ ճիհէթլէրտէ միւզթէտիր պիր խաթուն իտի : Միւմաիլէյհա, էվվէլքի զէվճինտէն օլան պիր զըզ (Նուսիա) վէ իքի օղլան (Նազարէթ վէ Գրիգոր) էվլատլարընը պէրապէր կէթիրմիշ օլտուղը հալտէ, թէշքիլ օլունան պու եէնի աիլէ 9 ազատան իպարէթ պէօյիւք պիր խանէ օլտու : Թէտրիճէն պու ֆամիլեայա պաշգա եէնի ազալար տախի զամմ օլունմագտա օլտուպար, շու գատար քի պու իքինճի զէվճէսինտէն տօղան 6 էվլատը իլէ պէրապէր իւչ սընըֆտան իպարէթ օլմագ իւզրէ խանէտէ պէօյիւք պիր գալապալըզ մէվճուտ իտի :

Պիթթապի պու սուրէթլէ Պատ. Գրիգորըն աիլէ էօմրիւ փէք միւշքիլ պիր հալ ու հէյէթ քէսպ էյլէտի : Պու միւշքիլ ումուրըն իտարէսինտէ զէվճէսի Մարիամըն քէնտինէ խայլը մուսվէնէթի օլմուշ տըր : Միւմաիլէյհա նիչէ ճիհէթլէրճէ զէքի, եինէտէ սատէտիլ, խանէսինի վէ էվլատլարընը թէմիզ հըֆզ էտիպ, էվ իտարէսինէ մուզայյէտ պիր խաթուն իտի : Անըն տուալարընը իշիթմէքտէն փէք մահզուզ օլուր իտիք :

Լաթին տաճա զիյատէ Պատ. Գրիգորըն Ալլաւա
 ոլան ճիտտի խմանը. վէ տինտար հէմ սատեւիլ սիյ-
 րէթի պու սորաւա քէնտիսինն Տուալէնէթ էյլէմիշ տիր:
 Բա իպթիտատէն պէրու Պատ. Գրիգոր քէնտի խանէ-
 սինտէթի մէզպաւըն աթէշիննի ալէտտէվամ տիրի վէ
 պաղլ սազլամը տըր: Հէր կինն, սապաւ ազշամ, ասլա
 իհմալ էթմէյէրէ.ք, պիլճհւմլէ աիլէ խալզընը պաշընա
 թօփլար, վէ Թիթապը Մուգատտէստէն գրաաթ էտէրէ.ք
 (յօզ տէֆա պիր տէ իլահի թէրէննիւմ էտէրէ.ք) տուա
 արզ էտէր իտի: Պու ֆամիլեա տուալարը քէնտի խա-
 նէսինին պէրէ.քէթ մէնպար օլմուշ տըր: Արատա պիր
 պու տուալարտա ֆամիլեանըն ճիւմլէ ազալարընը սըրա
 իլէ պիրէ.ք պիրէ.ք իսմլէրի իլէ զիքը էտէր, վէ հէր պիրի
 իշինն խոսուսի պէրէ.քէթլէ.ք թալէպ էտէր իտի: Տուա-
 նըն պաշգա գրսմլարընտա, պիզ յօճուզլարըն ֆիքրի
 պաշգա ճիհէթլէ.ք տէճնսէ իտի պիլէ, պիզիւմ իշինն արզ
 օլունան տուալարը քէմալը շէվզ ու մէրազլա տինլէր
 իտի.ք:

Ֆամիլեամըզըն պիր մէզպաւը տաճա վար իտի:

Պիզ պիզի պիլէլիտէն պէրու փէտէրիմիզ պիր շէյի
 ատլէթ էտինմիշ իտի, հէր կինն սահար վազթը կիննէշ-
 տէն 1—1½ սաաթ էվվէլ գալզար, եաթաղընտա տիզ
 չլօքը.ք, վէ 15—20 տազիզլ գատար մախֆի տուա
 էտլէ.ք: Պու տուալարը խաֆիֆնէ իշիտիլիր պիր ֆըսըլ-
 թը իլէ արզ էթտիյի իշինն, պիլիրիզ քի, անտէ քէն-
 տինին հուզուրը իլահիյէ արզ էտէնէյի սաիր նիշէ մէ-
 սէլէլէրի իլէ պէրապէր պիզիւմ հէր պիրիմիզ իշինն տէ

տողալար արգ էտէր: Պիզ էվտէն ղախալ պոպունտողը-
մըզտա եախօտ պաշգա մէմլէքէթլէրէ կիթտիյիմիզտէ
պիլէ, հէր կիւն շաֆագ վագթընտա խանէմիզտէ փէ-
տէրիմիզ պիզի՝ ինայէթ թախթընա արգ էթտիյինէ
միւթմէին օլուրըզ: Պու կիւնէտէք հիսսէմիզ պէօյլէ տիր:

Պիր պաշգա շէյ՝ Պատ. Գրիգորըն չօճուզ թալիմ ու
թէրպիյէսի էմրինտէ ղայէթ տըզգաթլը վէ սըզը պու-
լունմասը իտի: Պազէն լիւզումընտան զիյատէ սըզը պու-
լունըր իտի իսէտէ, հիչ պիր վագըթ կէվշէք պոպուն-
մամըշ տըր: Խաթըր սայարագ չօճուզարընըն արասըն-
տա թէֆրիզ տէ եափմագ իտի, հաթթա էօզ եա էօյէ
էվլատ ֆարգը տա կէօզէթմէզ իտի: Ճիւմլէմիզ քէնտինին
նազարընտա այնի տէրէճէտէ սէվկիւլի իտիք: Պէօյլէճէ
պու ֆարգըր սընըֆտան օլան էվլատլար պիրի պիրլէ-
րինի էօզ պիրատէր վէ հէմշիրէլէրտէն ֆարգըր պիր նա-
զար իլէ կէօզէթմէմէյէ թալիմ օլունտըլար: Էն քիւշիւք
օղլու Դաւիթ պիր կիւն մէքթէպտէ չօճուզար իլէ զօ-
նուշտըղը սըրատա, ըէֆիզլէրի՝ պիրատէրի Յովհաննէ-
սին քէնտինին էօզ պիրատէրի օլմատըղընը զիքը էտէր-
լէր: Դաւիթ պունըն սահիհ օլմատըղընը, անճագ Յով-
հաննէսին քէնտինին էօզ պիրատէրի օլտողընը իսրար
էտէր իսէտէ, ըէֆիզլէրի եինէ տէտիքլէրինի թէքրար
էտիպ հէր թարաֆտան պունըն պէօյլէ օլտըղընը վէ
Յովհաննէս իլէ քէնտինին վալիտէլէրի ֆարգըր օլտու-
ղընը իտտաա էտէրլէր: Պու շէյ չօճուղըն օլ գատար
կիւճիւնէ կիտէր քի, ազշամ էվէ կէլտիյինտէ վալիտէ-
սինէ պու վագըայը աղլայարագ նագլ էտէր:

ՄԻԼԻՍԷԱ ՆԻՆՈՅԱՆ,

Գուշ. Ներգործին մասնատմը (1885-ական Վ. Դան Լ. Մմիշ)

Պունտան մատա Պատ. Գրիգոր քէնտի էվլատլարը-
նըն ճիւղէսինէտէ հէմ եիւքսէք տէրէճէտէն թալիմ ու
թէրպիյէ վէրմէյէ, հէմտէ պիրէր սէնաթ էօյրէթմէյէ
սայ էյլէմիշ տիր: Այնթապտաքի մէքթէպ ի ալիտէ հէր
պիրինի թալիմ էթտիրտիքտէն սօնրա Գօլէճտէ տախի
թահսիլ ի իւմ էթմէյէ անլէրէ ֆուրսաթ վէ մէյտան վէր-
միշ, վէ քէնտի էլինտէն կէլէն հէր պիր մուավէնէթի
էթմիշ տիր: Շէօյլէ քի էվլատլարընտան Յարութիւն՝
Մարաշ իւմ ի իւահի մէքթէպինտէ, Յովհաննէս՝ Մա-
րաշ իւմ ի իւահի մէքթէպինտէ, Մ. Թ. Գօլէճտէ վէ
Ամէրիգատա, Մովսէս, Բենիամին, Գօֆին, Արմենակ
վէ Դաւիթ Մ. Թ. Գօլէճտէ, (Մովսէս վէ Բենիամին
իթմամ ը միւտտէթ էթմիշլէր տիր,) Ռեբեկա՝ Այնթապ
զըզլար մէքթէպինտէ վէ Իսկիւտարըն Հօմ մէքթէ-
պինտէ վէ Իսկիւթէրրա վէ Ամէրիգատա, վէ Բերսաթէ,
(Տիկին Տօգ. Յովսէփ Պէզճեան) քէզալիք Այնթապըն
զըզլար մէքթէպինտէ, վէ Մարաշ Մ. Թ. Գօլէճինտէ,
վէ իքինճի զէվճէսինին էվլատընտան Լուսիա (Տիկին
Յարութիւն Յովհաննէսեան) Միս ֆրագթըրըն մէքթէ-
պինտէ, Նազարէթ՝ (Տօգ. Նազարէթ Աղեքսանդրեան)
Մարաշ իւմ ի իւահի մէքթէպինտէ վէ Իսկիւթէրրատա,
Գրիգոր՝ Մ. Թ. Գօլէճտէ վէ Իսկիւթէրրատա թահսիլ ի
իւմ էթմիշլէր տիր: Պունլարա պիրէր սէնաթ էօյրէթ-
մէյէ տէ սայ էթմիշտիր, շէօյլէ քի, Յարութիւն՝ պօ-
յաճըլըզ, Յովհաննէս վէ Մովսէս՝ ալաճաճըլըզ, Բենիա-
մին՝ զունտուրաճըլըզ, Գօֆին՝ մարանկօզլուզ, Արմենակ
վէ Դաւիթ՝ թէրզիլիք էօյրէնմիշլէր տիր:

Գատ Գրիգորըն քննի էկատարընըն թալիմ ու թերպիլսի էմրինտէ Ըն գիյատէ մերազ էթոյի խուսուս անկէրին րուհանի հայաթլարը օլմուշ տըր: Անլերտէն հէր պիրինին Խրիսթիյան էօմրինէ տախիլ օլարազ Ինճիլի իշտէ իշլէմէսինէ արգու էտէր իտի: Վէ էվլատլարընըն սայթի ճիւմէսի ճիւզի քիւլլի պու արգուսընտան միթէսսիր օլմուշ տըրլար: Պու խուսուստա քերիմէլերինտէն Ռերեկանըն շէհատէթի աթի իւզ գիթը վէճէ իւզըլ տիր:

Պէնիմ շախսի Խրիսթիյան հայաթընա տախիլ օլմազլըղըմ փէտէրիմին վասըթասըլլա վէ անըն գուճաղընտա վուզու պուլմուշ տըր: Յեւսսի իսմինի պանա իլք տէֆա փէտէրիմ էօյրէթտի, վէ անը պանա սէվտիրտի: Դասթէկ պաշընտաքի էվիմիզտէ, սայթի հէր կիւն կիւնէշ պաթըպ ազշամ գարանլըղը պասընճա, փէտէրիմին շօլ ալթ էվիմիզին պաշ փէնճէրէսի էօնինտէլի սէտիրին քէօշէսինտէ գափանըպ ուզուն վազթ տուա արգ էթտիլլինի կէօրիւր իտիմ: Պազէն տուատան պալըրպ պէնի օրատա օյնամազտա կէօրիւնճէ՝ պէնի թուլթուպ, «Կէլ գըղըմ, Ալլահ պապամըզա տուա էտէլիմ» տէր, վէ կէօթիւրիւպ պանա Բապպանի տուայը թալիմ էտէր իտի: Վէ տուատան սօնրա «Գըղըմ, սէն շիմտիտէն շու քիւյիւճէք եիրէյինի Յիսուսա վէրմէլիսին, Անը սէվմէլիսին» տէր իտի: Պու սէօզլէրին մանասընը օլ վազթ յօզլուզ անլամազ իտիմ իսէտէ, կիտէրէք Յիսուսը սէվմէլէ պաշլատըմ:

Պունտան մատա Քրիստոս իշիւն իշլէմէլէ պէնի

գըլադուզայան տա փէտէրիմ իտի : Տահա պէն 12—13
 եաշընտա իքէն պիր կին պանա, «Գըզըմ, սէնին ար-
 թըզ Բրիստոս իչին իշլէմէքլիյինին վազթը կէլմիշ տիր.
 սէն Կիրակի մէքթէպիմիզտէ խօճալըզ էթմէլիսին» տէ-
 յէրէք պէնի Հայիկ քիլիսէսինտէքի պիր չօճուզար
 սընըֆընա կէթիւրտի : Օլ խըտմէթի տէրէօհտէ էթ-
 տիքտէն պիրազ սօնրա Բրիստոսա ալէնէն խըտմէթ
 էթմէքլիք արզուսը գալպիմտէ հասըլ օլտու : Հէրա-
 րէթլի վազլարը տախի պէնիմ իւզէրիմտէ ազիմ թէսիր
 հասըլ էթմիշ տիր, շէօյլէ քի նիչէ տէֆա Քեաշքի
 պիր օղլան օլա իտիմ տէ, փէտէրիմ կիպի պիր վաիզ
 օլա իտիմ տէյիւ արզու էյլէմիշիմ :

Րապպա պիւսպիւթին վազֆ ու թէսլիմիյէթիմ տա-
 խի փէտէրիմին վասըթասըյլա օլմուշ տըր : Պէլքի 16
 եաշընտա իտիմ, պիր կին մուալլիմէմ Միս ֆիրս պէնի
 չաղըրըպ «Պիզ խօճալարըն, սէնին պիր սէնէ Պէյլան
 գարիյէսինէ կիտիպ օրատա մուալլիմլիք էթմէնի վէ
 գատընլարա տէրս վէրմէնի մինասիպ սայըյօրըզ» տէտի
 իսէ, փէտէր վէ վալիտէմ րազի օլուրլար իսէ, պէն
 կիթմէյէ հազըր իտիյիմի պէյան էյլէտիմ : Եվէ կէլիպ
 պու շէյի փէտէրիմէ արզ էյլէտիյիմտէ, օ տէտի «Գը-
 զըմ. սէն պանա օլ գատար գըյմէթլիսին քի, սէնտէն
 գըսա պիր միւտտէթ իչին պիլէ այրըլմազ իսթէմէմ :
 Լաքին պու տավէթ Ալլահտան տըր, սէնի իսթէյօր,
 վէ պէն, Եօզ տէյէմէմ. կիթ գըզըմ, վէ խէլասքեարըն
 իչին իշլէ :», Վէ օրատա պաշըմը տիզլէրի իւզէրինէ
 ալըպ, էլլէրինի տէ պաշըմ իւզէրինէ գօյարազ պիր

տուա արգ էյլետի: Օյ տուայր ռնուկմամբըշըմ. վէ
ռնուտամամ. Եւ Բապպ պու գրգըմ պէնիմ տէյիլ,
սէնին տիր, իշթէ անը պիւթին եանմա գուրպանը
կիպի սէնին մէզպահըն իւզերինէ գոյուպ սանա թագ-
տիմ էտիյօրում: Պու տուայր արգ էտէր իքէն կէօզ
եաշլարր պաշըմ իւզերինէ տամլատը: Պու շէյլէր գալ-
պիմ իւզերինէ փէք յօզ թէսիր էյլետի, վէ օրատա
խուսուսի պիր սուրէթտէ քէնտիմի Քրիստոսա վազֆ
ու թախսիս էյլետիմ:

Պիրատէրիմիզ Մովսէսին վէֆաթընտա կէօսթէրտիյի
թէսլիմիյէթ րուհը, Ք Մուգատտէստէքի Յոր վագըա-
սընտան սօնրա պէնի էն զիյատէ միւթէհայիր գըլան
վապրա օլմուշ տըր: Հաթթա պու կիւնէ գատար փէ-
տէրիմին մէքթուպլարը պանա րուհանի գուվվէթ վէ
ճէսարէթ պախշ էտէրլէր:

Ռեքեկանըն պու Հիսսիյաթը սաիր պիրատէրլէրի-
նին տախի Հիսսիյաթընա միւշապիհ տիր:

Պիր թարիխտէ Պատ. Գրիգորըն էվլատլարընտան
իւչի պիր պաշգա շէհրտէ պուլունուրլար: Անլէրտէն
պիրինին զէվճէսի եագընտա վէֆաթ էթմիշ օլուպ, Հիշ
պիրինին ճէպինտէ փարա եօզ, տահա պիր իշէ պաշ-
լտմամբըշլար իտի: Պէօյլէ պիր տար վագթտա տէ նէ
եափահազլարընը շաշըրտըզլարը սըրատա մէյուսիյէթլէ
պիրի պիրինին եիւզիւնէ պագար իքէն, արալարընտան
պիրիսի շէօյլէ սէօյլէր. «Պագընըզ հէլէ, նիչին պէօյլէ
մէյուս օլույօրուզ: Պէն պու տարլըզ կիւնլէրիմիզտէն

գորգմայաճաղըմ: Ալլահ պիզէ մերհամէթ էտիպ, պիզէ փարա վէ իշ վէրէճէք տիր: Օ պիզիմ տուալարըմըզը իշիթմէզսէ պիլէ, կէճէ կիւնտիւզ պիզիմ իշիւն տուա էտէն փէտէրիմիզ եժգ մը տըր: Ալլահ անըն տուալարընը իշիտէճէք տիր: Կէլինիզ, փէտէրիմիզին Ալլահընա կիւվէնէլիմ:» Վէ պու պիրատէրլէրին օլ պիրիսի Մէզ. 37. 25ի էզպէրտէն սէօյլէր: Հէման օլ կիւն մէմուլ էթմէտիքլէրի պիր զաթ կէլիպ քէնտիլէրէ իշթիրաքը հիսս պէյան իլէ լազըմ օլան մուավէնէթի էտէր:

Պատ. Գրիգորըն իքինճի գէվճէսի Մարիամ տախի 1892 Օգոստոս 23տէ գօլէրատան թուրքուլուպ վէֆաթ էյլէտի: Անըն վէֆաթընտան սօնրա Պատ. Գրիգոր թէքրարէն թէէհհիւլ էթմէլիպ պիր միւտտէթ այրընս քէնտի խանէսինտէ սաքին օլտու: Սօնրա օղլու Յովհաննէս կէլիպ աիլէսի իլէ պէրապէր քէնտինին եանընտա սաքին օլտու: Անըն Տէրիսաատէթէ նազլ էթմէսի իւզէրինէ, տիկէր օղլու Գօֆին՝ աիլէսի իլէ կէլիպ քէնտի իլէ թէմէքքին էթմիշ տիր:

Իքինճի վէվճէսինին հէմշիրէսի Օր. Թուիկ եանընտա սըղընաճաղը պիր քիմսէսի օլմատըղը իշիւն, սէնէլէրտէն պէրու Պատ. Գրիգորըն խանէսինտէ, օլ խանէնին պիր ազասը մագամընտա պոպունմիշ օլուպ, պու սօն սէնէլէրինտէ տախի հալա անը քէնտի խանէսինտէ հըֆզ էյլէմիշ, վէ անըն պու իխթիյարլըզ սէնէլէրինտէ տէ հէր պիր իհթիյաճընը տէֆ ու թէսվիյէյէ հիմմէթ էյլէմիշ տիր:

Վէ հասըլ Պատ. Գրիգոր պէօյիւք պիր քիլիսէնին

պիհիսապ դաիւկէրի իլէ պերապէր պէօյիւք պիր ֆա-
միլեաներն աղլոր մէսոպիյէթլերինի տէ թաշլմըշ տըր:
Գիլա յիւպէլ պէշէր օլտուլը միւնասէպէթլէ նազըս պու-
լունտորղը ճիհէթլեր օլմուշ իսէտէ, տաիմա ըիյասըզ պիր
րուհ իլէ քէնտի վազիֆէլերինին իֆասընա սայ էյլէմիշ
տիր: Վէ Րապպ քէնտինի միւպարէթլէմիշ օլտուլը հալտէ,
վազթըյա շօ պիքէս եէթիմ մազամընտա խայրիսահ
զաթլարըն հիմայէսի ալթընտա վիզայէ օլունմուշ օլան
Գարա Գրիգորըն, վէֆաթ էթմիշ օլան իւշ օղլան վէ
իւշ գրգ վէ 7 թօրնլարընտան մատա էլեէվմ հայաթ-
տա օլան 5 օղլու 2 գրգը վէ 23 թօրունլարը վար տըր,
եանի ճէման 13 էվլատը վէ 30 թօրունլարը օլմուշ
տըր: Վէ «էվլատլարը զալգըպ անըն հազգընտա միւ-
պարէք տիր» տէրլէր, վէ անա հիւրմէթլերինի պէյան
էթմէք իշին իսմինի իպգա էթմէք իսթէյէրէք, «Գրի-
գորեան» լազապընը քէնտիլէր իշին ֆամիլեա իսմի իթ-
թիխազ էյլէմիշ տիրլէր:

ՊԱՏ. ԴԱՐՈՒՄ ԳՐԻԳՈՐԷՆ ԷՎԼԱՏ ՎԷ ԹՕՐՈՒՆԼԱՐԸ

Գարա Գրիգորըն՝ պիրինճի գէվճէսի Լուսիատան էվլատը՝

1. Մարիամ +

2. Ասրաթիւն

Պիրինճի գէվճէսի Վարդենիտէն էվլատը՝

(1) Եսայի

(2) Գրիգոր +

Իքինճի գէվճէսի Աննատան էվլատը՝

(3) Լուսիա

ՊԱՏ. ԳՐԻԳՈՐԸ ԻԻՋ ՕՂՆԻ, ՊԻՐ ԴԸՋԸ, ԿԻՐԱՆՈՒՄ ՎԷ ԽՕՐՈՒՆԱԼԱՐԸ

ՊԱՏ. ԳՐԻԳՈՐ ՕՐԾԱՄԵԱՍ, ՍԱՊՈՐԻՍԱՍ ՕՂՆԱՆ, ԲԱՐՈՒԹԻՆ, ՍԵՐՈՍԱՊՈՐԻՍԱՍ ԿԻՐԱՆՈՒՄ ՎԷ ԽՕՐՈՒՆԱՆ
 ՍՈՐՈՍԱՊՈՐԻՍԱՍ ՕՂՆԱՆ, ՍԵՐՈՍԱՊՈՐԻՍԱՍ ԿԻՐԱՆՈՒՄ ՎԷ ԽՕՐՈՒՆԱՆ

(4) Սամուէլ +

(5) Իւղնի

(6) Պէ՛հրէ

(7) Խոփակ

(8) Խարի

(9) Հրանտ

3. Էննիւկ +

4. Շէփէր +

5. Կոփաննէւ գէփնէսի Ինքեկա . էփատր՝

(1) Էֆրանիա

(2) Երուանդ

(3) Վահրամ

(4) Բիւղանդ +

(5) Իւլէրի

(6) Իրամ

6. Խոփակ +

7. Բենիամին +

Գարա Գրիգորէն՝ Իքիննի գէփնէսի Խարիամատան էփատր՝

8. Ինքեկա

9. Գոֆին . գէփնէսի Լուսիա . էփատր՝

(1) Գրիգոր

(2) Խոփակ

(3) Վէրանիյա

(4) Երուարդ

10. Սամուէլ +

11. Իրաննակ

Պիլփիննի գէփնէսի Սամանատան էփատր՝

(1) Խարի +

Իքիննի գէփնէսի Շիւրիատան

(2) Խարիամ

(3) Իրանն

(4) Բիւղանդ

12 *Բերտարէ, զէվնի Տօգ. Թովսէփ Պէզնեան, էվլաար՝*

(1) *Ճօսֆին*

(2) *Ալիս*

(3) *Ճօրնի +*

(4) *Բիւզանդ +*

(5) *Մարի*

(6) *Բօզա +*

(7) *Եադուկ*

13 *Դաւիթ*

Յ.

ՈՒՄՈՒՄ ԷՀԱԼԻ ԻԼԷ ՕԼԱՆ ՄԻԻՆԱՍԷՊԱԹԸ

«Ինչպէս որ զիսկէն իմացաւ իմացաւ իմացաւ
- Ինչպէս որ իմացաւ իմացաւ իմացաւ»
ԹԻՒՆ 12. 17.

Պատ. Դրիգորըն քննտի աիլէ վէ քիլիսէ տաիրէ-
սինտէն խարիճտէ պուլունանլար իլէ ալագասը տախի
շայան ը տըղգաթ պիր սուրէթտէ օլմուշ տըր:

Այնթապտաքի Փրօթէսթան ճէմաաթընըն ըէիս ի
րուհանիսի մագամընտա, ճէմաաթը իլէ հիւքիւմէթ ի սէ-
նիլ, արասընտա իֆա ի վէզաիֆ էթտիլի պիւթիւն միւտ-
տէթնէ տէվլէթ ի մուֆախիսամմասընա գարշը իպրազ
էթտիլի **Ի**թիսասաթ ը ուպուտիլէթ քեարանէսի վէ աթ-
վար ը սատագաթփէրվէրանէսի իլէ մարուֆ վէ մէշհուր
օլմուշ օլուպ, շէհրիմիզէ կէլէն պիլհիւմլէ մէմուրիլն ի
տէվլէթ իլէ իհթիրամաթը վաճիպէ իլէ կէօրիւշմիւշ, վէ
պէօյլէնէ, ճիւմլէսի թարաֆընտան սէվիլմիշ օլտուղը
կիսիլ, շէհրիլն միւթէհայլիզանընըն տախի հիւրմէթ վէ
մուհապալէթինի քննտիսինէ ճէլպ էյլէմիշ տիր: Շէհրի-
միզ էշրաֆընտան շաիր ի շէհիր Հասըրըն գատէ, պիր
կիւն քննտի մէրքէպինէ ըաքիպէն սօգագտա կիտէր իքէն
Պատ. Դրիգորա թէսատիւֆ էտէր: Վէ անա խիթապէն
«Պատ. Դրիգոր, պէն էօյլէ հէր քէսի թէրքիմէ ալմամ»,

լաքին սէնի սէվէրիմ, պուլուր, թէրքիմէ պին» տէյիւ քէնտի իլէ լաթիֆէ եափմը տըր:

Գարա Գրիգոր էրմէնի քիլիսէսինի թէրք էտիպ, Ինճիլի քիլիսէ իլէ պիրլէշտիյինտէ պիլա շիւպհէ պու իքի քիլիսէնին արասընտաքի թալիմաթճա ֆարգ քէնտինին տիգգաթ վէ մէրագընը ճէլպ էթմիշ վէ սէնէլէր իլէ օլ խուսուլարտա միւճատէլէ վէ միւպահէսէլէր էթմիշ օլտըղընտան պիւթիւն միւտտէթ ի էօմրիւնտէ մէսէլէ ի մէգքիւրէ քէնտինճէ հաիգ ի էհէմմիյէթ վէ ճալիպ ի մէրագ պիր խուսուլ օլմուշ տըր: Պինաէն ալէյհ փէք չօգ տէֆա վազլարընտա մատտէնին օլ ճիհէթինէ տէօնմէյի վէ էրմէնի քիլիսէսինէ գարշը Ինճիլի թալիմի թէքիտ վէ մուհաֆազա էթմէյի սէվէր իտի: Պու շէյ պազէն Լուսաւորչական պիրատէրլէրէ նախօշ կէլիր իտի իսէտէ, եինէտէ քէնտինին ըիյասըզ թապիաթը վէ լաթիֆ վէ նէճիպ սիրէթի անլէրին տախի հիւրմէթ վէ մուհապպէթինի ճէլպ էյլէմիշ տիր: Օլ ճէմաաթըն քահանայլարը իլէ սամիմի ալազատա պուլունտըղը կիպի, ճէմաաթըն էքսէրի քէնտինի թանըր վէ պիր փէտէրէ կիպի հիւրմէթ վէ ըիայէթ էտէրլէր:

Լաքին Պատ. Գրիգորըն էն պէօյիւք տօսթլարը ֆագիրլէր վէ խասթալար օլմուշ տըր: Տաիմա քէնտի ճէմաաթընա թէնպիհ էտէր իտի քի, խասթալարը պուլունտըգտա հէքիմէ կիտէր իքէն քէնտինէ տէ խապէր վէրմէյի ունութմասընլար: Տիւյիւն էվինէ կիթմէքտէն զիյատէ խասթա էվինէ կիթմէյի թէրճիհ էտէր իտի:

Լաքին սալթ քէնտի ճէմաթթը արասընտաքի խաս-

Թալարը գիյարէթ էթմէյի քէնտինէ վազիֆէ աստ էթմէմի; տիր Խասթա տրր տէյի իշիթտիյի քիմ օլուր իսէ օլսուն. կէրէք Փրօթէսթան. կէրէք Լուսաուրշական. կէրէք զէնկին. կէրէք Ֆագիր. անը պիր տէֆա գիյարէթ էթմէյի իտի: Լաքին սալթ կիտիպ թէսէլլի էտէրէք յրգմագ. էլինտէն կէլէն մուսվէնէթի էթմէյէ տէ շիթապան օլուր իտի: Ֆագիրլէրէ տօգթօր կէթիրիր. ելլէնէք վէ իլան թէտարիք էտէր իտի: Տօգթ. Շէփրրտ. Տօգթ. Հապիպ Նազարեան, Տօգթ. Յովսէփ Պէզնեան վէ Այնթապըն սաիր տօգթօրլարընա էփէյի մէննանէն իշ թուրթըմըշ տըր: Անլէր տախի Պատ. Գրիգորըն պու Նէվ թէքլիֆլէրինին իճրասընը քէնտիլէրէ սիր իմթիյագ աստ էտէրէք մուհապպէթլէ իճապէթ էլլէմիշ տիրլէր:

Ֆագիրլէրէ գարշը խուսուսի պիր իշթիրաք վէ մուհապպէթի վար տըր: Զիլիսէնին սարկաւագլարընը պօշ տուրտուրմագ իտի: Խուսուսա շու սօն սէնէլէրինտէ ֆուգարա իշին գրշ գախիրէսի վէ եագանագ թէտարիք էթմէք. վէ անլէրի էլեամը շիթատա թէվզի էթմէքլիքտէն մէսէրրէթ տույմուշ տըր: Պու շէյտէն պազը թէնպէլ ֆագիրլէր իսթիֆատէ էտէրլէր, հաթթա պաղլար քէնտինի իղֆալ էտէրէք էլինտէն լիզումսըզ ելրտէ իանէ ալրրլար իտի իսէտէ. քէնտիսի էն Նէճիպ հիսսիյաթտան թէշփիզ օլունարագ պունը էթտիյի վէ յօղլար տախի հագիգաթէն միսթէֆիտ օլտուղը իշին սլ կիպիլլէրէ իղմագը այն էտիլիր: Պու իանէլէրտէ քիլիսէ վէ մէզհէպ ֆարգընա պագմամըշ տըր:

Ղարիպէներէ տէ չօգ մուսվէնէթ էտէր , խասթալարը իչին իլաճ վէ տօքթօր պուկտրգտան մատա , իշսիզլէրինէ իշ պուսմաղա չալըշըր վէ մէմլէքէթէ կիտէճէք օլանլար իչին եօլ քիրասը վէ ազըզ թէտարիք էտէրէք եօլա գօշար իտի :

Պու ճիւմլէ խայրխահանէ իշլէրինտէ ճէմաաթընըն զէնկինճէ ազալարը փէք նէճիպանէ պիր սուրէթտէ քէնտինի թէշվիգ էթմիշլէր . վէ պու խայրխահ իշլէրէ անլէր տախի քէնտի իլէ իշթիրաք էյլէմիշ տիրլէր :

Լաքին ֆուզարա վէ միւհթանճիյնէ մուսվէնէթի անճագ կէնճլիյինտէ վէ կէշմիշ սէնէլէրտէ իֆա էյլէմէմիշ տիր : Պու կիննէ գատար այնի խայրխահ խըտմէթլէր իլէ մէշղուկ պուկունմագտա տըր : Վէ պունա պիր միսալ մագամընտա միւսիլէյհին 1905 դեկտ. 15 տէ քէնտի էվլատլարընտան պիրիսինէ եագտըղը մէքթուպտան աթիտէքի գըթայը իգթիպաս էտէրիգ :

«Իշթէ գըշ կէլիպ չաթտը , պէն ֆագիրլէր իչին ճանըմտան զախիրէ վէ էօտինճ վէրմէք եօլունտա պին դըշ . գատար սարֆ էթտիմ : Գըշտա էսվապ իսթէյէն չօգ , օնու վէրէմէմ : Անճագ գար գափույը պաստըգտա , աճ գալան եէթիմ , եէթիմէ , իխթիյար գարը վէ գօճալարա՝ օլան զախիրէ վէ օտունտան պիրազ շէյ եարտըմ էտէրսէմ իշթէ օ տուր : Պու կին ֆիլիպպոս էֆ.տէն էլինտէ շու մէքթուպը պուկունան պիր գարը կէլտի , օգու , պագ :

տէյիւ եալվարտը : Մութպաղա Էնիպ պիր աշ գազանը ալտըմ, ալթ էվէ Էնտիմ, օ գազան իլէ իքի գազան պուղուր, պիր գազան տէօյմէ, պիր գազան մէրճի-մէք, պիր գազան գուրու իւզիւմ, էվին էքմէյինտէն տէ 2 էքմէք վերիպ, “Հէլէ կիթտիյին կիպի պունլարը չօճուզլարա վէր,, տէյիպ օնու եօլլատըմ: Օլ չըզըն-լարը, շու էքմէյի պու գարը նէ սէվինճլէ ալըպ կէ-թիւրտիյիննիւ կէօրմէլի իտի: Օնու սափտըմ: Եյվան-տա՝ գօճասընըն իքի կէօզիւ քէօր, գարընըն պիր կէ-զիւ քէօր (իքիսինին պիր կէօզիւ վար իտի) գարը կէլ-միշ տուրույօր իտի: Օնուտա պիր գազան պուղուր իլէ սափտըմ: “Ուն, ուն,, տէտի տուրտու: “Պու սէնէ ունոմուզ եօգ,, տէտիմտէ կիւճ իլէ այրըլտը: Գազանը մութպաղա գօյմազ իչին օտայա կիրտիմ, 14—15 եաշընտա պիր գըզ գարշըմա չըգտը: “Անամ էվտէ խասթա, իխթիյար պապամ, ուֆաճըզ չօճուզլար աճ տըրլար, նէ վէրիսէն օնլարա կէօթիւրմէյէ կէլտիմ,, տէտի: Գազանը ալըպ, պիր գազան պուղուր տա օնա վերիպ, անտէն տահա մէսարիֆլի պիր ֆագիր իշինէ պաշլատըմ: Սէքիզ սէնէ տիր ճէմաաթըմըզտան պիր ֆագիր, Իսկէնտէրուն իսկէլէսինէ կիթմիշ, պէր կէ-զինէ թօզ կէլմիշ իտի: Պիր հէքիմէ կիթմիշ, “Պէն կէօզ հէքիմի տէյիլիմ, սանա պիր քիրա թութայըմ Այն-թապա կիթ, իշթէ սանա եարըմ մէճիտիյէ, պունըտա եօլ խարճըղը էթ,, տէյիպ պուրա եօլլամըշ: Պու ա-տէմին ինատճա պիր գարըսը վար իտի: Պու գարը գօճայը իչէրի ալմամըշ: Էվտէ ալթընա ալաճաղը եա-

թագ, եօրդան, մինտէր պիր շէյի եօգ : Պիր օտա
պուլտում, թէյիս ալտըմ քի իշինէ սաման եա նանաթ
եօնկասը տօլտուրարագ, մինտէր, եաստըգ եափտըր-
մալըլըմ : Պիր գարըր՝ էսքի միթիլ պիր եօրդան վէթ-
միշ, օնա եիւզ եափտըրաճաղըմ, ալթընա հասըր փի-
սիւր սէրտիրէճէյիմ : Կէօգիւնէ խասթախանէ հէքիմլէրի
պագմըշ. "իւշ այ գատար գալմալըսըն, օնտան սօնրա
ամէլիյաթ էտէրսէք Ֆաիտէլի օլուր,, տէմիշլէր : Պունը
օ էվտէ օթուրտաճաղըգ, պիր կէօգիւ իլէ պիրագ խա-
շըլ սարըպ կիւնտէ 40—50 փարա գազանըպ իտարէ
օլմալը : Շու պիր գաշ կիւնտէ հէմ պու տէտիյիմ շէյ-
լէրի հէմ տէ պիր յոգըրըգ թէտարիք էտիպ քէնտինէ
վերմէլիյիգ : Ֆագիրլէրին հալլարընճա էօյլէ հալլարա
րասթ կէլիյօրում քի, ասէմ տայանամայօր : Ալլահ-
տա գուվվէթ հատտսըգ տըր, համտ օլսուն լազըմ
օլանը վէրիյօր :

Փէտէրին
ԴԱՐԱ ԴՐԻԳՈՐ

ՊԱՏ. ԳԱՐԱ ԳՐԻԳՈՐ (1882 թ.)

ՇԱԽՍԻ ԱՏԷԹԼԵՐԻ

« Զէք չէ քի Լազար, վէ Թեմէ-Պէք վէ Լազար
 Լազար վէ Լազար վէ Լազար...
 Լէւոնտ Լազար Թէմէ-Պէք Լազար... »
 Գլխ. Գ. Գ.

Պատ. Դրիգոր սրհնէթնէ սաղլամ վէ տինճ օլտը-
 դրնտան զօլայ զօլայրնա իխթիյարլանմատը: Սաղլամ
 պիր ճէսէտէ մալիք օլմագլա պերապէր իլքինտէն էյի
 ատլթլէրի իտման էյլէմիշ իտի: Էն զիյատէ մէշղու
 պուլունտըղը սէնէլէրտէ, վիւնուտ իտմանընա չօզ էհէմ-
 միյլթ վէրիր իտի: Ազշամլարը շէհրին ճէնուպի ճիհէ-
 թինտէ վագր Տիւզ թէփէ նամ մահալա կիտէրէք պիր
 էյի թէրլէյինճէյէ գատար եիրիր վէ զօշար իտի:
 Վէ հէր Խապահ, եազ գըշ, սօղուզ սու իլէ պանեօ
 Խաիրպ, վիւնուտընը խալլը իլէ օղալար իտի: Եէթ-
 միշ պէշ — սէքսէն սիննինէտէք պու ատէթինի տէ-
 վամ էյլէմիշ տիր: Իշթիհա իլէ եէր, շէվզ իլէ իշլէր
 վէ տլրին ույգու ույուր իտի: Իշրէթ գաթիէն իսթի-
 մալ էթմէմիշ օլուպ, եէմէքտէ տախմա իթիտալ գաի-
 տլսինէ թիպլէթ էտէր: Անճազ սիկարա իշմէք ատէ-
 թինէ միւպթէլա օլուպ, անր տա թէրք էթմէյէ տէ-
 ֆալարճա չալըշմըշ իսէ տէ, մուվաֆֆազ օլամամըշ

տըր, շու գատար քի անը տախի իթիտալ իւզրէ իսթիմալ էտէր: Արա սըրա անը թէրք էթմէյէ գարար էտէր վէ պիր գաչ այ սիկարա իչմէյէրէք կէչիրիր իտի իսէտէ, սօնրա եինէ պաշլար իտի: Պիր տէֆա Տօգթօրլարտան պիրի պիր խասթանըն իւզէրինտէ պատէլ մէվթ թէշրիհ իճրա էտէր իքէն քէնտիսի իւսթէ կիտիպ, մէվթանըն ճիյէրինի եարալար իլէ տօլու կէօրինճէ, «Պու նէ տիր» տէյիւ Տօգթօրտան սօրար: Օ տախի «Թիւթիւն իչմէքտէն պէօյլէ եարա օլմուշ» տէմիշ: Պունտան միւթէէսսիր օլարագ էվէ կէլտիյինտէ, թիւթիւն իչմէյի թէրք էտէճէյինի սէօյլէտի: Պիր գաչ այ սօնրա պիր կիւն օտասընա կիթտիյիմտէ պագտըմ քի, օտատա սիկարա տիւմանը վար: «Նէ տիր պու, ֆէտէր» տէտիյիմտէ, «Օլմատը, եինէ պաշլատըմ» տէյիւ ճէվապ վէրտի:

Պատ. Գրիգոր ինթիզամա ըիայէթ էտէր վէ էվտէ հեր շէյին մունթագամ օլմասընա տըզգաթ էտէր իտի: Գըշլըզ գախիրէյի թէտարիք էթմէքտէ վէ սաիր սըրալարտա իշլէրի ինթիզամ իւզրէ իճրա էտէր իտի, պու շէյէ թա քիւչիւքլիյինտէն ալըշմըշ օլտուղը հալտէ, նիչէ սըրալարտա իշլէրին թէմիզ վէ մունթագամ օլմասընա Պազարպաշը Սարգիս աղանըն նէ գատար պէօյիւք էհէմիյէթ վէրտիյինէ տաիր մէնգըպէլէր սէօյլէր իտի:

Էլինէ կէչէն փարալարըն հիսապընը փէք տըզգաթլա հըֆզ էթմէքտէ օլմուշ տըր: Մէքթուպ զարֆլարը, սիկարա քեաղըտլարը հէփ ուֆագ թէֆէք հիսապլարը իլէ տօլու օլուր իտի: Հէր սէնէ մաաշընըն իւշրինիւ

Բապպա թախսիս էտէր: Հէր այրն մաաշընը ալտրգտա
իշրիսնիւ այրորր, պիր թարաֆա գօր, վէ անը բու-
հանի մագսէտլէրէ սարֆ էտէր: Թնա հիշ տօգունմադ:
Պու սէպլպտէն տաիմա բուհանի վէրկիսինի վէրտիք-
տէն մատա, ֆուգարա վէ սաիրէ իշիւն Եանընտա իանէ
էտէնէք փարասր էքսիք օլմադ:

Հիսսիյաթնա փէք շէվզլի իտի: Սապահլարը սօ-
դուգ սու պանեօսընը Եափտրգտան սօնրա, էպիսէսինի
կիյէր իքէն հիսս էթտիյի սրհհէթ վէ գուվէթտէն տօ-
լայր մէսէրրէթ իլէ տօլարազ, խուսուսա Բապպտա
պուլտրդր մէսէրրէթտէն սանրըսըն գալպի գապընա
սրդմագնասընա, յօնուգ կիպի սէքիպ սըշրատըղընը, վէ
էլլէրինի պիրի պիրիսէ յարփարազ: Ել համտ Ուլլահ,
Եա Բապպի: Ել համտ Ուլլահ: Ել համտ Ուլլահ տէյի
նիտա էլլէտիյինի յօգլարնա տէֆա իշիթմիշիգ տիր:

Ինանտրդր շէյի շէվզ ու շէթարէթլէ ինրա էտէր
իտի: Պու խուսուստա քէնտիսին ահվալը չօգ տէֆա
Դաւիթին ահտ սանտրդր Էսնիւնտէ օյնամասընը խաթ-
րըմա կէթիրմիշ տիր: Ճիլվազրտա Դաւիթ քէնտիսին
էն գիյատէ սէվիպ հայրան օլտուղը փէյղամպէրլէրտէն
պիրիսի իտի: Թէրլէնսիւմի իշթահլը, խըտմէթի շէվզլի,
տուասը հէրարէթլի, գօնուշմասը շէն վէ ֆէրիհ տիր:
Նազլիյէթ սէօյլմէքտէ վազաա նիգիպլիւնա Ատուր
աղայա Եէթիշէմէկ իտի իսէտէ, միւսահէպէսի խօշնագ-
լիյէթլըրլէ թէգեին Լտիլիր: Սէօսիւք վէ կէվշէք իշ
թուլմաղը սէվմէզ:

Չօնուպարը սէվեր վէ քէնտիսի տէ յօնուգլար թա-

րաֆընտան սէվիլի: Ճէմաաթընըն պէօյիւքլէրի իլէ մուարէֆէսի օլտուղը կիպի., չօճուգլարը իլէ տէ կէօրիւշիւր իտի: Ճէմաաթընտան պիւրի իլէ կէօրիւշտիւյիւնտէ անըն գարըսընտան, գաին փէտէր վէ գաին վալիտէսինտէն խապէրլէր ալմագ իսթէտիյի միսիլլիւ, չօլուգ չօճուգլարընըն տա հալ ու խաթըրլարընը սիւալ էտէր: Պու գատար չօլուգ չօճուգլարըն, պէօյիւք վէ քիւշիւքլէրին իսմինի խաթըրընտա սապատըղընա թէաճճիւպ էտէր իտիմ:

ԺԱ.

ՏՈՍԹԱՐԱՐՆԸՆ ՇԵՀԱՏԷԹԻ

Հիմա՛ք վա՛հագ ա՛յս քի Եփեսոսացիք . . . փառք
 շէ՛տաւ թէ՛ ժողովոյ պառնոյ 1 ՅԻՐ. 2. 2. 7.

ՅԻՐ. Ը. ՅՈՒՐԷՐ

11. Խ. Դոք. 5-ին բէթի. վէ ա ղուն միւ օմ. Թ Լէյնմատոյ միտիօնէրի)

Պատ. Գրիգորըն էօմրիւնտէ պանա Ըն էվվէ վէ տաիմա թէսիր էտէն շէյ, անըն քէնտի քէնտինի, քէնտի իշինէ քեամիլէն վազֆ ու թէսլիմ էթմիշ օլմասը, վէ Եօրուլմազ պիլմէզ գուվվէթ վէ սապր իլէ անը ինրայա սայ էթմէսի իտի: Օ հիշ պիր կիւմիւյի ֆէթհի նազապիլ պիր շէյ տէյիւ թանըմազ, հիշ պիր թէլէխիսիւրտուն մէֆթուր օլմազ, հիշ պիր թէհիքէտուն զօրզմազ իտի: Պիր յօպան մազամընտա ֆիլան պիր շէյի քէնտի ֆարգը տըր տէյիւ պէրրազ պիր սուրէթտէ կէօրտիւքտէն սօնրա, թա օլ շէյի ինրա էտինճէյէտէք րահաթ օլամազ իտի: Պու սըֆէթ ի մախսուսէսի, քէնտինին ճիւմլէյէ մալիւմ օլան թազվասը վէ տէրին իշթիրաքի թապիաթը իլէ պիրլէշէրէք, քէնտինի հազիզաթէն յուվաֆֆազ յօպան էյլէմիշ տիր, պունը հէր քէս գապուլ էտէր: Անըն հայաթընըն թէսիրի ղայէթ վասի, վէ տէրին օլմազլա պէրապէր, էմինիմ քի փէք տէվամլը օլաճազ տըր:

Վէ զանն էտէրիմ քի Թիւրքիատա Փրօթէսթան քիլի-
սէլէրին իլք Թարիխինտէ Այնթապլը Գարա Գրիգորըն
իսմինտէն զիյատէ հիւրմէթ վէ ըիայէթ էտիլէճէք ազ
իսմլէր պոպունաճագ տըր :

Հօնորա Հոկտ-25. 1905

Ա. ՅՈՒԼԸՐ

ՓՐՕՑ. ԱՆԴՐՈՒՆ ՊԵՋՃԵԱՆ

(Մ. Թ. Գօլէճի փրօթէսօրլարընսան զըսէմլիսի, վէ 50 սէնէսէն պէրու
Պաս. Գրիգորըն քիլիսէսինին ազասը)

Պատ. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանը, սէպավէ-
թիմտէն պէրու Թանըմըշ, վէ Այնթապտա պոպունմա-
տըղըմ պիր զաչ սէնէ միւսթէսնա Թուրքուտըղը հալ-
տէ 1856տան պէրու քիլիսէսինին ազալարընտան պիրի
մագամընտա քէնտի իլէ պէրապէր պոպունուպ իշլէմի-
շիմ: Միւմաիլէյհ պիր Ֆէրտ մագամընտա ալընտըգտա
պիւթին էօմրի իմթիսալա շայան պիր Խրիսթիան էօմ-
րիւ օլտոտընա քէնտինի հէր Թանըյան շէհատէթ էտէ-
պիլիր: Ուզուն էօմրէ մախսուս օլան տէրտ ու էլէմ-
լէրտէն հիսսէսի ազ օլմամըշ իքէն, անլէր քէնտինի
չէօքտիւրէմէմիշ տիրլէր: Ֆազիլէթի ճիհէթիլէ ազլարա
նասիպ օլան կէնճ պիր զէվճէտէն մէմուրիյէթինին հէ-
ման իլք սէնէլէրինտէ մահրում էտիլմէսի, իքինճի
զէվճէսինին զօլէրա աֆէթինէ օղրամասը, պիրի 28,
օլ պիրի 39 սիննինտէ իքի օղոպլարընըն վէֆաթը
խապէրի. վէ պու էօմրէ աիտ տիկէր ղաիլէլէր չօզլար
իչին ատէմի Թագաթտան տիւշիւրիւպ, տիզլէրինի կէվ-
շէտէճէք հալլար իքէն, Պատ. Գարա Գրիգոր քէնտի-

սին խալիս ի՞նքնը. ֆերի՜ թապիաթը. իրատեթ Ուլ-
լա՛հա թէսիսիյէթի. վէ հզէկիա կիպի հէփ տէրտլէրինի
իլահի տէրկէահա արզ էյլէյն իպատէթքեար աստէթի
սայէսինտէ. պու կիպի աղըր գիյարէթլէրին սըգլէթի
աթթընտան թէզ գալգրպ. շէն եիւրէք վէ տէրունի մէ-
սէրրէթլէ խըտմէթինէ տէվամ էտէպիլմիշ տիր: Զօպան
մազամընտա մուվաֆֆազիյէթինին սըրըր պազը տէ-
րէճէ վազթընա համլ օլունապիլիր իսէտէ. տահա
գիյատէ. քէնտի շախսիյէթինտէ արանըլմազ կէրէք տիր:
Ինճըլիյի էյամընտա շիմտիքի կիպի մունթազամ մէք-
թէպլէր մէվնուտ օլմատըղընտան, մէքթէպի թալիմի
պիթթապի մահտուտ իքէն տէ. պիր սատըրզ յօպանա
եազըշան դայրէթի. մուամէէսինտէ սաֆվէթ վէ խա-
լիսլէթի. Բ. Մուզատտէսէ իպֆէթի. էյգըսսա էօմրիւնտէ
գահիր օլան շախսի տիյանէթի փէք յօզլարընը քէնտի
մինպլէրինէ. վէ քիլիսէսինէ **ճէզպ էյլէյն** գուվվէթլէր
օլտուզլարըր կիպի. քիլիսէ իլէ ալազասընըն եարըմ
ասըր սիւրէն պիր միւտտէթ տէվամ էտէպիլմէսինին
հիքմէթի տախի թարաֆէյնին սատազաթ վէ ֆէտա-
քեարըղընտա կէօրիլմիշ տիր: Սօն սէնէլէրտէ մին-
պլէր խըտմէթինտէն մուաֆ թուլթուլտըղըր վազթլարտա
պիլլէ պօշ տուրմայրպ վազթընըր վէ գուվվէթինի ֆու-
պարա վէ պիքէսանա եարտըմ էթմէյէ հասըր էյլէմիշ,
վէ պու մէշղուլիլէթ անլէր իչիւն օլտըղըր գատար վէ
պէլքի տահա գիյատէ քէնտի իչիւն մուճիպ ի մէսէրրէթ
պիր խըտմէթ օլմուշ տըր:

ՎԵՐ. ՄԱՆԱՅԻ ՓԱՓԱՋԵԱՆ

(Օն իքի սենեակէն զիյառէ պիր միւսսէն յօպանլըգաս Պաս. Գրիգորըն
Բէֆիգի)

Իշպու միւհթէրէմ զաթ՝ 1907 Մարտ 2 յէ գատար սաղ գալըր իսէ, քէնտինին մէմուրիյէթ ի րուհանիյէյէ թախսիս էտիլմէսինին էլլինճի տէվրի սէնէվիսինի սէլամլամաղա նաիլ օլաճագ տըր: Զաննըմըգա պու նէվ պիր Յոքելեման՝ տիյարըմըգտա պաշգա հիյ պիր Ինճիլի Փրօթէսթան չօպանա իսապէթ էթմէմիշ օլան պիր ինայէթ ի Իլահիյէ տիր:

Պու եարըմ ասը միւտտէթին պիւթինինիւ քէնտի վաթանընտա, վէ անըն գըսմը ազամընը, եանի 40 սէնէսինի պիր թէք քիլիսէտէ իշլէմէքլէ իմրար էթմիշ օլմասը տախի պիէմսալ պիր վագըա տըր:

Մէգքիւր միւտտէթ զարֆընտա միւմաիլէյհին խըտմէթ էթտիյի քիլիսէ հէր խաթթ իւզէրինտէ օլ տէրէճէ թէրագգը էթմիշ տիր քի, նիյէ խուսուսլարտա անը Մէմալիք ի Օսմանիյէտէ էն գուվէթլի Ինճիլի քիլիսէ թէսմիյէ էթմէյէ թէրէտտիւտ էթմէյիգ: Զիլիսէնին շու խարիգ իւլ ատէ թէրագգի վէ մուվաֆֆագիյէթինտէ քէնտի իլէ պէրապէր պաշգա նիյէ զաթլարըն հիսսէսի օլմուշ իսէտէ, պիգ անճագ քէնտինէ թէալլիւգ էտէն ճիհէթլէրի թատատ էտէրիգ:

Էն էվվէլ տիյանէթ ի շախսիյէ խաթրա կէլիր: Պու զաթ հէր քէսին նազարընտա, խուսուսա քէնտի ճէմաաթը թարաֆընտան, էհլ ի իման վէ թագվա պիր քիմսէ տէյիւ թանըլմըշ տըր:

Անրն մինպէր խրտմէթլերինին նել ու քէյֆլէթի
որոգցաթա շայան տոր: Անրն վազլարը, պախուռա
յօպանլորդրնն իդ քնրսֆրնտա իրատ էթտիյի վազար,
ճարտասանական օլմագտան զիյատէ Աստուածաշնչական
օլմուշ տոր: Անլէրտէ սէնաթ ազ, ամմա բուհ վէ հա-
յաթ յօգ օլմուշ տոր: Մինպէրտէ Քիթապը Մուգատ-
տէսի գուվվէթլէ իսթիմալ էթմէք իսթիտատընա մալիք
օլմադլա, ճէմաաթրն գալպի իզէրինէ Ալլահըն քէա-
մրնր թապ էթմէյէ մուվաֆֆազ օլմուշ տոր: Քիթապ-
տան վազ էտէն պիր վաիզ օլմուշ տոր:

Էվսաֆը ախլազիյէսինին յաթըսը սատէ տիր:
Սաիգալարը շէֆֆաֆ, վէ գալպի դարազ ու ատավէթ-
տէն արի օլան պիր քիմսէ տէյի թանըլմըշ տոր: Պիր
քիլիսէնին իտարէսինտէ սաֆվէթ ի գալպին, «ուսթա-
լորդ» վէ գէքեատան տահա զիյատէ միւպարէք պիր
խասսիյէթ իտիյինին իսպաթը քէնտիսի տիր:

Իյք վազթլարտան պէրու ֆուգարայա վէ դարիպ-
լէրէ իշթիրաք վէ մուավէնէթ կէօսթէրմէք անըն էվ-
սաֆը մախսուսէսինտէն օլմուշ տոր:

Անրն իպատէթքեարլորդը զիքրէ շայան տոր: Թախ-
մինիմիզճէ անրն ալէնի տուալարը նիյէ քէրրէ վազլա-
րլնտան պիլէ զիյատէ միւսսիր վէ միւֆիտ օլմուշ
տորլար: Վէ սիր գաչ սէնէտէն պէրու վազ էթմէքտէն
անիզ գալմըշ իսէտէ, քիլիսէնին վազ խրտմէթլերինտէ
քէնտիսինին պազէն պիր ասայա տայանմըշ օլտորդը հալտէ
«ուզուն տուա»յը արզ էթմէսի Հայիկ Ինճիլի քիլիսէնին
ճէմաաթրնն միւթէհայյիր օլտորդը պիր մէնզարէ տիր:

Պու խասսիյէթլէր քէնտինտէ պիրլէշմիշ օլարագ քէնտիսինի Բապպըն պաղընտա ղայէթ ֆաիտէլի պիր իշնի գըլմըշ տըր : Մինպէրտէ զիյատէ միւզթէտիր , թալիմ ու թէրպիյէտէ զիյատէ իլէրի վէ զէքեա ու թէտպիրտէ զիյատէ մահիր օլան նիչէ վաիզլէրտէն զիյատէ , չօգ զիյատէ , Ալլահըն իշինտէ միւլէսսէր օլմասընըն սըրըր , պու ըուհանի խասսիյէթլէրին քէնտինտէ մէրքէզլէնմիշ օլմասը տըր :

Վէ Բապպըմըզ Յիսուս հէր զանղըմըզտան , պունտան , եանի քէնտիսինի խալիսանէ սէվմէք վէ պաղընտա սատըզանէ իշլէմէքտէն ֆազլա պիր շէյ թալէպ էթմէզ : Յիսուս Քրիստոսըն գուլու օլմագ քիֆայէթ էտէր :

Այնքասպ Հայիկ Ինճիլի Բիշուհ , 4 Նոյ . 1905

Մ . Կ . ՓԱՓԱԶԵԱՆ

ՓՐՕՖ . ՍԱՐԳԻՍ ԼԵՒՈՂԵԱՆ

(Մ . Թ . Գօլէճի Փրօֆէսօրլարընան)

Պու միւհթէրէմ զաթը 50 սէնէտէն պէրու թանրըրզ : Պու ուզուն միւտտէթտէ լայնգաթի պիզիմ չօպանըմըզ օլմուշ տըր : Պատուելի Գրիգոր (պու թարաֆլարտա օ՝ պէօյլէ թէսմիյէ օլունըր) սօն 15 գատար սէնէլէր զարֆընտա իխթիյարլըղըն մահտուտիյէթլէրի թահթընտա սըզըլմագտա պուլունմըշ տըր : Իմտի աթիտէ միւմաիլէյհ հազզընտա տէյէճէյիմիզ շէյլէր խըտմէթինին չօգճա իլք 35 սէնէլէրինէ մահսուր օլանագ տըր :

Պատ. Գրիգոր. Եմասլը արածընտա տախմա է:
 Եմասլ տէյի թանրմը տըր: Ալեսսէվիյէ հէր չո-
 պանտա պիր փարչա կէօզէ պաթան պիր եա զիյատէ
 խույ եա ղէվիչ պուլունըր իքէն. պու զաթտա օլ զա-
 պիտէն շէյլէր սալքի պուլունմամըշ տըր: Իֆաի մէ-
 մուրիյէթիստէ կէօսթէրտիյի զէքնապէթ վէ էհիյէթ
 խուսուսընտա պիթթապի գրիթիգալարա մարուզ օլա-
 կէմիշ տիր, լաքին 50 սէնէլիք ուզուն խըտմէթի էս-
 նասընտա շշախսընա հիւճիւմ էտիլմիշ իտիյինի պիզ
 տէր խաթըր էտէմէյօրուզ: Պատ. Գրիգոր շախսէն տա-
 իմա ումուրն նազարը իթիպարընը պախս օլմուշ տըր:

Պատ. Գրիգոր խանէսինտէ է: Եմասլ օլմուշ
 տըր: Էմասլտընըն իւզէրինէ գուվվէթի նուֆուզը օլմուշ,
 վէ անրտա ալէլ ումում սաղլամ սուրէթտէ գուլլանմըշ
 տըր: Խանէսինտէ պիր րուհանի քիւրէի հափա մու-
 հաֆազասընա յօզ տըզգաթ վէ դայրէթ պէզլ էթմիշ
 տիր: Չօնուզլըղըմըզտա խանէսինէ քէնտինին չօնուզ-
 լարը իլէ օյնամաղա յօզ կիտէր իտիք, վէ օրատա
 տախմա, պաշղա խանէլէրտէ ալէլ ումում պուլունմայան
 պիր րուհանի քիւրէի հափա պօզլար իտիք: Պատ.
 Գրիգորըն խանէսինտէ յօզ վէ աղըր թէճրիպէլէրի օլ-
 մուշ տըր. լաքին ճիւմլէսինիտէ սալքի ինսանիյէ ֆաիզ
 պիր գուվվէթ իլէ կէօթիւրմլքտէ պուլունմըշ տըր:

Լաքին հէր շէյտէն զիյատէ Պատ. Գրիգոր է: Եմասլ
 օլմուշ տըր: Նուր վէ մալիւմաթ խուսուսընտա
 քէնտինին զէմանընտա ղէֆիզլէրի պուլունան չօպան-
 լար արասընտա էօն սաֆտա պուլունմըշ տըր: Մէմու-

րիյէթինի սատըգանէ իճրա էթմիշ տիր: Վազթընըն վէ գուվվէթինին թէմամընը օլ ուղուրա սարֆ էթմիշ, վէ տաիմա էն էյիսինի եափմաղա չալըշմըշ տըր: Խըտմէթինի քէմալը կէրմի իլէ իֆա էթմիշ տիր: Միւմաիլէյհ էօլիւմէք վէ կէվշէք պիր ատէմ օլմագտան, վէ անճագ ըէսմի պիր սուրէթտէ իֆա ի վազիֆէ էթմէքտէն փէք իրագ օլմուշ տըր: Վազլարընտա էն պէլլի սըֆէթ ի մախսուէսի ճիտտիյէթ վէ քէրմիյէթ օլմուշ տըր: Ճէմաաթը արասընտա կիրիշ վէ չըգըշը վէ հաթթա սօգագտա եիւրիյիւշիւ պիլէ տիրի վէ ճանլը պիր սուրէթտէ օլմուշ տըր:

Պատ. Գրիգորըն շախսի թէսիրաթը էհալի արասընտա Մէլէքիւթ ուլլահըն լէյհինտէ օլմուշ տըր: Տիլի իլէ պիր ճինս, էօմրիւ իլէ ախէր պիր ճինս վազ էթմէմիշ տիր: Քէնտի պիր մէրքէզ օլուպ, քէնտինտէն պաշգալարա պիր նէվ ըուհանի հայաթ սիրայէթ էթմէքտէ օլմուշ տըր: Այնթապտա Փրօթէսթանլըղըն թէէսսիւս վէ թէրագգըսընա վասըթա օլմուշ տէյիւ զիքը օլունապիլէն սէքիզ-օն պէօյիւք ատէմլէրին արասընտա Պատ. Գրիգոր մէօթէպէր պիր մէվգի թութմըշ տըր, վէ պոլնտան սօնրա տախի իսմի մէտհ ու սէնա իլէ եատ օլունաճագ տըր:

Ս. ԼԵՒՈՆԵԱՆ.

միսալ մազամընտա զիքը էտէպիլիրիմ 1897 Յուն-
ուար իպթիտասընտա Ուրֆատա վուզու պուլան չո-
պան թախսիսի խըտմէթինի: Մէվսիմ գըշ օլուպ էօյլէ
եաղմուր եաղմագտա իտի քի, փէտէրինիզին Ուրֆայա
կէլէճէյինտէն գաթը իմիտ էյլէտիք: Լաքին հէմշիրէն
Բերսաթէ օլ արատա Ուրֆատա պուլունարագ, փէտէ-
րինին մութլագա կէլէճէյինի իտտիա էյլէտի, վէ ֆիլ-
վագը պու իխպարըտա տօղրու չըգտը: Էօյլէ ֆուրթու-
նալը պիր հավատա ազլար եօլճուլըզ էթմէյէ ճէսարէթ
էտէճէթլէր իտի: Պու իսէ միւմաիլէյհին քէնտի կէնճ-
լիյինտէ պիր Փրօթէսթանթ մազամընտա տիւչար օլ-
տուղը վէ ինայէթ ի Իլահիյէ իլէ իչինտէն էմիյէթլէ
կէչտիյի շէտիտ թէճրիպէլէր էսնասընտա կէօսթէրտիյի
սէպաթըն պիր զաիֆ նիւմունէսի իտի:

Փէտէրինիզին տաիրէմիզտէքի քիլիսէլէրէ զիյարէթի
պանա շախսէն պէօյիւք մէսէրրէթի պաիս օլմուշ տըր:
Վէ անըն զիյարէթլէրի, խուսուսա Այնթապըն եագը-
նընտա պուլունան Օրուկ վէ ձիպին կիպի մահալլարա
օլան իշթիրաքը փէք ֆաիտէլի օլմուշ տըր:

Լաքին պու ճիւմլէսինտէն զիյատէ փէտէրինիզ հագ-
գընտա թէհալլիւրիւմի միւճիպ օլան խուսուս քիլիսէտէ
կէնճլէրին թէրագգը էտիպ եէր թութմալարընա տաիր
կէօսթէրտիյի միւսաատէքեար բուհ օլմուշ տըր: Պու
Խնճիլի իշտէ իլք պուլունանլար պիթթապի թահսիլ ի
իլմէ միւսաատէլէրի փէք նագըս օլտուղընտան, վագթ
միւրուրը իլէ տահա զիյատէ ֆուրսաթը օլան կէնճլէրին
քէնտիլէրին եէրինէ կէչէճէյի զարուրի իտի: Վէ զան-

Պագի ճիւղէ վազթտա, վէ թա շիմտիյէտէք տօսթա-
նէ ալազամիզ պագը գալմըշ տըր:

2. Պատ. Գրիգոր սինննէ վէ մէվգիճէ պէնտէն
պէօյիւք իքէն, անըն հիչ պիր վազթ պանա պիր կէօնէ
պէօյիւքիւք գուրունթուսընտա պուլունմայըպ, պէրաքս
պէնիմ իլէ պիր ըէֆիգ մազամընտա մուամէլէ էթմէսի
պէնիմ իւզէրիմտէ չօգ խօշ պիր թէսիր պրազմըշ տըր:

3. Քիլիսէնէ տիւչար օլտուղըմ թէճրիպէ վէ միւշ-
քիլաթտա պանա տաիմա իշթիրաք վէ մուամէնէթտէ
պուլունմըշ տըր: Թէճրիպէլէրիմտէ կէօսթէրտիյի իշ-
թիրաքը հիսս պէնի գիյատէսիյլէ գուվլէթլէնտիրիր վէ
բիւքիմիւ խաֆիֆլէնտիրիր իտի:

4. Գայաճըգ քիլիսէսինտէ իշլէտիյիմ վազթ հէր
Փազար էրթէսի կինիւ սապահչայըն պիր արայա կէ-
լիպ քիլիսէլէրիմիգին ահվալը հազգընտա միւսահէպէ
էթտիքտէն սօնրա տուա արգ էտէր իտիք:

Պու վէ սահիր մինասէպէթլէրտէ օտասընա կիթ-
տիյիմտէ չօգ տէֆա քէնտինի տուա էթմէքտէ պուլուր
իտիմ: Միւմաիլէյհ՝ «տուա ատէմի» իտի: Վէ տուա-
լարը պանա չօգ թէսիր էտէր իտի: Տուա խուսուսըն-
տա պանա մուալլիմ օլմուշ տըր:

5. Պատ. Գրիգոր իշկիւզար իտի: Պօշ սէօհպէթ-
լէրլէ, վէ մէճպուրի օլմատըգճա՝ ումուրը տիննէվիյէ իլէ
վազթ ֆէվթ էթմէյիպ, տաիմա քէնտի քիլիսէվի ու-
մուրը իլէ մէշղուլ պուլունըր իտի: Հաթթա լուզումըն-
տան գիյատէ մէշղուլ օլուպ, տօղրուտան քէնտինէ աիտ
օլմայան իշլէրէտէ մուամէնէթ էթմէյէ վազթ վէրիր իտի:

Գ. տարեթիվը քննարկ քիլիստեանին խաղճնաւ տէ շօգ
էմէյի օյմուշ տոր: Գայաճրգ քիլիստեանին տարի միշ-
քիլ իշլէրինէ օլտուգճա պագար. վէ էմէյինի էսիրկէ-
մէզ իտի: Կիլիկիա տաիրէսինտէքի սայքի Հէփ քիլի-
սէլէրի գիյարէթ էտիպ վագ էթմիշ տիր:

Ե. ճանլարըն խէլասար իյիւն մինպէրտէն խարինտէ
օլարագ Հէր սրնֆ էհալի իլէ շախսէն գօնուշըր իտի:
Մէզհէպ ֆարգընա պագմայարագ նէզաքէթ վէ մարի-
ֆէթիլ ատէմլէրին ճանլարընըն խէլասար իյիւն սէօյլէր
իտի:

Զ. Դարիպլէրի, միւսաֆիրլէրի վէ ֆագիրլէրի սէվէր
իտի: Դարիպլէրէ խուսուսի եագընլըզ կէօսթէրի իտի:
Սօֆրասըր միւսաֆիրլէրէ աշըզ իտի, ֆագիրլէրէ տօղրու
րահիմ վէ ճէօմէրտ իտի: Խուսուսա խասթալարըր գի-
յարէթինտէ ֆագիրլէրին եաստըղըր ալթընա պիր մրգ-
տար խարնլըզ գօր կէլէր իտի:

Ը. Ճէմաաթընը շօգ սէվէր վէ քէնտիտէ անլէրտէն
շօգ սէվիլի իտի: Խուսուսա ճէմաաթըն օրթա հալլըր վէ
ֆագիր սընըֆընըն մուհապլէթինի շօգ գազանմըշ իտի:
Րուհանի վէրկիտէ ճէօմէրտ իտի: Նիւմուսէ օլմաղա շա-
յան սուրլէթտէ յօպանլըզ վագիֆէսինի իֆա էյլէտի:
Հէման Րապպ քէնտինէ սէլամէթ իհսան էյլէտիպ, քէն-
տինի միւքեաֆաթա նաիլ էյլէտէ:

ԽԱՁԷՐ ԱՂԱ ՇՆՈՐՀՕՔԵԱՆ

(Պատ. Գրիգորըն էն միւսինն սարկաւազը)

Պու թարիխտէն (1905) 44 սէնէ մուգատտէմ քի-
լիսէյէ ազա օլարագ, սէվկիւլիւ չօպանըմ իլէ սըզը ալա-
գատա պուլունմաղա պաշլատըմ: Պէն տախի պու ալա-
գա վէ Բապպըմըն հիտայէթի սայէսինտէ 11 սէնէ սօն-
րա սարկաւազ ինթիխապ օլունարագ պու խըտմէթտէ
տէվամ էթտիմ: Պու վագըթլարտա քէնտի իլէ արգա-
տաշ օլտուղըմ հասէպիյլէ ճիւմլէ ահվալինէ ալեհահ վէ
տէրտտաշ օլտում:

Պու ուզուն միւտտէթ զարֆընտա քէնտինի գրի-
թիգա էտէնլէր վէ ալէյհինտէ տապա էթմէք իսթէյէն-
լէր պուլունտը իսէտէ ինայէթ ի Իլահիյէ սայէսինտէ
ճիւմլէսինտէ տէ փաք չըգտը, վէ իսնատ էթմէք իսթէ-
տիքլէրի 2էյլէրին պիէսաս օլտուղը անլաշըլմըշ տըր:

Վագլարընտա օլան իման վէ ճանլարըն խէլասընա
տօղրու խալիս մուհապպէթի սայէսինտէ շիմտիքի ճէ-
մաաթը կէօրմէյէ մուվաֆֆազ օլմուշ տըր:

Ճուգարայա տօղրու ալագասը ղայէթ ճիտտի իտի:
Անլէրի խալիս մուհապպէթլէ սէվէր, հալլարընա աշի-
նա օլուր, տէրտլէրինէ տէրտտաշ օլուր, վէ նիչէ կիւճ-
լիւքլէրինտէ անլէրէ եօլ կէօսթէրի իտի: Վէլհասըլ
անլէրի պաղըրնտա թաշըր իտի: Հաթթա նիչէ տէֆա-
լարտա քէնտի քիսէսինտէն անլէրէ եարտըմ էտէր իտի:
Զօգ տէֆա պու եօլտա սիթէմ էտէնլէր վար իքէն պիլէ,
անլէրի միւլայիմանէ թէսքին էտէր, օլ կիւճլիւքլէր արա-

որնտա կեն Ֆուգարայր արար պուլուր վէ անլերի գա-
յորրր իտի:

Յամիւն զիյարէթի քէնտինին էն մուգատաէս Ֆար-
գր իտի: Սալթ քէնտի էլմաթըր տէյի, ախէր ճէ-
մաաթյար տախի պու խուսուստա սէվկիպի: Զօպանըմ
միննէթտար տորյար: Անլերին տէ տէրտ ու էլմ իչինտէ
պուլունանլարր իչին չօգ կէճէլէր վազֆ էտէր իտի:
Քէնտի իչին էն խօշ օլան հալ պիր տէրտլիյի թէսէլլի
էթմէք, արալարրնտա պիրուտէթ պուլունան խանէլէրի
սուլ ու սէլամէթտէ կէօրմէք: Պու շէյլէր իչին վէր-
տիյի վազրթտա իտի քի քէնտինի էն զիյատէ ֆէրիհ
պիր հալտէ կէօրիւր իտիմ:

Զօգ սրալարտա քիլիսէսին խայրը իչին քէնտի
հազգրնտան վազ կէշմէյէ րազի օլուր իտի:

Զիյատէ սէօյլէմէք իսթէր իտիմ, լաքին զիյատէ
վալթընրգը ալմայայրմ, անճազ պիր շէյ տահա զիքը
էտէյիմ:

Զօպանըմըգ քէնտի զամիրինէ չօգ տըզգաթ էտէր
իտի: Նէ շէյի հազգ վէ փաք կէօրիւր իսէ, անըն իչին
կիւհլիք, սըզլէթ, զարար, հազարէթ, հէր շէյ քէն-
տինէ, քիւչիւք կէօրիւնիւր իտի:

ԻԱԶԷՐ ԴԵՈՐՆՈՐԱՆ

ՎԵՐ. ԿԵՈՐԴ ԴԱԶԱՆՃԱՆ,

Վեր. Դ. Դազանճևան ան ասլ Այնթապլը վէ Պատ.
Դարա Դրիգորրն քիլիսէսինտէն օլուպ, էվվէլա Մարաշ

վէ սօնրա Եէյլ Տար իւ ֆիւնունը Իւմի Իւահի մէք-
թէպինտէ Թահսիլ էթմիշ, վէ Կիլիկիանըն պազը Ինճիլի
քիլիսէլէրինտէ, վէ սօն տէֆա Այնթապըն պիրինճի
քիլիսէսինտէ վաիզլիք էթմիշ օլուպ սօն սէնէլէրինի
Ամէրիգատա կէշիրմիշ տիր: Սօն խասթալըղընտա (1905)
տօզթօրլար արթըզ իֆագաթընտան գաթի իւմիտ էտիպ,
աիլէսինէ էօլէճէյինի խապէր վէրտիքլէրինտէ, պիրատէ-
րիմ Արմենակ էֆէնտի՝ սօն տէֆա օլարագ պիր տէֆա
տահա միւմաիլէյհի կէօրմէք իջին խասթախանէյէ
եանընա կիտէր: Տիլի աղըրլաշմըշ օլուպ կիւճ իլէ
սէօյլէյէպիլիյօր իտի: Արմենակը թանըր: Պիր գաշ
սէօզտէն սօնրա, Փէտէրտէն խապէր ալմագ իսթէր,
օտա պու կիւնլէրտէ րահաթ օլտուղընը վէ տօսթլա-
րընա սէլամ կէօնտէրտիյինի զիքը էտինճէ, «Սաղ
օլսուն, սաղ օլսուն. մէմնուն ըմ» տէր: Պիր ազ սիւ-
քիլթ տուրտըգտան սօնրա, կիւճլէ շէօյլէ սէօյլէր,
«Պատ. Գրիգոր պէօյիւք գաթ տըր: Սէնին փէտէրին
ատի պիր ատէմ տէյիլ տիր: Օ գալմը վէ քիլիսէսի
ուղըունա պէօյիւք խըտմէթլէր իֆա էյլէտի, վէ հալա
էթմէքտէ տիր: Հէման Րապպըն էլինտէն գաթ գաթ
միւքեաֆաթընը ալսըն:»

Յ Ո Ր Ե Լ Ե Ա Ն

1906 Մարտ 2-յի միաստորֆ ձուժա կիւնիւ Այն-թապըն Հայիկ քիլիսէսի Պատ. Գարա Գրիգորըն յօպան թախսիս օլունմասընըն Յորեւեան զիյնէթինի իճրա էթ-միշ տիրուէր :

Օլ զիյնէթին թարիֆի ֆրօֆ. Զենոր Պէզճեան թա-րաֆընտան Ա-- -- -- տէ (1906 Ապրիլ 7, Նօմ. 14 տէ) նւշը օլունմուշ օլարագ անը օլտըղը կիպի աթիտէ տւրճ էտէրիզ :

1856 սէնէսի Այնթապ ֆրօթէսթանլարը իչին մու-հիւմ՝ պիր թարիխ պաշը տըր. չին պու սէնէտէ Վեր. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեան վէ ֆրօֆ. Ալիքսան Պէզ-ճեան, պիրի քիլիսէտէ, օլ պիրի մէքթէպտէ քէնտի խրտմէթ ի 'ալէնիյէլէրինէ պէտ էյլէտիլէր : Իքիսինին տէ պու շէհրտէ վէ պու հէվալիտէ Լնճիլի իշ իւզլէրինտէ թէ Լսիրի 'ազիմ՝ օլմուշ տըր :

Վեր. Գարա Գրիգոր Յարութիւնեանըն յօպան թախ-սիսինին 50'նճի ըէս ի սէնէ ի տէվրիյէսի զիյնէթի կէ-չէն Մարտ 2 Ուրրաթ կիւնիւ էօյլէն սօնը Այնթապըն Դայաճըզ քիլիսէսինտէ խընճախընճ տօլու պիր ճէմ'ի-յէթ հուզուրընտա իճրա էտիլտի : Վեր. Գ. Գրիգորըն

սըհհէթի պիր վազըթտան պէրու էփէյի էնտիշէյի մու-
 ճիպ օլմագտա իտի իսէ տէ, Ալլահա շիւքր օլսուն,
 միւմաիլէյհ տէյիլ սալթ 2¹/₂, սա'աթտան զիյատէճէ տէ-
 վամ էտէն իշպու խըտմէթ հէնկեամընտա հազըր պու-
 լունուպ, եօրոպմայարագ տիզգաթ իլէ տինլէտի, ան-
 ճագ քէնտիսի տախի հազըրունա պիր մըզտար սէօյլէ-
 մէյէ մուզթէտիր օլտու: Իշպու զիյնէթ՝ ճէմա'աթըն
 քէսրէթի (2500 ի միւթէճավիզ իտի) վէ սիւքն ու թէմ-
 քինի, օգունուլան վէ իրատ էտիլէն քէլամլարըն էհէմ-
 միյէթի, խըտմէթին ասլ մագսէտի, վէ էտիլէն պա'զը
 թէրէննիւմաթ ճիհէթիլէ տիզգաթա շայան օլտու: Մա-
 տամ Փափագեանըն տէլալէթի թահթընտա Հայիկ քի-
 լիսէսի խանէնտէկեան կիւրուհընըն թէրէննիւմաթը, խու-
 սուսա, «Յորեկեան թէրէննիւմիւ» վէ «Ահ նէ կիւզէլ,
 նէ կիւզէլ տիր Սիօն», վէ «Միւպարէք օլսուն Իսրա-
 յէլին Րապպը» ֆէվզ էլ 'ատէ թագտիր օլունտու: Վէ
 պիրտէ, շու զիյնէթ իչիւն քէնտի կէնիշ վէ կիւզէլ քի-
 լիսէ պինալարընը մուհապպէթլէ թագտիմ էթտիքլէ-
 ըինտէն տօլայը Գայաճըզ քիլիսէսի հէյէթ ի իտարէ-
 սինէ ումում Այնթապ Փրօթէսթան ճէմա'աթը թարա-
 թարաֆընտան պիլ խասսա 'արզը մէմնունիյէթ էտէրիզ:
 Խըտմէթ Վեր. Մանասէ Փափագեանըն թահթը
 ըիյասէթինտէ օլուպ՝ «Համտ Փէտէրէ» իլահիսի վէ
 միւմաիլէյհին տուասըյլէ պէտ օլունտու: Անտէն Վեր.
 Հ. Աշճըեան Ղեվ. 25. 1-38 զըթայը զրաաթ էտիպ,
 Մր. Ճ. Է. Մէրիլլ տուա արզ էյլէտի: Պատէհու ճէ-
 մա'աթլէ, «Կիւնէշ եէվմի սէֆէրինտէ» իլահիսի թէրէն-

Եւսէմ Լափաթաթուն Կօնրա. Վեր Յովհաննէս Գ. Գրի-
գորեանն քննաի փետրինն թերեւէ ի հալինն տաիր
գալեմի ալմը. օլտրոր կենիշն վէ փէք եմէքի պիր
մէգալետէն մուհիմ պիր գրթա Տօգ. Յովսէփ Գ. Պէգ-
նեան մարիթիթիյէ 30-35 տագիգէ գաւար գրաւթ
էտիլիպ հագրորուն թարաֆընտան ագիմ սիւքին. մէ-
րագ լէ տիգգաթիլէ իսթիմա էտիլտի: Վեր Գարա
Գրիգոր Բարութինեանն թերեւէ ի հալինն տաիր
պունտան պիր գալ հաֆթա ագտէմ Ա----էտէ կենիշն
մալիմաթ վերիլմիշ օլտուղընտան. շիմտի անը թէքրար
էթմէյէ հանթ կէօրմէյիգ. խուսուսա քի միւմաիլէյհին
կենիշն թերեւէ ի հալինն այրը պիր ռիսալէ հալինտէ
նէշրի տէ թասմիմ էտիլտիյի մէսմուիմիգ օլմուշ տըր:

Պատէհու Փրօֆ. Ալիքսան Պէգնեան Պատ. Գ. Գրիգորըն
յօպանլորդր գէմանընտա Հայիկ Իննիլի քիլիսէնին թէ-
րագգրսը հագգընտա իրատը քլամ էտէրէք, տէտի քի.

«Այնթապտա իլք Փրօթէսթան քիլիսէսի 1848 տէ
թէէքթիլ Էթմիշ օլուպ. Պատ. Գ. Գրիգորըն պու քի-
լիսէ իւգէրինն յօպան թանինի 1856 տա վագր օլտու:
Մէգթիւր քիլիսէ. 1865տէ. Դայանըգ վէ Հայիկ նաման
իքի գրամա այրլւմաղլէ. միւմաիլէյհ Պատուելինին
40-41 ունէլիք յօպանլորդր պիլա ֆասլա Հայիկ քի-
լիսէսինտէ տէվամ էթմիշ տիր: Մէգթիւր միտտէթ
արա սրրա տըրունինտէ զուհուր էթմիշ օլան միշքի-
լաթ վէ չալղանթըլարա ըաղմէն. Հայիկ քիլիսէսի
իյինն պէտէնն թէրագգը էյամը օլմուշ տըր: Իշպու
թէրագգըյր մուհիպ օլան էսպապտան պիր գալ պէլի-

ճելերի պիղճէ աթիտէքիլէր տիր, 1. Հէնուզ այրըլմըշ օլան պու քիլիսէ՝ իպատէթկեաւ վէ մէքթէպ պինալարընտան մահրում վէ նիսպէթէն զաիֆ պիր հալտէ իքէն տէ, շու ճիհէթլէ պախթիյար օլմուշ տըր քի անըն իտարէսի պաշընտա Պատ. Գրիգոր իլէ պիրլիքտէ Լեւոն, Գրիգոր, Կիւլէսէր Ներսէս, Թէրզի Լեւոն, Պէզճի Յակոբ, վէ Նիզիպլի Ատուր* կիպի մուգթէտիր, ֆէտաքեար, էհլ ի իման վէ մէպտէլէրի քիլիսէնին խայրընա խըտմէթ էթմէք օլան քիմսէլէր պուլունմըշ տըր: Պունլարըն դայրէթի վէ Տօգ. Շնայտըն տա խուսուսի հիմմէթիլէ Հայիկ քիլիսէսի ազ սօնրա մինասիպ պիր իպատէթկեաւ վէ մէքթէպ պինալարընա մալիք օլապիլմիշ տիր:

2. Վազթ միւրուրիլէ պու զաթլար պիրէր պիրէր իշտէն չէքիլտիքլէրինտէ, եերլէրինէ կէչէնլէր անլէրին մէպտէ վէ մէսլէքինէ սատըզ խալէֆլէր օլմաղլէ, շէվգ ու շէթարէթլէ պաշլանըլան իշ այնի կերմիյէթլէ տէվամ էտէպիլմիշ տիր:

3. Արա սըրա քիլիսէտէ կիւճլիւքլէր վէ էֆքեար ֆարգլարը զուհուր էթմիշ իսէ տէ, ումուր պաշընտա օլանլար քէնտի շախսի տույղուպարընը հիւսն ի իմթիգաճ վէ իթթիֆազ մէպտէլէրինէ գուրպան էթմէյէ հազըր պուլունան թագըմտան օլմալարըյլա նիֆազ ու շիգագա մէյտան վէրիլմէմիշ տիր:

(*) Պիլա շիւպճէ Խամիպ էֆէնտի (Փրօֆ. Ա. Պէզճիեան) տախի պուզ-թլար իլէ պերապեր էմր ի իտարէտէ Պատ. Գրիգորա մուսպէնէթ էտէնլէրին էն պէլլիսի իտի:

4. Թիւրքիստա վագր Փրօթէսթանթ Ամաթ-
լարը արասընտա Հայիկ քիլիսէսի սայր ճիհէթիլէ՝
պիրիննի մէվգրի իհրազ էյլէմիշ իսէ տէ. մուհապպէթ
զաիտէսիյլէ իտարէ օլունան պիր կէնիշ ֆամիլեա հա-
լինտէ պուլունմուշլար տըր: Իլք կիմտէն պէրու պու-
րատա ժ-...-... ուսուլու հարի օլուպ, զէնկին, ֆա-
զիր, պէօյիք, քիւլիք ֆարգը կէօզէտիլմէյէքէք, ճիւմ-
լէնին հուզուզ վէ իմթիյազընա ըիայէթ օլունտուղուն-
տան, էֆրատը մէյանէսինտէ սայքի տաիմա քեամիլ
ահէնկ զաիմ օլմուշ տըր:

5. Հայիկ քիլիսէսինին սըֆէթ ի մախսուսէսինտէն
պիրի տէ յօպանըյլէ ալազասընըն տէվամլը պուլուն-
մասընա դայլուր օլմասը օլմուշ տըր: Հէր ճիհէթիլէ
իմթիսալէ շայան զէվճէյն մէյանէսինտէ պիլէ պազէն
պիրուտէթ միւմքին օլտուղու կիպի, Հայիկ Քիլիսէսի
իլէ Զօպանը արասընտա տախի եանլըշ անլայըշլար, եա
պիրուտէթ զէմանլէրի օլմամըշ տէյիլ իսէտէ, եէքտիկէ-
րինէ ըէկապէթ էտէքճէսին, թարաֆէյնին իպրազ էյլէ-
տիյի ֆէտաքեարլըզ սայէսինտէ պու մուզատտէս ալազա
պունճա միւստէթ հիւսնի հալտէ տէվամ էտէպիլմիշ տիր:

6. Հայիկ քիլիսէսի իքի ճիհէթիլէ մինպէրէ էհէմ-
միլլէ վէրմիշ տիր. պիրի պու քի, մինպէր թալիմճէ
սաղլամ օլսուն, եանի խալիս Լնճիլի մէպտէլէրտէն
սափմասըն: Իքիննի շու քի, մինպէր տաիմա ճէմաթ-
տանն եիւքսէք օլուպ, վագրթլարըն մաթլուպընա միւ-

(*) Էյիէվմ ըիլիլէ պարտընն տէտի 850 դասար, վէ պիւթիւն
Ամաթս 2400 խաֆուստան զիյատէ տիր:

Թապազաթ էյլէսին: Ձէմանլէրին թէպէտտիպիւ վէ Այնթապտա Գօլէն կիպի եիւքսէք պիր միւէսսէսէնին վիւնուտի միւնասէպէթլէրինտէն Վեր. Գ. Գրիգոր քէնտիսի տախի քիլիսէ իլէ պէրապէր մինպէրին եիւքսէքլիյինին լուզում վէ էհէմմիյէթինի հիսս էտէրէք, 1892 տէ իքինճի պիր չօպանըն, Վեր. Մ. Կ. Փափազեանըն, տալէթինէ թէշէպպիւս օլունտը: Պէօյլէնէ Հայիկ քիլիսէսի 13 սէնէտէն պէրու պու իքի չօպանլար մարիֆէթիյլէ իտարէ օլունարագ պու թէրթիպտէն մատտի, վէ խուսուսա մանէվի վէ ըուհանի ճիհէթլէ չօգ միւսթէֆիտ օլմուշ տըր: Խաթիմէ հալինտէ, Հայիկ քիլիսէսինին կէնճլէրինէ, մէյտանա կէլմէքտէ օլան եհնի նէսլէ, իխթար վէ թավսիյէ էտիլիր քի, Խնճիլի թալիմ վէ ուսուլը իտարէնէ քէնտի սէլէֆլէրինին մէպտէսինէ սատըգ պուլունսընլար, օլ զէման Ալլահըն եարտըմըլլէ իլէրուտէ քիլիսէնէ տահա փարլագ պիր Յորեւեան իճրասընա մուվաֆֆագ օլաճագլար:»

Պատ. Մր. Սանտըրս, Պատ. Գրիգորը վէ Հայիկ քիլիսէսինի իշպու Յորեւեան զիյնէթինտէն տօլայը թէպրիք էյլէտիքտէն սօնրա, Փրօթէսթանթ քիլիսէսինին մէմուրիյէթի ըուհանիյէսինին էվսաֆը մախսուսէսի հագգընտա սէօյլէտի: Իֆատաթը իճմալէն պէր վէճհի աթի տիր:

«Խնսանճա սէօյլէյէրէք՝ պէն Կիլիկիա իթթիհատընտա օլան Փրօթէսթանթ մէմուրիյն ի ըուհանիյէսինտէն տօլայը միւֆթէխիր իմ: Լաքին Խնճիլտէ մէվզու մէմուրիյէթի ըուհանիյէ միյարը իլէ գըյասը նէֆս

էյլէտիյեմիզաւ պիզ քէնտիմիզի քաաաթ գոաուրլը
պուլուրը

Գողոս առաքեալ 2 Կորն. 3 պապ 4տէն 6 պապ
10ա տէք օյան մէշուր գրթատա մէմուրիյէթ ի րու-
հանիյէ հազգրնտա օյան էֆթեարնը էյիճէ թասրիճ
էտիյօր. Գէնճէ պու ուզուն գրթատա էսասի թասափ-
վուր. Բրիստոս թարաֆրնտան էյիլիք էտէրէք,
Այլահ պիզիմ վասըթամըզլէ րէճա էտէք կիպի. եալ-
վարրորդ (2 Կորն. 5. 20) քէլամը տըր: Լաքին նա-
սըլ օլուր տա պիր ատէմ Այլահ անրն վասըթասըլլէ
սէօյլէյօր տէնիլէպիլէճէք հալա վասըլ օլուր: Գունա
պու այլթտէն ազտէմ կէլէն գըթալարտա չօգ ճէվապ-
լար վէրիլմի: տիր. Իշթէ անլէրտէն պազըլարը. Գու
Բ. -- մէմուրիյէթի օլմալը տըր (3. 3.). պու
պիր մէմուրիյէթ տիր (3. 8). վէ անա հազըրլանմազ
իչին րուհանիճէ ինսան Բրիստոսըն սուրէթինէ թէ-
պլտտիլ էյլէմէյի տիր. պու մէմուրիյէթ պաիսի
րէզալէթ օյան կիզլի շէյլէրի րէտտ էտէրէք հիյլէ իլէ
հարլքէթ էթմէզ, Այլահըն քէլամընը թահրիֆ էթմէզ
(4. 2). իքի տիւնեայր տա նազարը էհէմմիյէթէ ալըր
(5. 2). քէնտիսի ելէնի պիր մախլուզ տըր (5. 17).
«Բրիստոսը արթըզ թէն հասէպիյլէ թանըմազ» (5. 16).
պլօյլէ պլիւ զաթ Բրիստոս իչին սէօյլէր, վէ մէմու-
րիյէթինին նլթիճէսի. Բրիստոսըն քէնտի ճէմա'աթըն-
տա սուրէթիլկիր օլմասը տըր: Գու նէ կիզէլ պիր
թասափվուր, վէ ալ էլ խուսուս շու միւհթէրէմ փէ-
տլրիմիզէ (Պատ. Դրիգորա) վազը' օլտուղը կիպի.

Քրիստոսըն պիր զիւրրիյէթտէ տէյիլ, իլլա անլէրին չօճուգլարընտա, հաթթա թօրունլարընտա սուրէթփէզիր օլտուղընը կէօրմէք նէ լաթիֆ տիր: Պու կիպի մէսէրէթէ մալիք իքէն, պրազ, հէր քէս պիզէ Ալտատընը տէսին (6. 8). պիզի «Մահգուն» թէսմիյէ էթսին (6. 10). ճէվապ վէրիրիզ քի տէրունիմիզտէ տա իմի սա'ատէթ փունարընա մալիք իզ: Պրազ, պիզէ «Ֆազիր» տէսինլէր, ճէվապ վէրիրիզ, «Զօգլարը զէնկին էտէրէք», վէ ֆազըր ը հալ պիզիմ իչին հիչ տիր, չին պիզ հէր շէյէ մալիք իզ (6. 10). պու չօգլարը զէնկին էթմէք մէ մուրիյէթ ի րուհանիյէմիզին էնճամը տըր, վէ նէթիճէսի, «Սէմավաթտա մահֆուզ օլան, զէվալ պուլմազ, լէքէսիզ վէ սօլմազ միրաս» տըր (1 Պետ. 1. 5): Պու կին պու սէվկիվիլ փէտէրիմիզ իլէ սէվինէրէք պիլիրիզ քի, քէնտի իչին պու կիպի պիր միւքեաֆաթ մութլազ հազըր տըր:»

Փրօֆ. Սարգիս Լեւոնեան «Ինճիլի էրմէնիլէրին անլատըղընա կէօրէ, Փրօթէսթանլըղըն մէպտէլէրի» նէ իտիյի հազզընտա իրատը քէլամ էտէրէք, աթիտէքի նօզթալարը տէրմիյան էթտի, շէօյլէ քի:

«1. Տին պէնի պէշէրին 'էօմրինտէ էն եիւքսէք մէվզի'ի իհրազ էտէր. իմտի 'էօմրին ֆարզը տաիրէլէրինին մէնաֆի'ի' մէնֆա'աթ ը տինիյէ իլէ իխթիլաֆտա տէյիլ կէօրինտիւքլէրինտէ, տաիմա տինինքի ախէր ճիւմլէ մէնֆա'աթ զամն օլունան շէյլէրէ թէրճիհ էտիլմէլի տիր: Փրօթէսթանլըզ թա'լիմ էտէր քի 'էօմրտէ տին' պէօյլէ էն եիւքսէք մէվզիի իհրազ էտէճէք օլուր իսէ, օլ տէմ 'էօմրին ախէր տաիրէլէրի պու

Երգտէն միթեզարրորդ օլմագտան մատա . պէս աքս
անլէրին մէնաֆիի պիւրինի տէրէնտէ թէնին օ-
լունմուշ օլուր . լաքին տինէ մեզքիւր մեզգի վերկմէյէ-
նէք օլուր . վէ տին էօմրին ախէր տա իրկէրինին
մէնֆաաթընա պիր վասըթա հալինտէ իսթիմալ օլու-
նուր իսէ . օլ տէմ կէրէք տին վէ կէրէք անա ֆաիդ
թութուլան նիմլէ տէվաիր միթեզարրորդ օլուր :

2 Տինէ իքի նիհէթտէն նազար օլունա պիլիր . —
պիրի խարիճտէն վէ տիկէրի տախիլտէն : Խարիճտէն
պազըլտըգտա . տին պիր թազըմ թալիմաթ , թէն-
պիհաթ վէ ալին ու ատաթտան իպարէթ տիր . տա-
խիլտէն պազըլտըգտա տին պիր տէրունի հայաթ տըր :
Տինին մուհիմմ նիհէթի սօնրաքի տիր . վէ պու սօն-
րաքի մէվնուտ օլտըղը հալտէ , իլք զիքը օլունան նի-
հէթի անըն խարիճի իզհարը հալինտէ պիզզարուր
մէվնուտ օլուր . լաքին տինին խարիճի թալիմաթ վէ
ալին ու ատաթ շէքլինտէ վիւնուտիյէթի անըն տախիլի
հայաթ շէքլինտէ մէվնուտիյէթինի մութլազ սուրէթտէ
ֆարզ էթմէգ : Վէ պիր տին քէնտի թէվապիինտէ տէ-
րունի հայաթ օլմագտան ֆարիդ օլմուշ իսէ . օ՝ թէ-
վապիի իչին տին օլմագտան յըզմըշ օլուր :

3 Տինին հատտըր զաթընտա ասլը , վէ ինսանըն
անըր տէրք վէ զապթ էթմէսի նէքտիկէրինտէն թէֆրիզ
օլունմալը տըր : Էվվէքի գաիմ վէ տաիմ տիր . լաքին
սօնրաքի վազթտան վազթա թէպէտտիլ էտէր . վէ
Փրսթէսթանլար ինանըրլար քի միւրուրը գէման իլէ
Խրիսթիյան քիլիսէսի տինին հազիզաթընա տահա վէ

տահա զիյատէ թէեագգին էթմէքտէ օլաճագ տըր :

4. Պու սօն խոսուսըն թէէմինի իչին Փրօթէսթան-լար քիլիսէճէ էֆքեար սէրպէսթիյէթինի վէ թալիմ ու թէրպիյէճէ թէրագգըլը շարթը մութլագ թանըրլար : Տինի հագիգաթը թէհարրի վէ անա թէեագգին իչին , հէր քիլիսէյի վէ անըն հէր ֆէրտինի քեամիլէն հիւրը թանըրլար , վէ հէր ճինս մէքթէպլէրէ տէյիլ եալընըզ չէշմի թէվէճճիւհ իլէ պագարլար , անճագ անլէրի քէնտի մէվճուտիյէթլէրինին պիր գըսմը տէյիւ հիսս էտէրլէր :

5. Տինին հագիգաթընա տօղրու պու թէրագգը էմ-րինտէ Փրօթէսթանլար եանըմագ տէյիւ եալընըզ **Ք** Մուգատտէսի թանըրլար . Քիլիսէնին ումումի մէճլիս-լէրինին գարարլարընա , գատիմ Հայրապետլէրին թահ-րիրաթլարընա վէ էսքի քիլիսէլէրին «աւանդութիւնլա-րընա» չօգ հիւրմէթ էտէրլէր իսէ տէ , պու խոսուստա անլէր իլէ **Ք** Մուգատտէսին արասընտա հիչ պիր մու-գայէսէ խաթթը թանըմագլար :

6. Պէօյլէճէ Խնճիլի Շէրիֆտէն էօյրէնտիքլէրինէ կէօ-րէ , խէլասա շարթ հալինտէ՝ Փրօթէսթանլար եալընըզ իքի շէյ գապուլ էտէրլէր , — պիրի Բապա Յիսուս Քրիստոսա իման , վէ տիկերի Բուհ իւ Գուտսըն ա-թիյէսինէ նաիլ օլմագ : Խնայէթ չարէլէրի ատէմի խէ-լասըն պու իքի շուրութունու գապուլ էթմէք եէրինէ կէթիրմէյէ , վէ խէլաս օլտըգտան սօնրա տա անտէ պէօյիմէյէ մուավէնէթ էտէրլէր իսէ տէ , խէլասա ասլա պատի օլամագլար :

7. Խէլասըն պու էմր ի ագիմինտէ Ալլահ վէ ին-

սան խալընրդ պայուսուրդար . վէ արատա պիր մի-
թելվաորթ օյմազ Ալլա . կինարչար Գեղընը վէ Հա-
յաթ ր Լալտիյէ . քիլիսնին մէմարաբընըն վէ ային
ու ատաթընըն վարթասըյլէ միմինէ իլհազ Լթմէզ .
աննաղ Ալլա . անլէրի միմինէ տօղրուտան իթա էտէր .
Փրօթէսթանլըգտա ուսույ ր քէհանէթ եօզ տրր .

8. Փրօթէսթանլար քիլիսէ տէմէք իլէ պու սուրէթլէ
խէլասա նաիլ օյմուշ օյանլարըն հէյէթի մէճմուէսինի
անլարլար . շէջէ քի քիլիսէ միմինլէրտէն եօզարըտա
տուրուպ . անլէրէ խրտմէթ Լտէն վէ անլէրի իտարէ
Լտէն պիր հէյէթ տէյիլ տիր . աննազ միմինլէր քէն-
տիլլէ . քիլիսէյի թէշքիլ Ետէրլէ :

9. Քիլիսնին այինլէրի Լալընրդ Վաֆթիզ վէ Աշա
ի Բապպանի տիր . Ատէմլէր պու այինլէրին ինրասըյլէ
խէլասա մալիք օյմազլար . աննազ ազտէմնէ խէլաս
օյմուշ օյանլար անլէրին ինրասընա հիսսէտար օլուրլար :

10. Մէմուրիյն ի րուհանիյէ քէնտի սէլահիյէթլէրինի
Լալընրդ խրտմէթ Լթտիքլէրի քիլիսէտէն ալըրլար . վէ
անլէրստ . սէլէֆտէն խալէֆէ ինթիզալ Լթմէք իւզրէ .
առարեալլարըն զէմանընտան պէրու սիրիւպ կէլէն պիր
ֆէլվէլլատէ . նուֆուզ եօզ տրր . Քիլիսնին պաշը վէ
սմիրի Լալընրդ Բապպ Յիսուս Քրիստոս տրր :

11. Խրիսթիյան քիլիսէսինին Լն եիլքսէք նիշան-
կեաւր վէ Լն սօն մազսէտի . Իսնիլի ճիւմլէ միլլէթլէրէ
թէլաշիր Լթմէք տիր . Թէլաշիր ի պէշարէթ քիլիսէնին
րուհը տրր .

12. Լնսան Լօլտիլքտէ , միթթալի մէվնուտիյէ-

Թինտէ պիր ֆասլա հուսուլէ կէլմէյերէք, տօս տօղրու Ալլահըն հուզուրընա կիտէր, վէ օրատա Թէնտէ իշլէ-տիյի ամէլլերէ կէօրէ հիւքմ' օլունուր: Քաւարան եօզ տըր, պինաէն ալէյհ' էօլիվէր իշին տուա ապէս տիր:»

Անտէն Վեր. Գ. Գրիգոր ՅարուԹինեան այաղա գալզըպ' տիԹրէր, լաքին պինանըն գըսմը ազամընտա իշիտիլիր պիր սէտա իլէ պիր գաչ քէլամ' իրատ էյ-լէտի: Պիգիմ' Թապէն զաիֆ օլուպ' Ալլահըն Թէնէգ-գիվ վէ Թէպրիյէսիյլէ Թագտիս վէ խէլաս օլտըղըմըզը պինաէն ալէյհ' Քրիստոստան մատա պիր շէյ իլէ միւֆ-Թէխիր օլմամամըզ կերէք իտիյինի զիքր էթտիքտէն սօնրա, Վեր. Պետիկեանըն էօլիւմ եաթաղընտա օլան «Քեմշքի Քրիստոսը զիյատէ սէվէ իտիւմ» սէօգիւնիւ մէյտանա կէթիրիպ, «Քեմշքի պէն տէ Քրիստոսը զիյատէ սէվէ վէ անըն իշին զիյատէ իշլէյէ իտիւմ» տէտի: Պիր տէ 70 միլեօն տալէր սէրվէթի օլուպ տա' էօլիւր իքէն «Հիշ պիր շէյիւմ օլմայարագ ախրէթէ կի-տիյօրում» տէյէն ֆագիր զէնկինտէն իպրէթ ալարագ, Պիզ վազթ իքէն Յիսուս իշին իշլէյիպ, էպէտի խա-զինէլէր ճէմ էտէլիւմ,» տէտի: Պատէհու ներսէս Ծնոր-հալինին շու սէօզլէրիյլէ խաթմը քէլամ էյլէտի, «Հաս-տեա հաւատով, Հաստատեա յուսով, Հիմնեցո սիրով»: Պունուն ազապինտէ Վեր. Յովհաննէս Գ. Գրիգոր-

եանըն պիր մէքթուպու գրաւթ էտիլտի. պունտա միւ-մաիլէյհ', փէտէրինին պու Յոքեւեան շէնլիյինտէ շախ-սէն հազըր պուլունմազլըղը չօգ արգու էյլէմիշ իսէ տէ, մա'էթ Թէէսսիւֆ մուվաֆֆագ օլամատըղընը, լա-

գալով միայնակի գտնելով զազգր պապականազրնը, իմ օգուտմազ իշին փետերինին թերեմէ ի հալլնը ետլատորդընը, վէ պիր տէ կէյմիշ կլի օնէ գարֆրնտա կերէք փետերի իլէ վէ կերէք անըն ֆամիլեա ազասը իլէ նէնիպանէ մուամկէ էյլետիքլերինտէն տօլայը, սուրէթ ի մախսուսէտէ Հայիկ Իսնիլի քիլիսէյէ, վէ սուրէթ ի ումուսիյէտէ Այնթապըն պիւթիւն Իսնիլի ճէմաաթընա ֆամիլեալարընըն ճէմ ի էֆրատը նամընա արգը թէշէքքիւր էյլետիյինի պէյան էթմիշ իտի:

Հաքէզա Մարաշ Իսնիլի քիլիսէլերինին տախի պու գիյնէթտէն տօլայը օյան մէսերըթ վէ Թէպրիքլերինի հապի, վեր Ա Շիրաճէնանըն եազտըղը խօշ վէ իշթի-րաքլէ տօլու պիր մէքթուպ տախի գըրաաթ վէ իս-թիւմ էտիլտի:

Ընտէն վեր Մ. Կ. Փափազեան վազթըն տարլըղը սէպէպինտէն փէք գըսս սէօյլէմէյէ մէնպուր օլարագ, շու պիր դաշ նօզթայը տէրմիյան էյլէտի, շէօյլէ քի Պու՝ ազիւմ պիր գիյնէթ տիր, պիր չօպանըն այնի շէհրտէ վէ սայքի այնի քիլիսէտէ պիլա ֆասլա 50 սէնէ իշլէմէսի, տիյարըմըգ իշիւն պի էմսալ, վէ տիկեր մահալլերճէ տէ նատիր իւլ վուգու՝ պիր հալ տըր: վեր, Գ. Գրիգոր իլէ պիրլիքտէ իշլէտիյիւմ կէյմիշ 13-14 սէնէ դարձրնտա միւմաիլէհտէն ասլա ինճինմէմիշ իմ, անըն իլէ ալապաւ տա իմա փէտեր վէ էվլատ միյա-նէսինտէ օյան կիպի նէզաքէթ վէ մուհապպէթ իլէ տօ-լու օլմուշ տըր: Պու տագիգէտէ պէնիւմ տէ պիր պէօ-լիւք մաթլուպըմ՝ վազթըյլէ Եղիսէնին Եղիատան օլան

Թալէպի տիր. 'Սէնտէ օլան րուհըն իքի միսլինէ նա'իլ օլայըմ': (4 Միւ. 2. 9.) Միւսթազպէլ իչիւն նէ Թէր-Թիպ օլաճաղընը պիլմէմ'. անճազ օլ պապտէ Յիսուսըն սէօզիւ տա'իմա գուպաղըմտա տըր. 'Սիզէ սէլամէթ օլ-սուն. Փէտէր պէնի իրսալ էյլէտիյի կիպի պէն տախի սիզի իրսալ էտէրիմ': (Յովհ. 20. 21)

Իշպու Յորեւեան զիյնէթինի Թիզքեար իչիւն էնսէպ Թարիզ մագամընտա՝ իրատը Վեր. Գ. Գրիգորուն Հաս-րէթքէշի օլտըղը Թէպշիրի պէշարէթ մագսէտինէ իսթի-մալ էտիլմէք իւզրէ, պիր Յորեւեան սէրմայէսի ճէմի մա'գուլ վէ միւնասիպ կէօրիւմիւշ իտի: Պինա'էն ալէյհ իշպու զիյնէթին նիհայէթինտէ պու մագսէտ իլէ Թա-պազլար կէզտիրիլէրէք ազչէ ճէմ՝ էտիլտի: Սօնրատան պա'զը իլավէլէր իլէ էլեէվմ օլ մէպլաղ (Գարա Գրիգոր Յորեւեան սէրմայէսի նամըյլէ) 25 լիրայա պալիղ օլմուշ օլուպ, կիտէրէք զիյատէ արթաճաղը մէմուլ վէ ար-զուլու տըր: Պու մէպլաղ 100 լիրայա իպլաղ էտիլէ-ճէք վէ անըն իրատը իլէ հէր սէնէ Հայիկ Ինճիլի քի-լիսէսի Թարաֆընտան էթրաֆ քիլիսէլէրէ սըրֆ Թէպ-շիրի պէշարէթ մագսէտիլլէ զիյարէթլէր վուզու պու-լաճազ տըր:

«Համտ Փէտէրէ» իլահիսինի պիլթին ճէմա'աթ այագ իւզէրինտէ Թէրէննիւմ էթտիքտէն սօնրա, Վեր. Գ. Գրիգորըն պէրէքէթ տուասըյլէ խըտմէթ խիթամ պուլտը:

Խ Ա Ք Ի Մ Է

«Ինքնագրող» Գրքի վերջին հրատարակության
 Գրքի վերջին հրատարակության
 2 հիմ. 4. 6. 90

Պատ. Կարա Գրիգորի գոյալ գոյալ ինքնաշարուն-
 մատր: 1902ին կիւզ մէվսիմինտէ Տէր ի Սաատէթի
 գիյարէթ էթտիյինտէ շէյխուխէթին թէսիրինի հիսս էթ-
 մէյէ պաշլամը իտի իսէտէ հալա տինն վէ էփէյի
 գուվէթի իտի:

1903ին գըշ մէվսիմինտէ պիր գարլը Կիրակի սա-
 պահրնտա նիչէ կէննլը քիլիսէյէ կիթմէյէ իւշէնտիթ-
 լրի սրրատա, քէնտիսի Կէտիթ Փաշատան թա Պայպլ
 Հաուգա գատար իպատէթէ կիտէնլըտէն պիրիսի օլ-
 տու: Վէ գար իլէ թիփի էստիյի պիր կինտէ վուգու
 պուլան պիր ճէնագէյի տէֆն էթմէք իչինն թա էտիր-
 նէ գափուսընատէք կիթմէյէ իսրար էթտի իսէտէ, կիւն
 իլէ պու էֆրեսարընտան վագ կէյմէյէ քէնտինի իլգամ
 էտէպիլտիթ:

Լաքին պիր գալ ալ սօնրա Այնթապա ավտէթին-
 տէ, Լօլտա շէքտիյի սրգընթը վէ միւշքիլաթ՝ սըհհէթինի
 Լիլլիճէ միթլգարրըրը պըտըլար: Վէ օլ վագթտան պէ-
 րու վուգու պուլան պիր իթի իսաթալըգ տա իւթէ կէ-

լէրէք, քէնտինի թագաթտան տիւշիւրմիւշ վէ կիթ-տիքճէ գաիֆլէնմէսինէ պատի օլմիւշ տըր:

Պիր մէքթուպընտա եազըյօր, «Եիւրիւմէյի վէ իշ-լէմէյի արթըգ էվվէքի կիպի գօլայ պուլմաեօրըմ: Սէքսէնտէն տիր տէյօրլար: Պէնիմ տէ ինանաճաղըմ կէլիյօր:»

Պունըն իւզերինէ քիլիսէ մէսոպիլյէթլերինտէն սայքի պիւս պիւթիւն չէքիլտի իսէտէ, եինէտէ Հայիկ քիլիսէ-սի, հիսսիյաթը նէճիպանէտէն սէվգ օլունարագ թա պու կիւնէտէք քէնտինէ նըսֆ մաաշընը վէրմէքտէ պու-լունմիւշ տըրլար: Քէնտիսի տախի իգթիտարընա կէօրէ ճէմաաթըն խանէլերինի զիյարէթ վէ անլերի թէսէլլի էյլէր: Վէ արթըգ ըահաթընա կիրմէք վագթլարընըն եագլաշտըղընը պիլէրէք Փասգա թէփէսինտէն կիպի, քէնտինին Իրտանտան էօթէտէ օլան վաթանընը սէյր էթմէքտէ տիր:

Պիզ քէնտինին էվլատլարը վէ թօրնլարը անըն քէնտի շէյխուխէթ եաթաղընտա պիլէ պիզլերի պիրէր պիրէր տուասընտա զիքը էտէր իտիյինէ էմին իսէքտէ, արթըգ օլ կէնիշ աիլէնին ազալարը մագամընտա պիր տահա Պատ. Գրիգորըն սօֆրասը պաշընտա եախօտ ֆամիլեա մէզպահը էթրաֆընտա պիրլիքտէ իճթիմա էթմէմիզին իհթիմալը գալմամըշ իտիյինի պիլէրէք, անճագ շու ալընա էպէտիլիյին շաֆաղը իշրագ էթմիշ օլան փէտէր ի միւհթէրէմիմիզէ ալագատար օլան մագը-նըն խաթըրէլերինի հիսսիյաթը ֆէրզէնտանի իլէ հա-ֆըզէմիզ մախզէնլերինտէն իխրաճ էտէրէք անըն կիւ-

զէ փորձելով վէ սատեւոյ իմանընա չայրան օլոր
վէ անա շէհատէթ էտէրիգ: Վէ Ալլահըն պիզէ ինսան
էթմիշ օլտուղը պու շէֆֆաթ վէ խալիս էօմրիս գալ-
պիմիզին ազտէս խազինէսի մազամընտա չըֆգ էտէ-
րէք: պիզիմտէ պու փէտէրի միւթէրէմիմիզին իսմինէ
լայրգ էօմրուէր կէրիւպիմէմիզի Սէմառան թէմէննի
էտէրիգ:

Քէզալիք էլլի սէնէ տիր միւթէմատիյէն արալարըն-
տա վազ էտիպ հէր պիր հալլէրինտէ քէնտիլէր իլէ իշ-
թիրաք էթմիշ օլտուղը Այնթապ Խնճիլի ճէմաաթլար,
հէր նէ դատար անըն լաթիֆ քէլամլարընը քիլիսէլէ-
րինտէ արթըգ իշիթմէզլէր իսէտէ, արասըրա անըն
իման իլէ արգ օլունան տուալարընը մինպէրտէն իշի-
տիրլէր: վէ իւմիտ էտէրիգ քի օլ ճէմաաթլարըն նէսլ ի
հագրըրըն թէշքիլ **Էյլէն** նէվրէսիտէկեան, քէնտիլէրին
իլը Չօպանընըն պու Խնճիլի թալիմ իշիւն՝ քէնտիլէրին
փէտէրլէրի վէ պէսյիւք փէտէրլէրի իլէ պէրապէր նէ
ֆէտաքնարլըգ, նէ շէվգ ու դայրէթ իպրազ էթմիշ օլ-
տուղլարընը կէօրլէրէք, քէնտիլէր տախի Խնճիլի քիլի-
սէլլի տահա զիյատէ տէրին պիր մուհապպէթլէ սէվէ-
ճէքլէր, վէ անը թալիմաթճա տահա խալիս սազլա-
մազ, վէ անըն բուհանի հայաթ ալարընը տահա եիւք-
սէք թուլթմազ իշիւն տահա գուլվէթլի իմանա վէ տահա
տօլլոուն բուհա մալիք օլանազլար տըր: Պէլի, փէտէր-
լէրիմիզ Խնճիլին խալիս վէ սաֆի թալիմաթընը էօյ-
րէնիպ, հապա խէլասըն միւպարէք սէմէրէլէրիննի քէնտի
գալպլէրինտէ հիսս էթտիլլէրինտէ, անը Թէմսիլտէքի

գիգըյմէթ ինճու կիպի աստ էտէրէք, մէսէրրէթլէրին-տէն հէր նէլէրի վար իսէ սաթըպ անը սաթուն ալտը-լար: Պու կիւն նիչէլէրիմիզին նազարընտա, օ՝ թէվէրրիւս էտիւմիշ սէրվէթ կիպի գըյմէթսիզ իսէտէ, փէտէրլէրի-միզին պու ինճիլի թալիմաթ ուղընա չէքտիքլէրի զահմէթի միւթէլաա էթտիյիմիզտէ, պիզ տախի անը պիթթէճրիպէ անլայըպ գըյմէթինի հիսս էթմէյէ թէշ-վիզ օլունուրըզ, շու գատար քի, նէսլի հազըր պու ինճիլի թալիմաթըն հիւսն ի ճէլալ վէ գուվվէթինի քէն-տի էճտատլարընըն կէօրտիյինտէն գիյատէ կէօրմէլէրի, վէ անլէրին կէօսթէրտիյինտէն ճէլիլ պիր սուրէթտէ անը քէնտի հայաթլարընտա իպրազ էյլէմէլէրի վա-ճիպ տիր:

Քէզալիք իւմիտ էտէրիզ քի, անըն պիր ինճիլ վաիզի վէ պիր չօպան մազամընտա մուվաֆֆազիյէթի, նէ քէնտի ազլի գուվվէթի, նէ զէքեա ու ֆէթանէթի, անճազ գուվվէթլի իմանը վէ կէրէք քիլիսէսինին Պաշը օլան Ջաթա վէ կէրէք քէնտի քիլիսէսինին ազասընա գարշը թաշըտըղը ըիյասըզ մուհապպէթին նէթիճէսի իտիյի մալիւմ օլարազ, պու կիւնքի վաիզ վէ չօպան-լարըմըզ անըն էօրնէյինտէն ճէսարէթ քէսպ էտէճէք տիրլէր: Պատ. Գարա Գրիգոր Կիլիկիա քիլիսէլէրինին չօպան վէ վաիզլէրի արասընտա քէնտի սիննտաշլարը-նըն սէվկիվիւ ըէֆիզի վէ կէնճլէրին միւհթէրէմ փէտէրի մազամընտա պուլունմըշ օլուպ ճիւմլէսինտէն տէ մու-հապպէթ վէ հիւրմէթ կէօրմիւշ տիր:

Միւսինն եղիա վէ կէնճ եղիսէ՝ ձիւճալտան Պէյ-

Խէլ. Պէթկան երբեք չէ օրատան Իրտանն
 Եթէ Թարաֆրնա կէլը իքն նէլը հազարնա գո-
 նույտրգարնը պիմէյօր իսէք տէ. շու գաաարնը
 պիիւրիգ քի. իքիսիտէ շու միւսինն Ալլահ ատէմինին
 զէման ը ինթիգալը եազըն իտիյինի պիլիյօրլար իտի :
 Իմտի կէնն փէյղամալը պու ֆուրսաթ թան իսթիֆատէ
 Էտէրէք անտէ օլան բուհըն իքի միսլինէ նաիլ օլմաղը
 Թալէպ էյլէտի :

Պիգ տախի պու միւհթէրէմ Ալլահ ատէմի շէյխու-
 խէթին Իրտան տէրէսինէ Էնէր իքէն այնի Թալէպտէ
 պուլունուրրգ :

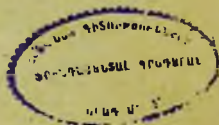
Ր Է Ս Մ Լ Է Ր

Գրքեր

Վ. Ե. Դաւա Դրիգոր Բաբուքիւնեան	8
Վարդանի Գանր	47
Գաւ. Դաւա Դրիգոր 1876 թ.	49
Այնթապի Վերինի Փրօքեւրան Տիպեւի	51
Այնթապի Վերինի Փրօքեւրան Տիպեւի	89
Գաւ. Դրիգորի իւր օղլու, պիւր գրգր. կիւլե-	93
յիսի վի բարունլարը	100
Գաւ. Դաւա Դրիգոր 1882 թ.	110

Ֆ Ի Հ Ր Ի Ս Թ

	Ուսմի՞ժէ
Թախտիս	3
Ա. Գարա Գրիգոր	5
Բ. Իննիլէ տալէք	18
Գ. Իննիլ վարզը	33
Դ. Գարա Պատուելի	40
Ե. Պատ. Գարա Գրիգորըն վազլարը	58
Ձ. Հայիկ Գիլիսեոս	72
Է. Զօպանլըզ վազիձեւինեք եկեղեցիքի	81
Ը. Ֆամիլեա կօմիւ	88
Թ. Ումոււմ եհալի իլէ օլան միւնասեպար	103
Ժ. Շախսի ասեքլէքի	111
ԺԱ. Տօսլարընըն շեհասեքի	115
ԺԲ. Յոբելեան	131
ԺԳ. Խաթիմէ	145

ԳԱՄ Հիմնարար Գիտ. Գրադ

FL0318064

2012
613